

Sosiaalisesti kestävä kehitys tulevaisuuden suuntana

Kriittinen diskurssianalyysitutkimus 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioista

Noora Katajisto

Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Ohjaajat: Timo Harrikari ja
Suvi Raitakari
Helmikuu 2018

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KATAJISTO, NOORA: Sosiaalisesti kestävä kehitys tulevaisuuden suuntana. Kriittinen diskurssianalyysitutkimus 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioista.

Pro gradu –tutkielma, 98 s.

Sosiaalityö

Ohjaajat: Timo Harrikari ja Suvi Raitakari

Helmikuu 2018

Pro gradu –tutkielmani tavoitteena on selvittää, millaiseksi sosiaalisesti kestävä kehitys 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioiden mukaan rakentuu ja millaisia ominaisuuksia kansalaisilta odotetaan tässä uudessa tulevaisuuden suunnassa ja sosiaalisen kestävyuden tavoittelussa. Kestävän kehityksen teorian mukaan, kestävä yhteiskuntamalli on mahdollista saavuttaa siten, että pyritään sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen näkökulman tasapainoon, missä sosiaalinen kestävyys viittaa nimenomaan ihmisen hyvinvointitekijöiden säilyttämiseen ja ylläpitoon sukupolvelta toiselle. Viime vuosikymmeninä uusliberalistisen ajatusmaailman nouseminen osaksi hyvinvointipalveluiden suunnittelua ja toteutusta herättää kysymyksen hyvinvointivaltion rappeutumisesta. Tämä kehitys luo jännitteen talouden ja hyvinvoinnin välille, minkä seurauksena niiden toisiaan tukeva vaikutus on hankalammin tunnistettavissa.

Tutkimuksen aineistona hyödynnetään sosiaali- ja terveysministeriön 2000-luvulla laadittuja kolmea julkista strategiaa: Strategia 2010, Strategia 2015 ja Strategia 2020 (STM). Laadullinen aineisto analysoitiin kriittisellä diskurssianalyysillä. Menetelmä kuvaa sitä, miten asiakirjoista paikannettavilla diskursseilla rakennetaan kuvaa sosiaalisesti kestävästä kehityksestä ja sen tarpeista sekä luodaan odotuksia ihmisten toiminnalle. Näin ollen tutkimukseni teoreettis-metodologinen viitekehys pohjautuu kahteen näkemykseen: (1) hallinnan analytiikalle julkisen vallan pyrkimyksestä hallita kansalaisia vaikuttamalla heidän toimintaansa poliittisten asiakirjojen kaltaisilla teksteillä sekä (2) sosiaalisen konstruktionismin ajatukselle sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta kielenkäytössä. Tutkimukseni perustuu ajatukseen poliittisten asiakirjojen vaikutusvallasta ja niiden tarkoituksesta ohjata ja hallita kansalaisten käyttäytymistä yhdenmukaiseksi sen hetkisten poliittisten päämäärien kanssa.

Aineistoanalyysissä strategioista paikannetaan kaksi päädiskurssia: *huolidiskurssi* ja *kehitysdiskurssi*. Tämän lisäksi kehitysdiskurssin sisältä löydetään neljä aladiskurssia: yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssi, yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssi, vastuudiskurssi sekä aktiivisen toimijan diskurssi. Diskursseissa rakennettu kuva sosiaalisesti kestävästä kehityksestä näyttäytyi terveyden, toimintakyvyn, osallisuuden ja aktiivisuuden pyrkimyksenä. Tulevaisuudessa kansalaisten tulee toimia yhteisöllisen pyrkimyksen mukaan, omaksuen yhteistyön, yhteisvastuun ja yhdenvertaisuuden ajatus. Tavoite sosiaalisesti kestävästä Suomesta vastuullistaa kansalaisia omatoimisuuteen sekä ottamaan vastuuta omasta elämästä ja sen päätöksistä. Julkisen vallan rooli siirtyy näin ollen etäämmälle. Julkisen vallan tehtävänä on tarjota resurssit sekä ohjausta ja neuvontaa, joiden avulla yksilöt pystyvät itse toimimaan. Tulevaisuudensuunta korostaa riskien arvioinnin, havainnoinnin ja puuttumisen merkitystä niin yksilöiden kuin sosiaali- ja terveyspalveluiden toiminnassa, erityisesti sosiaalityössä.

Avainsanat: Sosiaalinen kestävyys, sosiaalisesti kestävä kehitys, hallinta, uusliberalismi, kriittinen diskurssianalyysi, sosiaalityö.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

KATAJISTO, NOORA: Socially sustainable development as a future direction. Critical discourse analysis on the 21st century strategies of Social Affairs and Health Ministry.

Master's Thesis, 98 pages.

Social Work

Supervisors: Timo Harrikari and Suvi Raitakari

February 2018

The purpose of this research is to identify and analyze how social sustainable development is constructed in the 21st century Social Affairs and Health Ministry strategies and what qualities are expected from citizens in this new future direction of social sustainability. According to the theory of sustainable development, a sustainable social model can be achieved by balancing the social, economic and ecological perspective, in which social sustainability refers to sustaining the human well-being from generation to generation. Over the last few decades, neoliberalist ideas have been implemented as part of the design and implementation of welfare services. This has raised concerns of the success of the welfare state. This trend has created tensions between the economy and well-being, making their mutual benefits harder to identify.

The qualitative data is based on the three public strategies of the Ministry of Social Affairs and Health in the 21st century: Strategy 2010, Strategy 2015 and Strategy 2020 (STM). The data has been analyzed by employing critical discourse analysis. By using this method, the discourses identified in the documents are described, which build the picture of socially sustainable development, its needs, and the ways how they create expectations for people's activities. Thus, the theoretical-methodological framework of the research is based on two ideas: (1) a managerial-analytical view of public authorities' efforts to govern citizens by influencing their activities through texts such as political documents and (2) the idea of social constructivism in the construction of social performance in language use. The research is grounded on the idea of the influence and purpose of political documents in guiding and controlling the behavior of citizens, aligned with the current political goals.

In analyzing the data, two main discourses are found: *concern discourse* and *development discourse*. In addition, within development discourse four sub-discourses are found: solidarity and equality discourse, communion and co-operation discourse, responsibility discourse and discourse of an active actor. The image of socially sustainable development is represented in the discourses as a pursuit of health, functional ability, inclusion and activity. In the future, citizens are expected to act according to the communal aspiration, adopting the idea of co-operation, solidarity and equality. The pursuit of the socially sustainable Finland makes citizens more responsible of their own lives and increases their self-reliance. The role of the public power is thus diminished. Public authorities' role is to provide resources, guidance and counseling to facilitate individuals to act their own. The future direction emphasizes the importance of risk assessment, observation, and interference in both individual and social and health services, especially concerning social work.

Key words: Social sustainability, socially sustainable development, governance, neoliberalism, critical discourse analysis, social work.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALISESTI KESTÄVÄ KEHITYS JA SOSIAALINEN KESTÄVYYS	6
2.1 Kestävästä kehityksestä sosiaalisesti kestävään kehitykseen	6
2.2 Sosiaalisesti kestävä kehityksen periaatteet	9
2.3 Kohti sosiaalisesti kestäviä yhteiskuntatoimia	11
2.4 Sosiaalipolitiikka ja sosiaalisesti kestävä kehitys	13
3 SOSIAALISESTI KESTÄVÄ KEHITYS SOSIALIPOLITIIKAN JA HALLINAN TAPANA	17
3.1 Hallinta poliittisten asiakirjojen avulla	17
3.2 Sosiaalityö hallinnan toteuttajana	19
3.3 Yksilön aktiivisuutta ja vastuullisuutta korostava hallinta	23
3.4 Uusliberalistiseen malliin pohjautuva hallinta	26
3.5 Sosiaalisesti kestävä kehitys hallinnan tapana	28
4 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS	31
4.1 Tutkimustehtävä	31
4.2 Tutkimuksen metodologia	33
Sosiaalinen konstruktivismi ja hallinnan analytiikka	33
Diskurssitutkimuksen lähtökohdat	35
Kriittinen diskurssianalyysi	38
4.3 Tutkimusaineiston esittely	39
4.4 Analyysin kulku	43
4.5 Tutkimuksen eettiset näkökulmat	45
5 SOSIAALISESTI KESTÄVÄN KEHITYKSEN DISKURSSIT	49
5.1 Huolidiskurssi	49
5.2 Kehitysdiskurssi	54
Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssi	57
Yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssi	61
Vastuudiskurssi	63
Aktiivisen toimijan diskurssi	67
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	73
6.1 Sosiaalisesti kestävä kehityksen kansalaiset ja hallinta	73
6.2 Tulevaisuuteen suuntautuvien diskurssien välinen suhde	79
6.3 Sosiaalityö ja sosiaalisesti kestävä kehitys	81
6.4 Lopuksi	86
LÄHTEET	91
AINEISTO	98

1 JOHDANTO

Kestävän kehityksen päämääränä on turvata hyvinvointitarpeet ja hyvät elämisen mahdollisuudet tuleville sukupolville (McKenzie 2004). Kestävän kehityksen näkökulma käsitti alkujaan vain ekologisen kestävyuden, sillä ekosysteemin toimivuuden säilyttäminen nähdään kehityksen perusehtona (Littig & Griessler 2005). 1990-luvulta lähtien kestävyyskeskustelujen laajentuessa myös talouden ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmat ovat korostuneet. Sosiaalisesti kestävä kehitys keskustelua on viime vuosikymmeninä vauhdittanut kansainväliset huomiot siitä, kuinka sosiaalisen kestävyuden haasteilla – köyhyys, väestönkasvu, terveydenhuolto, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä koulutuksen järjestäminen – on merkittäviä vaikutuksia niin ekologiseen kuin taloudelliseen kestävyys. (ks. esim. Baines & Morgan 2004; Kohl 2006; Littig & Griessler 2005.)

Sosiaalisesti kestävä kehitys perimmäisenä tarkoituksena on varmistaa hyvinvointiedellytysten siirtyminen sukupolvilta toisille. Sosiaalinen kestävyys on yksi yhteiskunnan tavoiteltava päämäärä, jota kohden kuljetaan sosiaalisen kestävä kehityksen keinoilla. Sosiaalisesti kestävä kehitys lähtökohtana on hyvinvoinnin lisääminen yhteiskunnassa, missä inhimilliset ja sosiaaliset perusarvot nähdään kaiken perustana. Sosiaalinen kestävyys rakentuu yhteiskunnallisista perusarvoista, moraalista ja oikeudenmukaisuudesta. (Särkelä & Pohjola 2011; McKenzie 2004.) Kansalaisten hyvinvointi on tärkeä edellytys ekologiselle sekä taloudelliselle kestävyydelle, ja tällä hetkellä näiden kolmen ulottuvuuden tulee olla tasapainossa kestävä yhteiskunnan kehityksessä (Littig & Griessler 2005, 66).

Suomi on sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä sosiaalisen kestävä kehityksen sopimuksia kuten Agenda 2030 -toimintasuunnitelmaa (ks. Suomen YK-liitto 2017), ja erityisesti 2000-luvulla yhteiskuntapoliittisissa asiakirjoissa korostetaan sosiaalisen kestävyuden tärkeyttä tulevaisuudessa. Yhteiskunnallinen hyvinvointikeskustelu on kuitenkin viime vuosina ollut talouspuheen sävyttämää. Kokonaisvaltaisen kestävä kehityksen ajatus eli sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen kestävyuden tasapaino, nähdäänkin usein ristiriitaisena, sillä poliittista päätöksentekoa määrittävät talouden ehdot ja vain harvoin sosiaalisia tai inhimillisiä

arvoja korostavat pyrkimykset (Littig & Griessler 2005, 66). Tätä talousnäkökulman kehitystä ovat vauhdittaneet 1990-luvulta alkaen taluskriisit sekä uusliberalistisen talouskasvua korostavan ajattelutavan nousu (Möttönen & Kettunen 2014, 110–121). Näiden vaikutukset ovat muokanneet sosiaalipolitiikan linjoja aikaansaaden muutoksia hyvinvointipalveluiden järjestelmissä ja työtavoissa. Samalla myös sosiaalityön käytännöt muuttuvat ja usein työn taustaideologiat joutuvat uudenlaisen paineen alle. Talouskasvua korostava ajatusmalli asettaa talouden ja hyvinvoinnin ristiriitaiseen asemaan ja näkee hyvinvointia tukevat järjestelmät ainoastaan yhteiskunnallisena kulueränä (Särkelä, Siltaniemi, Rouvinen-Wilenius, Parviainen & Ahola 2014, 3). Useat yhteiskuntatieteilijät (ks. esim. emt.) kuitenkin korostavat, kuinka hyvinvointivaltion toimilla ja erityisesti kattavalla sosiaaliturvalla luodaan mahdollisuudet menestyvään talouteen. Myös sosiaalisen kestävän kehityksen näkemys korostaa, kuinka kestäväälle pohjalla rakennettu, hyvinvoiva yhteiskunta on samalla myös taloudellisesti kestävä (ks. Pohjola 2014).

Tämä pro gradu -tutkielmani tarkastelee sosiaalisesti kestävän kehityksen diskursseja 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioissa. Kiinnostukseni aiheeseen heräsi jo vajaa kymmenen vuotta sitten työskennellessäni kolmannen sektorin sosiaalipalveluissa Tampereella. Vuosien 2008 ja 2014 välillä näin selkeästi, miten vuoden 2008 taluskriisi sekä jo sitä ennen sosiaalialaa hallinneet uuden julkishallinnan opit muuttivat sosiaalipalveluiden kenttää sekä erityisesti sosiaalityön luonnetta Tampereella. Tilaaajatuottaja-malli, sosiaalipalveluiden järjestelmissä tapahtuneet rakennemuutokset sekä palveluiden supistaminen saattoivat usein heikompiosaisia, syrjäytyneitä asiakkaitamme entistä huonompaan asemaan yhteiskunnassa. Kandidaatintyössäni selvitin sosiaalisten innovaatioiden mahdollisuutta tarjota sosiaalityöntekijöille uusia mahdollisuuksia vastata muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin sekä vaikeutuneisiin asiakastilanteisiin vähenevillä resursseilla. Sosiaaliset innovaatiot oli piristävä ja positiivinen lupaus, minkä myötä törmäsin yhä uudelleen erilaiseen sosiaalista kestävyyttä korostavaan puheeseen. Myös sosiaalista kestävyyttä korostava ajattelu antoi lupauksen paremmasta hyvinvoinnista, joten halusin tutkia sitä tarkemmin.

Viimeisin sosiaali- ja terveysministeriön strategia kantaa nimeä *Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020*, jonka mukaan yhteiskunnallisten päätösten perustana tulee olla sosiaalinen kestävyys.

Kiinnostukseni tutkia aihetta heräsi tämän strategian myötä. Luonnollisesti sen myötä mielenkiintoni kohdistuu myös kahteen sitä edeltävään 2000-luvun strategiaan, sillä sosiaalinen kestävyys nousi esille myös niiden kansilehdillä: *Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2010 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa* ja *Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2015 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa*. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää hallinnan analytiikan sekä diskurssianalyysin avulla, millaiseksi sosiaalinen kestävyys ja sosiaalisesti kestävä kehitys näiden strategioiden mukaan rakentuu ja mitä yhteiskunnan kansalaisilta odotetaan sosiaalisen kestävyden tavoittelussa. Samalla tarkastelen asiakirjoissa paikannettavien diskurssien välisiä suhteita ja sitä, miten hyvinvoinnin ja talouden jännite niissä näyttäytyy. Vastausten valossa pohdin, mitä sosiaalinen kestävyys merkitsee sosiaalityön näkökulmasta.

Tutkimukseni pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin ajatukseen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta puheesta sekä hallinnan analytiikan näkemykseen julkisen vallan pyrkimyksestä hallita kansalaisia vaikuttamalla heidän toimintaansa poliittisten asiakirjojen kaltaisilla teksteillä. Korostan tutkimuksessani Michel Foucault'n (2010) näkemystä siitä, kuinka yksilöiden subjektius ja toimijuus muodostuvat poliittisissa prosesseissa, joissa tarkoituksena on linjata käyttäytyminen yhdensuuntaiseksi sen hetkisten poliittisten päämäärien kanssa (Lemke 2007; Miller & Rose 2010, 42). Tässä pro gradu -tutkielmassani sosiaalista kestävä kehitystä lähestytään siis tietynlaisena hallinnan tapana, jonka tavoitteena on muuttaa kansalaisten toimintaa ja positiota yhteiskunnassa. Koen, että tässä hallinnan tavassa on paljon rinnasteisuutta perinteisen sosiaalipolitiikan kanssa, mutta myös uusia tapoja sanoittaa kansalaisten ja valtion keskinäissuhdetta.

Tutkimuksen lähtökohtana on kestävä kehityksen sosiaalisen ulottuvuuden kehitys ja sen lisääntyvä keskustelu ja näkyvyys yhteiskunnassa. Tätä lukua seuraavassa, tutkimuksen toisessa luvussa käsittelen tätä kestävä kehityksen tematiikkaa ja erityisesti sosiaalisesti kestävä kehityksen näkökulmaa. Tekstissäni esittelen niin kansainvälisten kuin suomalaistutkijoiden näkemyksiä sosiaalisesti kestävä kehityksen periaatteista. Lopuksi tarkastelen, miltä sosiaalisen kestävyden tavoittelu ja sosiaalisesti kestävä kehitystä painottavat toimet vaikuttavat tulevaisuudessa. Tässä yhteydessä esittelen myös hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan muutoksellista tilaa, ja miltä tämä näyttäytyy

sosiaalisesti kestävä kehityksen valossa. Koska tutkimukseni on tulevaisuusnäkökulma, on tärkeää tarkastella myös tätä mennyttä ja nykyistä yhteiskunnallisen keskustelen tilaa. Erityisesti kiinnitän huomiota uusliberalistisen talouskasvua korostavan ajatusmaailman vaikutusta näihin poliittisiin keskusteluihin ja päätöksiin. Merkittävänä pohdintana läpi kappaleen säilyy talouden ja hyvinvoinnin välinen jännite.

Kolmannessa luvussa paneudun tarkemmin vallan ja hallinnan tarkasteluun. Työni lähtökohtaisena oletuksena on, että strategioista pystyy paikantamaan diskursseja, joilla on vaikutusta siihen, miten ihmiset käyttäytyvät tai kuinka heidän odotetaan käyttäytyvän sosiaalisesti kestävässä Suomessa. Tämä näkemys pohjautuu hyvinvointistrategioiden tarkoitukseen tuottaa hallintaa (Miller & Rose 2010). Tarkastelen aihetta erityisesti muuttuneen hallinnan näkökulmasta siitä, miten vallitseva kehityssuunta muuttaa yksilön, yhteiskunnan ja julkisten toimijoiden vastuita ja velvollisuuksia. Tässä luvussa huomioin myös sosiaalityön roolin julkisen vallan hallinnan toteuttajana, ja miten he toteuttavat työssään omia ammatillisia periaatteita sekä uusia hallintatekniikoita. Nämä näkökulmat luovat usein eettisiä ristiriitoja sosiaalityöhön, mitkä juontavat juurensa sosiaalisen ja taloudellisen näkökulman epätasa-arvoon.

Neljännessä luvussa esittelen tutkimustehtäväni, tutkimusmenetelmän ja -aineiston sekä kuvaan analyysin kulkua ja tutkimukseni eettisiä näkökulmia. Luku viisi sisältää tutkimusanalyysini, jonka tuloksia tarkastelen luvun kuusi johtopäätöksissä. Johtopäätöksissä tuon aluksi esille sosiaalisesti kestävä kehityksen diskursseja ja pohdin niiden tapaa tuottaa hallintaan. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan strategioista paikannettavien diskurssien välisiä suhteita. Näiden päätelmiäni valossa sekä tarkastelen vielä sosiaalisesti kestävä kehityksen vaikutuksia sosiaalityölle. Tutkimukseni päättyy aiheen yleiseen pohdintaan sekä tutkimusprosessin arviointiin.

Politiikassa käytetyt käsitteet ovat oman aikakautensa ja toimintaympäristönsä tuotetta, mihin liittyvät aina erilaisia ideologioiden, vallan ja hallinnan ulottuvuuksia. Näiden tekijöiden vaikutuksessa ja niiden mukana ne myös muuttuvat. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 98.) Uskon, että sosiaalisesti kestävä kehitys on monelle kansalaiselle ja yhteiskunnan toimijalle vielä vieras ja epämääräinen käsite, jonka sisällöstä ei ole selkeää kuvaa. Myös sosiaalista

kestävyyttä tutkinut Stephen McKenzie (2004) toteaa, että sosiaalinen kestävyys kantaa monia merkityksiä ja aikaansaa monia vaikutuksia. Sosiaalisen kestävyuden tavoittelu ja sen mukaiset poliittiset strategiat luovat kuitenkin tulevaisuuden linjauksia, joilla on vaikutuksia kaikkialle yhteiskunnassa. Me myös ajattelemme ja ymmärrämme todellisuutta näiden uusien käsitteiden kautta. Ei siis ole yhdentekevää, mitä sosiaalisesti kestäväällä kehityksellä tarkoitetaan. Siksi sen merkitysten tarkastelu ja sisällön kriittinen pohdinta ovat ensisijaisen tärkeitä. Sen myötä emme opi vain ymmärtämään itse käsitteen merkitystä, vaan samalla rakentuu käsityksemme maailmasta, elämästä ja asioiden välisistä suhteista sekä arvoista, joiden ympärillä toimimme (Pohjola 2014, 98). Poliittisten tekstien tutkimus ja niiden sisältämien uusien käsitteiden avaaminen on oleellista tulevaisuudessa myös yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta, sillä niiden rooli sosiaalisen elämän rakentajana ja tietynlaisen maailmankuva edistäjänä koetaan merkittäväksi (Potter & Wetherell 1987, 186).

2 SOSIAALISESTI KESTÄVÄ KEHITYS JA SOSIAALINEN KESTÄVYYS

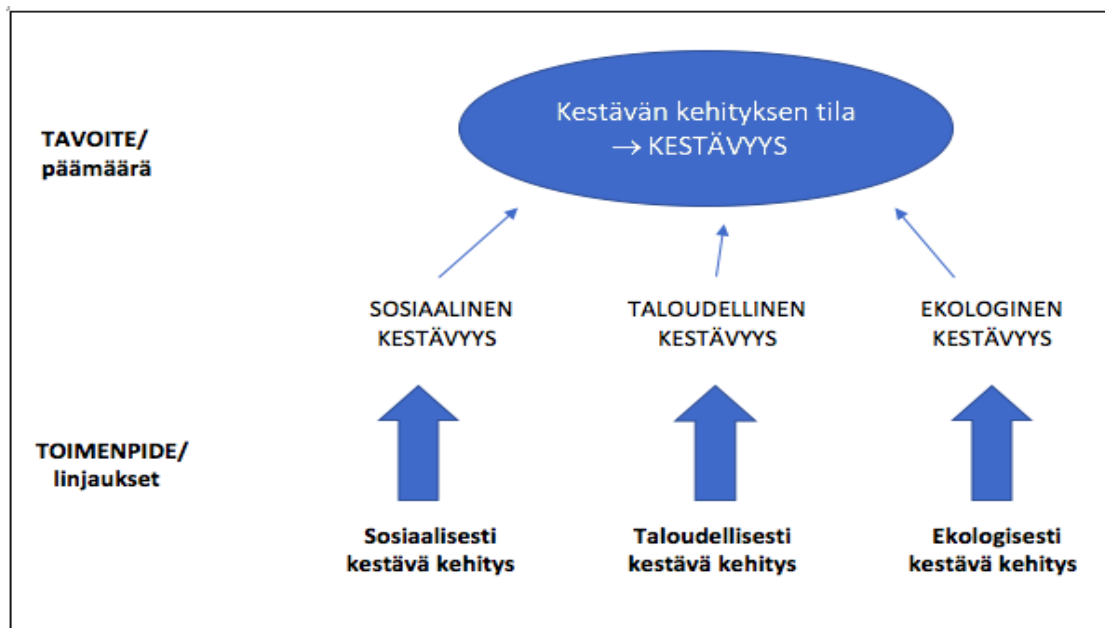
Tutkimukseni yhtenä tarkoituksena on tarkastella, millaisiksi sosiaalisen kestävyuden tavoittelu ja sitä ohjaavat sosiaalisesti kestävä kehityksen keinot rakentuvat 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioissa. Tässä kappaleessa esittelen kestävä kehityksen sosiaalisen puolen edistymistä sekä käyn läpi sosiaalisen kestävyuden ja sosiaalisesti kestävä kehityksen määritelmiä. Tätä tarkoitusta varten on tärkeää heti tutkimukseni alussa selvittää sosiaalisesti kestävä kehityksen -ajatuksen alkuperää sekä syvempää tarkoitusta.

Kappaleen lopuksi tarkastelen sosiaalipolitiikan suhdetta sosiaalisesti kestäväan kehitykseen. Läpi kappaleen ilmennän kestävä kehityksen tematiikkaan ja sosiaalipolitiikan muutokseen liittyvää talouden ja hyvinvoinnin välistä jännitettä. Huomio keskitetään erityisesti uusliberalistiseen talouskasvua korostavaan näkemykseen, joka haastaa niin kestävä kehityksen kuin hyvinvointivaltion pyrkimystä sosiaalisten näkökulmien tärkeydestä taloudellisten tekijöiden rinnalla.

2.1 Kestävästä kehityksestä sosiaalisesti kestäväan kehitykseen

Kestävä kehityksen keskustelussa puhutaan usein yhtä aikaa kestävyudesta ja kehityksestä. Andrea Colantonion (2007) mukaan kestävyydellä tarkoitetaan yleisimmin järjestelmän kestävä kykyä toimia pitkällä aikavälillä. Näin ollen kestävyys on niin sanottu lopputila, jossa hyvinvoiva ihmiselämä voidaan säilyttää maapallomme nykyisessä kapasiteetissa. Kestävällä kehityksellä taas tarkoitetaan sitä prosessia, jolla pyritään kohti tätä tavoitetta. (emt., 6.) Näin ollen esimerkiksi sosiaalinen kestävyys nähdään tavoiteltava päämääränä, kuten Sosiaalisesti kestävä Suomi, ja sosiaalisesti kestävä kehitys puolestaan tarkoittaa niitä toimia, joilla sosiaalinen kestävyys saavutetaan. Sosiaalinen kestävyys voidaan määritellä myös pysyväksi sosiaalisen kestävyuden tilaksi. Havainnollistan tätä seuraavalla taulukolla. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Kestävän kehityksen tila.

Kestävän kehityksen käsite ja määritelmä tulivat yleiseen käyttöön YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomission (WCED) loppuraportissa Yhteinen tulevaisuutemme vuonna 1987, mitä kutsutaan myös nimellä Brundtlandin komitean raportti. Raportissa kestävä kehitys määritellään ”kehitykseksi, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.” Näin ollen YK:ta voidaan pitää kestävä kehityksen ajattelun herättäjänä. (Kautto & Metso 2008, 414; Särkelä & Pohjola 2011, 10; McKenzie 2004, 6.) Kestävyydestä käytävä keskustelu on tulevaisuuteen orientoitunut, ja siinä on kyse jonkin säilyttämisestä tai ylläpitämisestä. Käsite on lähtöisin 1960-luvulla alkaneesta ympäristön hyvinvointiin kohdistuneesta huolesta, ja vaikka sosiaalinen kestävyys mainittiin jo Brundtlandin raportissa, sen perustelut olivat lähinnä ekologisia. (ks. Kautto & Metso 2008; McKenzie 2004.) Kestävän kehityksen keskustelun lähtökohtana oli alussa ekologisten tavoitteiden toteutuminen eli niin sanottu yksipilarinen malli. Sen mukaan kestävä kehitys tulisi auttaa säilyttämään ekologisia järjestelmiä ja resursseja, jotka nähdään välttämättöminä taloudelliselle ja yhteiskunnalliselle elämälle (Littig & Griessler 2005, 66).

Ajan myötä kuitenkin myös talouden ja sosiaalisen kestävyden käsitteet ovat nousseet ympäristön kestävyden rinnalle, ja 2000-luvulla kestävyden kolme tukipilaria ovatkin

tasapainossa toistensa kanssa (Colantonio 2007, 6). Itävaltalaiset tutkijat Beate Littig ja Erich Griessler (2005, 67) esittävät tämän tunnetun kestävä kehityksen kolmen pilarin mallin, missä sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen kestävyys nousevat toisiaan tukeviksi, yhtä tärkeiksi kestävä kehityksen perusarvoiksi. Yksipilarisessa mallissa taloudelliset ja sosiaaliset näkökulmat ovat merkityksellisiä vain ekologisoinnin kannalta. Kyseisen ajatusmallin voidaan nähdä kulkevan myös toiseen suuntaan, niin että sosiaalisen kestävyden haasteista jatkuva väestönkasvu, köyhyys, ruoan saatavuus, terveydenhuolto, koulutus ja tasa-arvo vaikuttavat myös merkittävästi ekologiseen ja taloudelliseen kestävyteen (ks. Särkelä & Pohjola 2011, 17). Ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset näkökulmat tulisikin nähdä toisiinsa limittyneenä kokonaisuutena, jonka avulla on mahdollisuus saavuttaa kestävä kehityksen tila.

Pentti Arajärven (2011) mukaan näiden kolmen pilarin keskinäisen suhteen merkitys kiteytyy siihen, että pitkällä aikavälillä sekä ihmisten että ympäristön kannalta kestävyys on eettisesti hyväksyttävää, ja se tuottaa ensisijaisesti ihmisten näkökulmasta kohtuullisia, inhimillisesti toivottuja tuloksia. Näin ollen sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristöä koskevan kestävä kehityksen tuloksia on arvioitava ensisijaisesti ihmisten jokapäiväisessä hyvän elämän kontekstissa, jotka ovat lähtökohdiltaan yhteydessä perus- ja ihmisoikeuksiin ja niiden toteutumisen ehtoihin. Moraalisella ja kestävällä rahoituksella, hyvällä hallinnolla, yhteiskunnan ja yksilön sosiaalisella pääomalla sekä legitimitetille rakentuvalle lainsäädännöllä on mahdollista toteuttaa nämä perus- ja ihmisoikeudet unohtamatta luontoa kunnioittavaa ideologiaa. (emt., 79–80.) Suomalaistutkijoiden Riitta Särkelän ja Anneli Pohjolan (2011, 16) mukaan kestävä kehitykseen vaikuttaa keskeisesti se, miten taloudellinen ja sosiaalinen yhteiskunnan kehitys vahvistavat ihmisten hyvinvointia. Kestävydessä – sosiaalisessa, taloudellisessa ja ekologisessa – lähtökohtana ei heidän mukaansa ole tarkoitus taata vain tarpeiden tyydyttämisen mahdollisuus tulevaisuudessa, vaan myös hyvinvointiedellytysten siirtyminen sukupolvelta toiselle (emt., 17). Yhteiskunnallisilla, niin ympäristöpolitiikan, talouspolitiikan kuin sosiaalipolitiikan toimilla, on täten ratkaiseva merkitys kokonaisvaltaisen kestävä kehityksen luomiselle.

Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyden näkökulmat ovat korostuneet 2000-luvulla niin Suomessa kuin ympäri maailmaa (Mira d'Ercole & Salvini 2003, 12). Mikko Kautto ja Laura Metso (2008) epäilevät, että mielenkiinto kestävyden käsitteen laajentamiseen on lisääntynyt

myös siksi, että globaalisti on huomattu, että ympäristöä koskevia tavoitteita ei välttämättä pystytä saavuttamaan, mikäli hyvinvointierot ovat liian suuria tai ihmisiltä puuttuvat keskeiset elämänhallinnan keinot. Rio de Janeiron kestävän kehityksen huippukokouksessa vuonna 1992 luotiin toimenpideohjelma Agenda 21. Siinä huomioitiin laajasti kestävän kehityksen eri osatekijät, sekä erityisesti sosiaalisesti kestävä kehitys että ihmiset kestävän kehityksen keskellä (Särkelä & Pohjola 2011, 12–13; Baines & Bronwyn 2004, 97).

Riossa tuotiin myös ilmi huoli ekonomismin yksipuolisuudesta ja siitä, miten tulevaisuudessa kaiken kehityksen on rakennettava luonnon sietokyvyn varaan. Samalla kiinnitettiin huomiota myös siihen, että taloutta ja sosiaalista hyvinvointia tulee kehittää. Tämä näkemys asettuu vasten talouskasvua korostavan ajattelutavan tavoitteita, joissa taloudellisille tekijöille on annettu enemmän painoarvoa kuin sosiaalisille ja ympäristö näkökulmille. (Voipio 2014, 251.) 2000-luvulla ja erityisesti viimeisen vuosikymmenen aikana on lisääntynyt keskustelu siitä, miten maailmanlaajuisesti vallitseva kulutukseen ja talouskasvuun perustuva näkemys ei nykyisillä luonnonresursseilla ole tulevaisuudessa mahdollista. Muun muassa Arto Salonen (2010) tutki väitöskirjassaan kestävän kehityksen haastetta globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Hänen mukaansa yksilökeskeinen kulutuskulttuuri on keskeisiin hyvinvointiin liittyvä pitkän aikavälin haaste, joka muodostaa uhkan niin sosiaaliselle, taloudelliselle kuin ekologiselle kestäväyydelle. Jukka Hoffren (2014, 169) jakaa saman huolen ja pelkää, että vallitseva suunta voi johtaa tilanteeseen, missä jälkikäteen ei enää pystytä korjaamaan kulutusyhteiskunnan aiheuttamia ympäristöhaittoja ja sosiaalista pahoinvointia. Yhteiskunta tarvitsee siis kipeästi jo alkanutta ajattelutavan muutosta.

2.2 Sosiaalisesti kestävän kehityksen periaatteet

2000-luvulla sosiaalinen kestävyys on noussut keskeiseksi kriteeriksi globaaleissa suunnitelmissa ja ohjelmissa, minkä myötä siitä on tullut tärkeä tekijä myös länsimaisten hallitusten tulevaisuutta suuntaavia keskusteluja (Kohl 2006, 19). Sosiaalisen kestävyden virallinen teoreettinen kehys kuitenkin puuttuu vielä ja käsite näyttäytyykin usein arvoituksellisena, moniulotteisena ja siten vaikeasti selitettävänä. Sisältö määrittyy usein käytännön ymmärryksen kautta sekä poliittisten agendojen myötä. (ks. Rajavaara 2011, 283;

Littig & Griessler 2005; 68–69.) Beate Littigin ja Erich Griesslerin (2005, 72) sekä Stephen McKenzién (2004, 72) mukaan sosiaalinen kestävyys on yhteiskunnan ominaisuus, joka näyttäytyy yhteiskunnan positiivisena tilana. Sosiaalinen kestävyys muodostuu yhteiskunnan prosessissa, jonka avulla pyritään saavuttamaan sosiaalisesti kestävä kehityksen edellytykset (McKenzie 2004, 72). Littig ja Griessler (2005) tiivistävät Rion Agenda 21 -toimenpideohjelman pohjalta sosiaalisesti kestävä kehityksen tavoitteeksi oikeudenmukaisen yhteiskunnan, jossa kaikilla ihmisillä on oikeus hyvään elämään ja mahdollisuus osallistua yhteiskunnan päätöksentekoon.

Stephen McKenzie (2004) määrittelee viisi periaatetta, joiden avulla sosiaalinen kestävyys on mahdollista saavuttaa. Sosiaalisen kestävä kehityksen tärkeinä kriteereinä ovat sosiaalinen *oikeudenmukaisuus* ja sosiaalinen johdonmukaisuus, niin taloudellisten hyödykkeiden jakelussa kuin koulutuksessa, sukupuolten tasa-arvoasioissa ja maahanmuuttajien kohdalla. Tärkeiksi nousevat täten myös solidaarisuus ja suvaitsevat asenteet esimerkiksi maahanmuuttajia, työttömiä, sairaita tai vaikka homoseksuaaleja kohtaan. (Littig & Griessler 2005, 75.) Oikeudenmukaisuus toimii kaikkien periaatteiden lähtökohtana, millä tarkoitetaan yhteiskunnan pyrkimystä luoda kaikille tasa-arvoiset ja oikeudenmukaiset mahdollisuudet, myös yhteiskunnan kaikkein huono-osaisemmassa asemassa oleville. Toinen periaate on *moninaisuus*, joka tarkoittaa yhteisön tarvetta edistää ja kannustaa toimillaan monimuotoisuutta. *Yhteenliitettävyyttä* liittyy yhteiskunnan prosesseihin, järjestelmiin ja rakenteisiin, joiden tulee edistää yhteyksiä yhteisön sisällä ja sen ulkopuolella. *Elämänlaatu* nousee neljänneksi periaatteeksi, minkä avulla yhteisö varmistaa, että kansalaisten perustarpeet täyttyvät, ja yhteisö pyrkii edistämään toimillaan hyvää elämää kaikille yhteiskunnan jäsenille. Viimeisenä periaatteena ovat *demokratia ja hallinto*, joiden avulla yhteiskunta tarjoaa demokraattiset sekä avoimet ja vastuulliset hallintorakenteet. (McKenzie 2004, 19.)

Sosiaalinen pääoma on myös välttämätön osa sosiaalisesti kestävä yhteiskuntaa ja samalla myös sosiaalisesti kestävä kehityksen olennainen työkalu (Colantonio 2007, 12; Baines & Morgan 2004, 99). Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan usein Robert D. Putnamin (2000, 19) näkemystä yksilöiden välisistä sosiaalisista suhteista yhteisön sisällä ja jäsenten kykyä toimia vastavuoroisesti ja luottamuksellisesti yhdessä. Sosiaalinen pääoma on tärkeä yhteisöjä vahvistava ja sen toimivuutta lisäävä voimavara (Putnam 2000) ja tutkimusten mukaan

hyvinvointivaltiolla on selkeä yhteys sosiaalisen pääoman muodostumiseen (Ervasti & Saari 2011, 209).

2.3 Kohti sosiaalisesti kestäviä yhteiskuntatoimia

Kestävän kehityksen kehityspolkuja ei tule valita satunnaisesti, vaan kestävän kehityksen tärkeimpien periaatteiden mukaisesti. Lissabonissa vuonna 2000 kokoontunut Eurooppa-neuvosto vauhditti kestävän kehityksen sosiaalisen ulottuvuuden keskustelua, ja samalla asetettiin neljä sosiaalisen kestävyuden vaatimusta. *Ensimmäinen* vaatimus kosketti koulutuksen tehostamista ja erityisesti uusien taitojen oppimista. *Toiseksi* nostettiin uudistettu työllisyyspolitiikka, millä luodaan enemmän ja parempia työpaikkoja. Työllisyyspolitiikan keskusteluun nostetaan esille myös erilaisten vaihtoehtoisten työmuotojen kehittäminen sekä työn ja perhe-elämän yhdistämisen monipuolisempi mahdollisuus. *Kolmas* sosiaalisen kestävyuden vaatimus oli sosiaalisen suojelun nykyaikaistaminen, joka edesauttaa hyvinvointivaltion tarkoitusta sekä edistää tasa-arvoa. *Neljäs* ja viimeinen tavoite käsittää köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjumisen sosiaalista osallisuutta edistämällä. (ks. Colantonio 2007, 6.) Vaikka esitetyt ehdotukset sosiaalisesti kestäväälle kehitykselle johtavat sosiaaliin investointeihin ja julkisiin interventioihin, uskovat Littig ja Griessler (2005, 76), että julkisten varojen luominen sinne, missä niitä tarvitaan – yhteiskunnallisella, sivistyksellisellä ja ekologisella alalla – olisi välttämätöntä.

Suomi on sitoutunut noudattamaan kestävän kehityksen kansainvälisiä sopimuksia, kuten Agenda 30, ja niiden pohjalta Suomessa on 2000-luvulla keskitytty yhä enemmän myös sosiaalisesti kestävä kehityksen näkemykseen yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Esimerkiksi vuonna 2009 pidetyn hallituksen politiikkariihen kannanoton pohjalta sosiaali- ja terveysministeriön tuli valmistella yhteiskunnan sosiaalisen kestävyuden arviointi- ja ennakointimalli. Sosiaalinen kestävyys oli tuolloin vahvasti esillä sosiaali- ja terveysministeriön uudessa strategiassa, ja tämä kyseinen raportti tuki osaltaan tämän strategian toimeenpanoa. (Alila, Gröhn, Keso & Volk 2011.) Raportin mukaan sosiaalisesti kestävä kehityksen ehtoina ovat: riittävän toimeentulon, hyvinvointipalveluiden ja turvallisuuden takaaminen, resurssien ja toimintamahdollisuuksien oikeudenmukainen jakautuminen,

yksilöiden mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä, sekä osallisuus, yhteisöllisyys ja kiinnittyminen yhteiskuntaan. Samalla todetaan, kuinka näiden tavoitteiden ansiosta on mahdollisuus saavuttaa muita yhteiskunnan kestävyydelle tärkeitä tekijöitä, kuten väestön terveys, sosiaalinen koheesio, legitimizeetin vahvistuminen, joilla koetaan lopulta olevan positiivinen vaikutus myös kansantalouteen (emt., 8). Tämä näkemys puoltaa kattavien hyvinvointipalveluiden ja hyvinvointivaltion näkemystä.

Suomessa tämän hetken suurimpia yhteiskunnallisia haasteita ovat työttömyys, syrjäytyminen, sosiaalisten erojen kasvu ja väestön ikääntyminen. Myös koulutuksen ja kasvatuksen näkökulmiin on alettu kiinnittää yhä enenevässä määrin huomiota. (Silvasti 2003, 103–104.) Kansalaisten terveys nähdään suoraan verrannollisena yhteiskunnan kestävyteen (Littig & Griessler 2005, 68). Työ nousee kuitenkin sosiaalisen kestävyden keskeiseksi käsitteeksi, ja suurimmaksi ongelmaksi sosiaalisen kestävyden tavoittelussa määritellään työttömyys. Työ luo taloudellisen turvan lisäksi myös sosiaalista hyvinvointia. (ks. Littig & Griessler 2005, 71–72; Silvasti 2003, 112.) Työttömyyden ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyminen johtavat usein syrjäytymiseen sekä sosiaalisten erojen kasvuun. Tiina Silvasti (2003, 103–104) katsoo, että työllisyys- ja sosiaalipolitiikalla on mahdollisuus ehkäistä syrjäytymistä ja eriarvoisuuden kasvua, millä vaikutetaan ihmisten hyvinvointiin, yhteiskunnan toimivuuteen sekä yleiseen turvallisuuteen. Hän toteaa kuitenkin, että tämä kuvaa sitoutumista kasvu- ja talouspolitiikkaan.

”Vihreässä politiikassa” kiinnitetään kuitenkin talouspolitiikan sijaan enemmän huomiota ympäristön etuun, jossa työn ja hyvinvoinnin suhdetta kuvastaa työelämän muuttumisen tarve. Tämän ajatuksen mukaan ihmisten tulisi voida entistä joustavammin yhdistää vallitsevan elämäntilanteen ja työn vaatimukset. (Silvasti 2003, 112.) Myös Littig ja Griessler (2005, 73–74) tuovat tutkimuksessaan ilmi, miten yhteiskunnallisen toiminnan yksi tärkeä lähtökohta on työn uudelleenorganisointi ja siihen liittyvän hyvinvoinnin muodot. Ajatus ei sisällä vain pyrkimystä tulojen turvaamisesta, vaan työn psykososiaalisten tehtävien, kansalaisten integraation ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden merkityksen tärkeyden korostamista. Heidän mukaansa nykyisen työn uudelleenrakentamisprosessin etusijalla tulee olla työllisyyden ekologisointi sekä sosiaalis-ekologinen kestävyys (emt., 74). Tämä merkitsee muun muassa sukupuolten tasa-arvon huomioonottamista niin sosiaalisissa, taloudellisissa kuin

oikeudellisissa asioissa. Kaikilla ihmisillä tulee myös olla vapaus valita missä tahansa elämänvaiheessa eri työmuotojen välillä. Ekologis-sosiaalisiin näkökulmiin kuuluvat myös ympäristön kannalta järkevien työpaikkojen luominen, jolla varmistetaan tavaroiden ja palveluiden ympäristöystävällinen, sosiaalinen ja terveydellinen hyvinvointi ja kestävyys. (ks. Littig & Griessler 2005; McKenzie 2004.)

2.4 Sosiaalipolitiikka ja sosiaalisesti kestävä kehitys

Yhteiskuntapolitiikan keskeinen tavoite on kansalaisten hyvinvoinnin lisääminen ja yhteiskunnan sosiaalisten ongelmien lievittäminen. Sosiaalipolitiikka on yksi yhteiskuntapolitiikan keskeinen osa-alue, joka voidaan määritellä monella tavalla. Juho Saaren (2005, 29) määritelmän mukaan yleisesti, sillä tarkoitetaan niitä resurssien uudelleenjakoon ja yhteiskunnalliseen sääntelyyn perustuvia järjestelmiä, joiden tavoitteena on vähentää sosiaalisten riskien vaikutusta ihmisten arjessa ja hyvinvoinnissa. Sosiaalipolitiikan motiivit voidaan jakaa poliittisiin, taloudellisiin ja eettisiin tavoitteisiin. Poliittisilla tavoitteilla tarkoitetaan yhteiskunnan kiinteiden ja yhteisyyden ylläpitämistä ja lujittamista. Taloudellisena pyrkimyksenä on motivoida kansalaisia tehokkaaseen taloudelliseen toimintaan, ja eettiset tavoitteet liittyvät hyvinvoinnin, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden turvaamiseen ja edistämiseen sekä kärsimyksen poistamiseen. (Helne, Julkunen, Kajanoja, Laitinen-Kuikka, Silvasti & Simpura 2003, 59–60.) Sosiaalipolitiikan ja sosiaalisesti kestävä kehityksen periaatteissa on siis paljon yhteneväisyyksiä. Anneli Pohjolan (2014, 99) mielestä sosiaalisesti kestävä kehitys ideat pohjautuvatkin Suomessa yleisesti hyväksyttäviin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin, ja käytännössä voidaan sanoa, että kysymys on pohjoismaisen hyvinvointivaltion perusarvoista.

Sosiaalipolitiikan vahvistumisen myötä myös Suomen hyvinvointivaltion malli vahvistui 1980-luvulla. Hyvinvointivaltion ihanteisiin kuuluu sosiaalisen tasa-arvon tavoittelu sekä yksilön oikeus inhimilliseen elämään ja hyvinvointiin. (Helne ym. 2003, 323.) Tutkimusten mukaan hyvinvointivaltioon liittyvän turvallisuudentunteen lisääntyminen vaikuttaa ihmisten onnellisuuteen, ja sillä nähdään olevan positiivisia vaikutuksia esimerkiksi köyhyyteen, talouskasvuun, terveyteen ja yksilöiden aktiivisuuteen (Ervasti & Saari 2011, 201). Silti

hyvinvointivaltio on saanut syntyhetkistään alkaen osakseen monitahoista kritiikkiä ja hyvinvointivaltion suotuisan kehityksen katkaisi lopulta 1990-luvun talouskriisi. Vaikka talous parani vielä ennen vuosituhannen vaihdetta, laman aiheuttamat yhteiskuntapoliittiset seuraukset jäivät elämään. Taantumaa aiheuttamia sosiaalisia ongelmia kuten pitkäaikaistyöttömyyttä, taloudellista epätasa-arvoa ja sosiaaliturvan leikkauksia ei pystytty enää korjaamaan, eikä poliittinen ilmapiiri ollut enää yhtä suopea hyvinvointivaltion aikaisemmille investoinneille. (ks. Juhila 2006, 47; Dean 2010, 176.) Tähän poliittiseen ilmapiiriin vaikutti muun muassa uusliberalismi taloustieteen suuntaus, joka on ollut yksi hyvinvointivaltiokritiikin puolestapuhuja.

Uusliberalismi on poliittinen suuntaus, mikä nojaa uusklassiseen talousteoriaan ja sen ajatukseen täydellisistä, vapaista markkinoista. Ajatus vapaista markkinoista sisältää myös odotuksen vapaista yksilöistä, ja heidän vapaudestaan valita ja tehdä itsenäisiä ja taloudellisia päätöksiä. (Dean 2010, 184–185.) Uusliberalistisen näkemyksen mukaan hyvinvointivaltio kattavine sosiaalipalveluineen nähdään siten yhä useammin tuottamattomana sijoituksena. Hyvinvointivaltion kritiikissä tavallisia ovat nämä kannanotot, joissa hyvinvointivaltion katsotaan luovan kansalaisten riippuvaisuutta valtioon, ja samalla heidän oma aloitekykynsä ja omakohtainen auttamisenhalunsa katoavat. (ks. Juhila 2006, 43–44; Lehto 2003, 23; Miller & Rose 2010, 118.) Erityisesti taloustieteen piirissä sosiaaliturvan on katsottu heikentävän työmotivaatiota, mistä seuraa talouden tehokkuuden heikkeneminen enenevässä määrin (Lehto 2003, 19).

Jo johdannossa toin esille sosiaalisen kestävyuden pioneerien Beate Littigin ja Erich Griesslerin (2005, 66) huolen sosiaalisen näkökulman heikosta asemasta tasapainoisessa kestävässä kehityksessä. Tämä huoli perustuu juuri siihen, että viime vuosikymmeninä talouden pyrkimykset ovat usein nousseet ensisijaisiksi poliittisessa päätöksenteossa. Vallitsevan kehityksen myötä tehokkuuden ja tuloksellisuuden periaatteet ovat muuttuneet yhteiskunnallisessa keskustelussa itsetarkoituksellisiksi ja kyseenalaistavat hyvinvointipalvelujen päämääriä ja tavoitteita. Investointeja hyvinvointiin hillitään ja leikkauksia tehdään vedoten talouden asettamiin rajoituksiin. (Kiander 2014, 28.) Taloudellisesti vaikeina aikoina ihmisten hyvinvointia tukevan hyvinvointivaltion ajatus saa

usein negatiivisen luonteen. Hyvinvointivaltio nähdään taloudellisena taakkana, minkä katsotaan olevan este taloudelliselle kasvulle (Särkelä ym. 2014, 9).

Talouden ensisijaisuus ja ihmisten oman vastuun korostaminen kuuluvat uusliberalismin ajattelun ytimeen, minkä mukaan julkista sääntelyä tulisi enemmän vähentää kuin lisätä (Juhila 2006, 70; Dean 2010, 177). Täten muun muassa sosiaalipalvelut ymmärretään usein ainoastaan kuluerinä, joiden aiheuttamaa kansantaloudellista rasitetta tulisi vähentää. Tämä näkemys synnyttää väistämätöntä vastakkainasettelua talouden ja hyvinvoinnin välille: toisaalta taloudelliset argumentit korostavat säästöjen ja leikkausten tarpeellisuutta ja toisaalta taas sosiaalipoliittinen puhe julkisten menojen välttämättömyydestä. (Kiander 2014, 28.) Siksi juuri sosiaalisesti kestävä kehityksen korostuminen yhteiskunnallisessa keskustelussa on tärkeää, sillä se perustuu sosiaalisen hyvinvoinnin ja talouden toisiaan tukevalle merkitykselle (Pohjola & Särkelä 2011, 7). Lisäksi muun muassa Anneli Pohjolan (2014, 100) mukaan sosiaalisesti kestävä kehitys on kansantalouden kehittymisen ehto.

Taloukasvuun perustuva näkemys unohtaa usein talouden ja hyvinvoinnin vastavuoroisuuden sekä sosiaalipalveluiden ennaltaehkäisevän vaikutuksen. Muun muassa Markku Lehdon (2003, 23) mukaan talouden ja hyvinvoinnin suhdetta ei tulisi nähdä toisiaan poissulkevinä tekijöinä vaan huomioida, miten esimerkiksi laaja-alainen ja toimiva sosiaaliturva ei rasita yhteiskuntaa vaan puolestaan vahvistaa sitä. Toimiva ja kattava sosiaaliturvajärjestelmä sekä universaalit julkiset palvelut edistävät hyvinvointia ja vahvistavat osaamis pohjaa, mikä puolestaan parantaa työllisyyttä, kasvattaa sosiaalista pääomaa sekä kaventaa tuloeroja (Kiander 2014, 29; Kajanoja 2014, 187). Myös Jouko Kajanoja (2014, 180) tuo esille tärkeän näkökulman siitä, miten hyvin hoidettu talous on tärkeä hyvinvoinnin edellytys ja julkisen vallan tulisi ymmärtää tekijöiden toisiaan tukeva vaikutus: menestyvä talous on hyvinvoinnin edellytys, mutta talous ei voi kasvaa ilman hyvinvoivaa yhteiskuntaa. Tulevaisuuden tarkoituksena olisikin tunnistaa hyvinvoinnin ja talouden keskinäinen riippuvuus sekä miettiä keinoja, miten näitä kahta voitaisiin rakentaa tasapainoisesti ja yhdessä, sillä tulevaisuuden rakentamisessa on pohjimmiltaan kyse oikeudenmukaisuudesta, yhteiskunnan koheesiosta sekä sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestävästä kehityksestä. (ks. Särkelä ym. 2014, 3).

Sosiaalipolitiikka on aikaan ja paikkaan sidottua ja pyrkii siten löytämään vastauksia kunkin aikakauden tarpeisiin ja ongelmiin. Sosiaalipolitiikka ei ole valmis, sillä yhteiskunnan ongelmat eivät ole poistuneet, ja toimintaympäristön muuttuessa sitä tulee myös jatkuvasti päivittää. (Helne ym. 2003, 41.) Sosiaalisesti kestävä kehityksen nousminen 2000-luvun ajankohtaiseksi teemaksi voi olla osoitus uudenlaisen sosiaalipolitiikan mallista. Yhteiskunnan sosiaalisen kestävyuden tavoittelu ja sosiaalisesti kestävä kehityksen ajastusten nousminen osaksi tulevaisuuden strategioita sisältää positiivisen lupauksen inhimillisten arvojen sekä hyvinvoinnin näkökulmien nousemisesta takaisin fyysisen pääoman tavoittelun rinnalle ja osaksi yhteiskunnallista päätöksentekoa.

3 SOSIAALISESTI KESTÄVÄ KEHITYS SOCIALIPOLITIIKAN JA HALLINAN TAPANA

Yhteiskunnalliset arvot muuttuvat aikakausien myötä, ja yhteiskuntapoliittisen puheen voidaan katsoa rakentavan sosiaalista todellisuutta. Sosiaalisesti kestävä yhteiskuntamallin tavoittelu on noussut 2000-luvulla kansainvälisen mielenkiinnon kohteeksi, kuten myös sosiaali- ja terveysministeriöiden strategioiden päämääräksi. Tämä uusi tulevaisuudensuunta koskettaa kaikkia yhteiskunnan jäseniä muuttaessaan yhteiskunnan ajattelutapoja ja toimintamalleja sekä sen hallintaa. Näin ollen ajattelen myös sosiaalisesti kestävä kehitystä tietynlaisena hallinnan tapana. Tutkimukseni toisena tärkeänä näkökulmana onkin pohtia, millaisia odotuksia sosiaalisesti kestävä kehityksen toimet asettavat kansalaisille.

Tässä kappaleessa tarkastelen hallinnan analytiikan merkitystä yksilöiden subjektien rakentajana. Lähtökohtaisena oletuksenani on, että hyvinvointistrategioilla toteutetaan yhteiskunnallista hallintaa ja pyritään muuttamaan kansalaisten käsityksiä ja toimintaa kohti yhteiskunnassa määriteltyjä päämääriä (Miller & Rose 2010).

3.1 Hallinta poliittisten asiakirjojen avulla

”Hallinta on strategioiden tekniikoiden ja menettelytapojen aluetta, jonka avulla erilaiset voimat pyrkivät toteuttamaan ohjelmia ja jonka välityksellä syntyy moninaisia kytkentöjä auktoriteettien pyrkimysten sekä yksilöiden ja ryhmien toimintojen välille.”

(Miller & Rose 2010, 94–95)

Sosiaalisen kestävyuden ja sosiaalisesti kestävä kehityksen ajatuksia on viime aikoina lisätty eri yhteiskuntapolitiikan asiakirjoihin, poliittisiin suunnitelmiin ja ohjelmiin (Kohl 2006, 19). Peter Miller ja Nikolas Rose (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7) mukaan hallinnan analytiikan avulla on mahdollista tarkastella juuri tämänlaisia ihmisten käyttäytymiseen vaikuttavia yhteiskunnallisia strategioita ja ohjelmia. Miller ja Rose (2010, 50) näkevät, että poliittisten

tekstien tarkoituksena onkin usein tuoda ilmi yhteiskunnalliseen, taloudelliseen ja henkilökohtaisen elämän ongelmiin puuttuvia suunnitelmia ja päämääriä. Hallinta tapahtuu esittämällä yhteiskunnallinen tilanne tietyllä tavalla ja tarjoamalla tietynlaisia toiminnan mahdollisuuksia kansalaisille, kuten sosiaalisen kestävyuden tavoittelu ja sen alaiset sosiaalisen kestäväen kehityksen keinot nyt 2000-luvulla (ks. emt, 50).

Tutkimalla vallankäyttöä, voidaan ymmärtää hallintaa ja siihen liittyviä valta-asetelmia. Hallinnan analytiikka on yhteiskuntatieteellinen tutkimussuuntaus, joka on saanut merkittäviä vaikutteita Michel Foucault'n tavasta ymmärtää ja käsitellä valtaa, tietoa ja subjektuuden rakentumista. Hän on tutkinut erityisesti vallan (*power*) ja hallinnan (*governance*) ilmenemistä yhteiskunnassa ja sen vaikutuksista yksilöihin. (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7.) Foucault'n (Helén 2016, 210) mukaan hallinnan analyttikon pyrkimys on selvittää, miten valta toimii ja millaisia toimijoita, suhteita, käytäntöjä ja pyrkimyksiä sen toiminnalla luodaan. Se pyrkii tarjoamaan konkreettisia välineitä moninaisten vallankäytön ilmiöiden tarkastelemiseksi (Kaisto & Pyykkönen 2010, 7). Hänen valta-ajatukselleen on ominaista vallan tuottava vaikutus vahvistaa, valvoa, ohjata ja järjestää vallan alaisena olevia yksilöitä ja yhteisöjä (O'Farrell 2005, 100). Myös Thomas Lemke (2007) yhtyy Foucault'n näkemyksiin vallasta ja hallinnasta. Hänen mukaansa hallinnan analytiikan tarkoitus on tutkia yhteiskunnan hallitsemisen prosesseja eli sitä, miten subjektius ja toimijuus muodostuvat politiikan ja hallintatahojen prosesseissa.

Valtaan liittyy aina toiminnallinen ulottuvuus, missä valta nähdään toimijoiden välisenä tietyn mallisena ja strategisena toiminta- ja vuorovaikutussuhteena (O'Farrell 2005, 101). Oma tutkimukseni lähtee liikkeelle ajatuksesta, että sosiaali- ja terveysministeriön strategioilla pyritään vaikuttamaan lukijoiden käsitykseen itsestään sekä heidän toimintaan, ja siten vuorovaikutusta käydään tekstin kautta. Näin ollen poliittinen puhe on muutakin kuin retoriikkaa, sillä ne tuottavat todellisuutta vaikuttaessaan hallintatapojen käytäntöihin (Miller & Rose 2010, 88–89). Ministeriöt ja asiantuntijat ovat laatineet puheen eli strategisen toimintaohjeen, jossa korostetaan tiettyjä arvoja ja tietynlaista toimintatapaa. Tämä puhe on tuotettu tekstiksi, jonka kansalaiset lukevat ja omaksuvat osaksi toimintaansa. Tieto välittyy kansalaisille tekstejä lukemalla tai median välittämänä. Koska valtio ja kansalaiset ovat usein hierarkkisessa asemassa toisiinsa nähden, voidaan tämän valta-asetelman väistämättömyyden

vuoksi lähtökohtaisesti olettaa, että julkisen vallan puheella on merkitystä yksilöille ja ennen kaikkea vaikutusta yksilöiden toimintaan. Julkinen valta siis toteuttaa hallintaa strategioiden kautta, joissa valta näyttäytyy poliittisten tekstien ja niiden lukijoiden välillä. Valta näyttäytyy aktiivisena ja muuttuvana suhteena osapuolten välillä, mikä konkretisoituu käytännössä. Myös Peter Miller ja Nikolas Rose (2010, 52) näkevät, että hallinnan mekanismeilla valta pyrkii vaikuttamaan ja normalisoimaan yksilöiden käyttäytymistä heidän toivomaan suuntaan ja saavuttaakseen heidän eli julkisen vallan toivomaa päämäärää. Foucault (O'Farrell 2005, 104; Foucault 2010) käyttää tästä nimitystä normalisoiva hallinta, missä yhteiskunta toimillaan pyrkii normalisoimaan ja ohjaamaan yksilöiden elämää normaaliin, yhteiskunnan haluamaan hallittavaan suuntaan.

Sosiaali- ja terveysministeriön strategiset linjaukset vaikuttavat muun muassa lainsäädäntöön sekä kentällä toteutettaviin toimintaohjeisiin, joiden kautta valtasuhde toimii. Niissä valta muuttuu tuottavaksi samalla määrittäen ja muodostaen asetelmia, joiden avulla tuotetaan vallan tarkoituksille toivottuja päämääriä. Miller ja Rose (2010, 43) korostavat Foucault'n näkökulmaa hallinnan analyysin tarkoituksesta kohdistua niin sanotuille epäsuorille mekanismeille, joiden tarkoituksena on linjata eri yhteiskuntatekijöiden – kuten talouden, yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen – käyttäytymisen yhdensuuntaiseksi sen hetken poliittisten päämäärien kanssa. Heidän (2010, 56) mukaansa hallinnan analytiikka nojaa ajatukseen siitä, että kansalaisilla on taipumus uskoa byrokraattien ja asiantuntijoiden arvoja ja normeja sisältämää puhetta kyseenalaistamatta sitä. Tämä johtuu osaksi siitä, että puheeseen liittyy lupaus toivottujen päämäärien saavuttamisesta. Näin ollen vaateesta tulee lopulta tosiasia. (ks. emt., 97.) Tämän vuoksi tarkoitukseni on selvittää sosiaalisen kestävyuden perimmäisiä tarkoituksia ja mitä sen tavoittelu todellisuudessa tarkoittaa.

3.2 Sosiaalityö hallinnan toteuttajana

Hyvinvointivaltion hallintamallissa valtion tehtävänä on huolehtia kansalaisista. Michel Foucault kutsui tätä paimenvallaksi, jossa julkinen valta turvaa kansalaisia riskien, syrjäytymisen ja sosiaalisten ongelmien varalta sekä tarjoaa ihmisille mahdollisuuden hoitaa ja kehittää itseään sekä parantaa omaa elämäänsä. (Foucault 2010, 129–134.) Hallinnan ja vallan

tematiikka on läsnä kaikkialla yhteiskunnassa. Foucault'n mukaan valta ei kuitenkaan ole palautettavissa yhteen tiettyyn toimijaan, kuten valtioon vaan kaikissa yhteiskunnallisissa toimijoissa vaikuttaa erilaisia valtasuhteita, jotka tuottavat valtaa tai ovat vallankäytön kohteina. Hallinta on yksi vallankäytön muodoista levittäytyen kaikkialle yhteiskunnan osaluueille. (O'Farrell 2005, 99–100.) Myös hallinnan analytiikan merkittävien kehittäjien Peter Millerin ja Nikolas Rosen (2010, 84) mukaan modernin valtion hallinta tapahtuu usein näiden erilaisten välillisesti verkostojen, kuten sosiaalityön, työvoimapalveluiden sekä muiden hyvinvointipalveluiden avulla.

Foucault ajatteli vallan koostuvan moninaisista suhteista, toimijoista ja subjekteista. Hänen tärkeimmäksi tutkimuskohteeksi muodostuivatkin erityisesti toimintaa ja ihmisiä muokkaavat valtamekanismit. (O'Farrell 2005, 96-99; Miller & Rose 2010, 43.) Mitchell Deanin (1999, 11) mukaan hallinta tarkoittaa auktoriteettien ja byrokraattisten toimijoiden toteuttamaa rationaalista toimintaa. Kun kyse on tämänlaisesta instituutionaalisesta toiminnasta, jossa hallinta tapahtuu erilaisten julkisen vallan toimien myötä, tulee hallinnasta osa valta-analytiikkaa. Nämä harkitut ja suunnitelmalliset toimintamuodot tuotetaan erilaisten välineiden avulla muotoon, jonka avulla yhteiskunta pyrkii vaikuttamaan yksilöiden pyrkimyksiin, etuihin ja uskomuksiin. (emt., 23.) Esimerkiksi sosiaalityö, yhteiskunnan toimijana ja siten yhtenä hallinnan tahona, toteuttaa hallintaa julkisen vallan määrittämällä toimilla, joiden avulla se pyrkii muun muassa palauttamaan syrjäytyneet takaisin yhteiskunnan täysvaltaisiksi jäseniksi. Hallinnan tarkoituksena on täten normalisoida käyttäytymistä byrokraattisilla toiminnoilla tietyn yhteiskunnassa arvostetun mallin ja moraalisen normin mukaiseksi. Nämä politiikan linjaukset pitävät yleensä sisällään näkemyksen yhteiskunnassa moraalisesti hyväksytyistä mallista, ja laajempaan tarkoituksena niillä pyritään ajamaan ihmisiä kohti kollektiivisesti toivottuja päämääriä, kuten esimerkiksi yhteiskunnan täystyöllisyys. Millerin ja Rosen (2010, 88–89) mukaan näillä hallintatavoilla on suuri merkitys sille, millaisena yhteiskunta näyttäytyy.

Sosiaalipalvelut ovat tärkeä osa suomalaisen hyvinvointivaltion palvelujärjestelmää, joka yhdessä terveydenhuollon kanssa takaa kaikille kansalaisille perusturvan. Sosiaalityö ammattina vahvistui suomalaisen hyvinvointivaltioprojektin vahvistuessa 1980-luvulla. Sosiaalipolitiikan tarkoituksena on edistää kuntalaisten hyvinvointia, ja kunnan sosiaalitoimi on tämän työn keskeisin toimija. (Möttönen & Kettunen 2014, 109–110.) Sosiaalityöhön

vaikuttavat niin asiakkaiden, yhteiskunnan kuin käytännön sosiaalityön ammatillinen viitekehys. Tämän myötä sosiaalityöntekijöillä on lukuisia oikeuksia ja velvollisuuksia niin asiakkaitaan kuin julkista valtaa kohtaan: yhteiskunta hallitsee sosiaalityötä määrittelemällä sen toimintaperiaatteita ja resursseja, joiden myötä sosiaalityöntekijä toteuttaa hallintaa palveluiden käyttäjille. Lisäksi sosiaalityöntekijällä on myös laajempi yhteiskunnallinen vastuu puolustaa yleisen oikeudenmukaisuuden ja hyvinvoinnin toteutumista kaikkia kansalaisia kohtaan. Koska sosiaalityö toimii monen eri tekijän yhteisvaikutuksessa, yhteiskunnallisen epävarmuuden lisääntyminen tekee työstä alati muuttuvaa ja yhä haastavampaa. Lisäksi yhteiskunnallisen ajattelutavan muutokset ohjaavat uusia arvoja ja ideologioita sosiaalipalveluihin, mikä saattaa muuttaa työn tärkeysjärjestyksiä (Möttönen & Kettunen 2014, 111).

Samalla uusliberalistiset näkemykset ovat muokanneet hallintaa ja sen myötä julkiseen hallintoon on tuotu managerialismin julkisjohtamisen oppeja kuten uuden julkisen johtamisen New Public Management -malli (NPM) ja tilaaja-tuottaja -malli. Managerialismin voidaankin sanoa toimineen uusliberalismin aatemaailman vahvistajana työelämässä. Se on muuttanut hyvinvointipalveluiden toimintaympäristöä, ajattelumalleja ja toiminnan rakenteita. Uusliberalismin arvoja korostavana aikana työn taloudellinen tehokkuus ja toiminnan jatkuva tehostaminen ovat julkishallinnon keskeisin lähtökohta. Julkisessa hallinnon managerialismin hallinnan mallit ovat vaikuttaneet sosiaali- ja terveyspalveluihin ja siten myös sosiaalityöhön. Tämä on muuttanut työtä organisaatiolähtöisempään suuntaan, mikä puolestaan tarkoittaa erilaisten hallinnollisten ohjeistusten ja taloudellisen valvonnan lisääntymistä. (ks. Juhila 2006, 71–74; Eräsaari 2011.)

Sosiaalityön odotetaan aikaansaavan mittavia tuloksia ja myös Kirsi Juhilan (2006, 101) mukaan tehokkuus on ennen muuta sosiaalityöntekijöihin kohdistuva odotus. Vallitsevan kehityksen vaarana on sosiaalityön pohjimmaisesta työn tarkoituksen katoaminen: kilpailusta ja talouden hyödyistä tulee asiakkaiden auttamista tärkeämpi tavoite. Kirsi Juhilan (2006, 74) mukaan 2000-luvun sosiaalityö on joutunut ja joutuu edelleen kamppailemaan näiden muutossuuntien ja ristiriitojen kanssa, missä työn ammatilliset toimintaperiaatteet alistuvat talouden diskursseille ja mittareille. Hyvinvointipalveluiden näkökulmasta taloudellisten tulosten ja säästöjen osoittaminen voi kuitenkin olla vaikeaa, sillä usein sosiaalityön hyvinvointivaikutukset voidaan todeta vasta tulevaisuudessa eikä aineetonta, sosiaalista

pääomaa ja elämänlaatua parantaa työtä voi aina mitata rahassa tai yleisillä mittareilla. Sosiaalityön kustannusvaikuttavuus on siis usein vaikea todeta ja asettaa arvioinnin kohteeksi. (Urponen 2014, 59.)

Yhteiskunnan muutoksista huolimatta sosiaalityöntekijän perustehtävänä on kantaa huolta heikompiosaisien kansalaisten asemasta ja oikeuksista yhteiskunnassa. Sosiaalihuoltolaki määrittää sosiaalityötä, ja sen mukaan sosiaalityö on muutokseen pyrkivää työtä, jonka tarkoituksena on parantaa asiakkaidensa elämänlaatua sekä vahvistaa heidän omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta (SHL 1301/2014, 15§). Sosiaalityö ei kuitenkaan ainoastaan auta ratkaisemaan yksilöiden ongelmia, vaan hoitaa samalla koko yhteiskunnan toiminnan häiriöitä ja yhteiskunnallisia epäkohtia (Urponen 2014, 62). Esimerkiksi Suomessa syrjäytymisen ehkäisy ja vähentäminen olivat 2000-luvulla hallituksen keskeisin painopiste, ja juuri sosiaalityö on tämän työn tärkein toteuttaja suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalityö pyrkii toimillaan palauttamaan syrjäytyneet takaisin yhteiskunnan itseohjautuviksi jäseniksi. (ks. Juhila 2006 49–56.)

Asiakkaiden voimaannuttaminen on tärkeä ja yhä merkittävämpi sosiaalityön työmuoto. Sen lähtökohtana on yksilön oma sisäinen vahvistuminen, jonka myötä hän kykenee asettamaan ja saavuttamaan päämääriä. (ks. esim. Payne 2005; Siitonen 1999, 93.) Hallinnan analyttikot Peter Miller ja Nikolas Rose (2010) näkevät voimaannuttamisen julkisen vallan pyrkimyksenä muuttaa yksilöiden käytös kohti yhteiskunnassa normaalina pidettyä toimintatapaa. Voimaannuttaessaan asiakkaitaan sosiaalityöntekijät ohjaavat, neuvovat, mutta myös vaativat asiakkaitaan toimimaan tietyn elämäntavan mukaisesti ja ottamaan itsestään henkilökohtaista vastuuta (emt., 156). Tämä korostaa vastuullistamisen taustalla olevaa näkemystä tämän hetken uudesta hallinnan järjestelmästä, missä valtion roolina on pysyä etäämmällä asiakkaiden arjessa. Muutos tulkitaan siirtymänä julkisen vallan vastuusta kohti yksilöiden vastuuta. (ks. Juhila, Raitakari & Löfstrand 2017b, 36.) Julkisen vallan hallinta on kuitenkin edelleen olennaisesti läsnä ihmisten arjessa erilaisina ohjauksen muotoina kuten sopimuksilla, arvioinneilla ja tulosodotuksilla, mitä odotetaan niin asiakkailta kuin sosiaalipalveluiden työntekijöiltä. Hyvinvointipalveluissa asiakkailta odotetaan, että he täyttävät tietyt velvollisuudet asiakkaana, kuten pitävät kiinni sopimuksista ja tehtävistä saadakseen palveluita.

Työntekijöiden velvollisuus on taas auttaa, tukea ja neuvoa, mutta myös kontrolloida ja muistuttaa mahdollisista laiminlyönneistä.

3.3 Yksilön aktiivisuutta ja vastuullisuutta korostava hallinta

Jani Kaiston ja Miikka Pyykkösen (2010, 16) mukaan hallintaa tuottavat instituutiot ja organisoidut valtajärjestelmät käyttävät erilaisia hallinnantekniikoita, taitoja, kykyjä ja keinoja, joiden avulla hallinnan kohteita eli yksilöitä on mahdollista hallita tietyn päämäärän kehyksessä. Ne muovaavat ja ohjaavat tapoja, joilla yksilöt jäsentävät ja rakentavat omaa käyttäytymistään. Aktivointipolitiikka voidaan nähdä eräänä hallintateknologian muotona. Se sai alkunsa hyvinvointivaltion uusliberalistisesta kritiikistä, jonka taustalla oli ennen kaikkea taloudelliset syyt sekä pyrkimys vähentää hyvinvointivaltion kustannuksia. Vappu Karjalainen ja Elsa Keskitalo (2013) toteavat, että puhe aktivoinnista on vuosien mittaa laajentunut yleisemmäksi aktiivisen kansalaisuuden korostamiseen yhteiskunnassa. Heidän mielestä kyse tässä on hyvinvointivaltion muutoksesta, jonka myötä työllisyydestä on tullut entistä vahvemmin yhteiskuntapolitiikan tavoite, mutta erityisesti myös sosiaalipolitiikan tavoite (emt., 7).

Pitkäaikaistyöttömyys on mittava ongelma Suomessa, josta aiheutuvat taloudelliset menetykset ovat merkittäviä yhteiskunnalle (Karjalainen & Keskitalo 2013). Hallinnan näkökulmasta Peter Miller ja Nikolas Rose (2010, 142) näkevät työttömyyden ilmiönä, jota on hallittava niin makrotasolla kuin työttömän itsensä kautta aktivoimalla häntä toimimaan erilaisten velvoitteiden myötä. Aktivointipolitiikka kehitettiin vastauksena tähän ongelmaan, ja sen tarkoituksena on saada työttömäksi jäänyt tai sosiaaliturvan varaan jäänyt henkilö mahdollisimman pian takaisin palkalliseen työhön. Hyvinvointivaltion kestävä pohja muodostuu työllisyyden kautta: Työllisyyden avulla luodaan verotuloja, joiden avulla hyvinvointiyhteiskunta ja sen palvelut toimivat. Samalla työllä edistetään yksilöiden sosiaalista ja inhimillistä pääomaa. Aktivointipolitiikan taustalla voidaan katsoa olevan tarkoitus hillitä työikäisten keskuudessa yhä lisääntyvää tarvetta sosiaaliturvalle, mutta taustalla nähdään olevan myös ideologisia lähtökohtia kuten uusliberalismi. Näkemys korostaa ajatusta, missä pyritään julkisen vallan vastuun vähentämiseen ja yksilöiden oman vastuun korostamiseen.

Aktivointipolitiikka muokkaakin hyvinvointivaltion suhteita ja tarkoittaa hyvinvointivaltion tavoitteiden, säädösten ja keinojen uudelleenarviointia sekä yleistä työkeskeisyyden lisääntymistä (Karjalainen & Keskitalo 2013, 7–8.)

Aktivointipolitiikka on muuttanut yksilön ja yhteiskunnan suhdetta hyvinvointiyhteiskunnassa sekä kansaisten oikeuksien ja velvollisuuksien tulkintaa. (ks. Keskitalo 2013). Sosiaalipolitiikassa yksilöiden aktivointi tarkoittaa vastuun siirtämistä enemmän viranomaisilta yksilöiden suuntaan. Työttömät ovat itse aktiivisemmin mukana työllistymisen prosesseissa, joilla pyritään vaikuttamaan heidän käytökseen kannustamalla, motivoimalla, mutta myös velvoittamalla. (emt., 55). ”Keppiä ja porkkanoita” -ajattelun mukaan, kansalaisilla on oikeus saada taloudellista tukea ja palveluita, mutta velvollisuus toimia yhteiskunnan osoittamien normien ja periaatteiden mukaisella tavalla. Elsa Keskitalon (2013, 45) mukaan aktivointipolitiikka merkitsee omalta osaltaan sosiaalisia oikeuksia koskevan ajattelutavan muutosta ja laajemmassa mittakaavassa hyvinvointivaltion uutta vaihetta. Myös vastuullistamisen ajatus kuuluu olennaisesti tämän hetken muutokselliseen yhteiskuntatilanteeseen, ja näen sen olevan ikään kuin uudenlainen tapa vastata kustannustehokkaasti ja yksilöitä aktivoivasti tämän hetken sosiaalisiin ongelmiin ja hyvinvointivaltion haasteisiin.

Vastuut ja vastuullistamisen käytännöt ovat vahvasti yhteydessä uusliberalistiseen poliittiseen näkökulmaan ja ovat keskeisiä tämän päivän aiheita sosiaalipoliittisissa keskusteluissa (Juhila, Raitakari & Löfstrand 2017a 12; Juhila ym. 2017b, 36). Vastuullistamiseen liittyy keskeisesti ajatus sosiaaliturvan ja palveluiden vastikkeellisuudesta sekä yhteiskunnan oikeudesta määrittää oletusarvot yksilön ja palvelujärjestelmän rooleille, hyvälle elämälle ja aktiiviselle kansalaisuudelle. Se on muuttanut käsityksiä kansalaisten, hyvinvointipalveluiden asiakkaiden sekä palveluiden tuottajien rooleista ja luonut täysin uudenlaista toimintapolitiikka hyvinvointipalveluihin ja erityisesti marginaaliväestön sosiaalipalveluihin (ks. Juhila ym. 2017a, 11).

Vastuullistamisella tarkoitetaan siis myös managerialistisiin näkemyksiin perustuvaa pyrkimystä siirtää vastuuta palveluiden suunnittelusta, toteuttamisesta ja tuloksellisuudesta entistä enemmän ruohonjuuritason toimijoille: niin asiakastyön ammattilaisille kuin asiakkaille

itselleen. Se voidaan nähdä voimaannuttavana, hyväntahtoisena pyrkimyksenä saattaa sosiaalipalveluiden asiakkaat paremmille raiteille, jotta he jatkossa selviytyisivät itse ongelmistaan ja kykenisivät pitämään huolen velvollisuuksistaan. Tämän mallin mukaan esimerkiksi hyvinvointipalveluista leikkaaminen ohjaa kansalaisia kantamaan asioistaan taloudellisen vastuun. Ilpo Helén (2016) toteaa, että hallinnan analyttikoiden mukaan yhteiskunnan hallinta pohjautuu näiden yksilöiden itsehallinnan, valintojen ja vapauksien käytön varaan. Uusliberaalista ajatusmaailmaa kannattavissa valtioissa vallan harjoittaminen on yksilöllistävää, ja aktivointipolitiikan kaltaisten valtiollisten ohjelmien ja byrokraattisten toimenpiteiden tarkoituksena on näin ollen muokata ihmisiä vapaiksi yksilöiksi, jotka hallitsevat ja kehittävät itseään kansalaisina, yhteiskunnan jäseninä, asiakkaina ja markkinatoimijoina (emt., 159). Yhteiskunnallisten palveluiden avulla yksilöt voimaantuvat ja oppivat huolehtimaan itsestään ilman julkisen vallan apua. Näkemys herättää kuitenkin kritiikkiä erityisesti marginaaliväestön hyvinvointipalveluiden osalta, sillä sen katsotaan luovan syyllisyyttä, eriarvoisuutta ja jopa niin sanottujen epävastuullisten henkilöiden hylkäämistä (Juhila ym. 2017a, 26).

Vastuullistamiseen liittyy ajatus riskiyhteiskunnasta, jossa yksilön on varauduttava elämässä esiintyviin ristitilanteisiin (ks. Juhila ym. 2017a, 17; Beck 1992, 33). Kaikki ihmiset joutuvat kohtaamaan elämässään riskejä, ja näin ollen vastuullistamisen käytännöt eivät kosketa vain hyvinvointipalveluiden asiakkaita, vaan koko väestöä. Osallisuutta ja aktiivisuutta korostavalla puheella ihmisiä pyritään aktivoimaan ajoissa, että he voivat varautua ja ennaltaehkäistä tulevia ongelmia huolehtimalla itsestään paremmin. Tämä tietynlainen riski-ajattelu liittyy vastuullistamiseen sekä sen uusliberalistisiin juuriin: voidakseen varautua ja vastata elämän ongelmiin eli riskeihin, ihmisten tulee muuttua itseohjautuviksi kansalaisiksi. Heidän tulee osata aktiivisesti etsiä ja käyttää tietoa hyväkseen tehdäkseen järkeviä päätöksiä esimerkiksi siitä, millaista järkevä, hyvä ja terveellinen elämä on. Näkemys korostaa siis myös yksilön oman ennaltaehkäisevien toimien tärkeyttä (ks. Juhila ym. 2017a, 17; Juhila ym. 2017b, 87, 100; Dean 2010, 208–213.) Ennaltaehkäisy haaste asetetaan sosiaali- ja terveystalouden työntekijöiden lisäksi myös kaikkien kansalaisten vastuulle. Aktiivinen ja omatoiminen kansalainen havaitsee oman elämänsä epäkohtia ja osaa ennakoita tulevia ongelmia reagoiden niihin ja pyrkien parempaan tulevaisuuteen. Yksilö huolehtii näin itsestään sekä yhteiskunnan tulevaisuudesta kuormittamatta julkisia palveluita enempää kuin on välttämätöntä.

Sosiaalipolitiikan sekä kestävän kehityksen näkökulmasta on mielenkiintoista, että kansalaisten aktivointia voidaan tarkastella myös sosiaalisena investointina. Tämän näkökulman mukaan yhteiskunta uudistaa hyvinvointivaltiota aktivointipolitiikan kaltaisilla sosiaalisilla investoinneilla, joiden avulla se pyrkii paremmin vastaamaan uusiin riskeihin ja hyvinvointitarpeisiin. Sosiaalipolitiikan tulisi siten suunnata voimavaransa aktiivisuutta tukevaan toimintaan, milloin se nähdään taloudellisen kasvun ja työllisyyden tuottajana. (ks. Karjalainen & Keskitalo 2013, 13–16.) Tämä näkemys korostaa sosiaalipolitiikkaa tärkeänä investoinnin kohteena, jonka avulla on mahdollista luoda niin uusliberalistisen näkemyksen toivomaa taloudellisesti kestäviä kuin inhimillisiä arvoja korostavaa sosiaalisesti kestäviä hyvinvointiratkaisuja.

3.4 Uusliberalistiseen malliin pohjautuva hallinta

Foucault'n valta-analytiikka tarjoaa mahdollisuuden soveltaa aiheen tutkimusta uusliberalismin ja hyvinvointivaltion muodostumiseen (Miller & Rose 2010, 106–122). Nikolas Rosen (1993) mielestä uusliberalismi (*neo-liberalism*) tai toisin sanoen kehittynyt liberalismi (*advanced liberalism*) vaikuttaa elämän yhteiskunnalliseen hallintaan (ks. myös Helén 2016). Hän nostaa esille hallinnan analytiikassa esiintyvät neljä kehittyneelle liberalismille ominaista hallinnan sääntöä, jotka ovat esiintyneet jo aiemmin tässä tutkimuksessani, ja jotka myös Ilpo Helén esittelee omassa *Elämän politiikat* -kirjassaan (2016).

Ensimmäinen hallinnan analytikkojen korostama yhteiskunnallisen hallinnan muutossuunta koskee sosiaalista rappeutumista, jonka katsotaan alkaneen jo 1990-luvun puolivälissä Euroopassa. Tämän sosiaalisen lakastumisen myötä muun muassa teollistuneiden maiden yhteiskunnalliset uudistukset joutuivat kritiikin kohteeksi tavoitellessaan yhteiskunnallista hyötyä ja onnellisuutta. Toiseksi nähdään, että hallintaa toteuttava yhteiskunnallinen toimintakenttä on muuttunut uusliberalistisen kannatuksen myötä. Tämä tuottaa uudenlaisia vallan muotoja sekä uusia tapoja viranomaisille käyttää viranomaisvaltaa. (Rose 1993, 284–285.) Helén (2016, 178) mainitsee tästä esimerkkeinä erilaisia tietoon perustuvia toimenpideohjelmia ja uudistuksia, jotka toimivat valtion välineistönä, muuttaen ja välittäen tiedon hallintaa ohjaavaksi ja lopulta osaksi käytäntöä.

Kolmas näkökulma liittyy uusliberalismin markkinoihin, joista tulee yhteiskunnallinen kiintopiste sosiaalisen sijaan. Ihmisiä ei pyritä hallitsemaan yhteiskunnan kautta vaan sääntelemällä heidän valintojaan markkinoilla. (Rose 1993, 285.) Markkinoista muodostuu uusi poliittisen hallinnan malli, mikä johtaa kaupallisten toimintaperiaatteiden integroitumisen osaksi julkishallinnon toimintaa. Sen myötä julkisten palveluiden laatua ja toimintaa tehostetaan sekä lisätään ihmisten valinnan mahdollisuuksia. Muutoksessa julkinen valta vetäytyy markkinoilta toimiessaan ainoastaan palveluiden rahoittajana ja tuottajana, ja vastuuta hyvinvoinnista ja turvasta siirretään yhä enemmän kolmannen sektorin toimijoille ja lopulta yksilöille ja läheisille. (Helén 2016, 174–176.)

Jo tässä vaiheessa huomaa, miten hallinnan muutossuunta luo selvästi muutospainetta ja uudenlaisia odotuksia yksilöille. Viimeinen uusi hallinnan piirre korostaakin sitä, miten edistynyt liberalismi edellyttää ihmisiltä uudenlaista subjektiutta. Tämä yksilön suhde itseensä, pyrkimyksiinsä ja toimintaansa toimii edistyneen liberalismiin lähtökohtana. Markkinoiden maailmassa yksilöiden oletetaan olevan vastuullisia, hallitsemaan elämäänsä, kyetä päätöksiin valintojen verkostoissa sekä vaalimaan omia oikeuksia. Näin ollen hyödyn ja onnen tavoittelu on yhä enemmän yksilöstä itsestään kiinni. (Rose 1993, 286–287, Helén 2016, 177–178.) Myös Miller ja Rose (2010, 44) näkevät, että tästä yksilöiden kyvystä toimia itsenäisesti on tullut modernien hallintamuotojen kulmakivi. Siten yksilön itsemääräämisen pyrkimys voidaankin nähdä merkittävänä positiivisena voimavarana yhteiskunnan talouselämän hallinnassa: omalla aktiivisella toiminnallaan, itseohjautuva kansalainen ei tarvitse juurikaan julkisen vallan tukea elämässään ja aktiivinen sekä terve elämänmalli tuottaa terveempiä kansalaisia myöhemmälle iälle. (ks. Miller & Rose 2010, 44.) Ajatus siitä, kuinka yksilö voi omilla itseohjautuvilla toimilla ja valinnoillaan ikään kuin toimia itsensä vapaaksi julkisen vallan otteesta ei kuitenkaan merkitse, että hallintaa ei olisi (ks. Rose 1993, 288). Autonomisista yksilöistä ei tule vallan alamaisia vaan avaintekijöitä vallan harjoittamisessa eli heidän tullessa osaksi vallan toimintaa (Miller & Rose 2010, 81). Sosiaalihuollon toimenpiteissä, kuten esimerkiksi työttömien ja päihteidenkäyttäjien aktivointiohjelmista on löydettävissä näitä esimerkkejä, joissa korostuu markkinakeskeisen hallinnan myötä syntyneitä käytäntöjä tarkoituksenaan muokata yksilöistä oman elämänsä yrittäjiä eli ottamaan ja kantamaan vastuun itsestään.

3.5 Sosiaalisesti kestävä kehitys hallinnan tapana

Jo 1990-luvulla herännyt tutkimus ja keskustelu inhimillisestä ja sosiaalisesta pääomasta haastavat uusliberalismin talousajattelun tuomia toimintamalleja. Näissä keskusteluissa hyvinvointivaltio sekä sosiaalipolitiikka nähdään investointina. (Helne ym. 2003, 184–192.) Jouko Kananoja (2014) näkee, että sosiaalista ja inhimillistä pääomaa tukeva politiikka on investointia menestyvään talouteen. Aulikki Kajanojan (2011) mukaan sosiaalipolitiikka, joka kohdistuu kehityksen, terveyden, toimintakyvyn ja turvallisuutta luovien sosiaalisten ja inhimillisen olosuhteiden luomisessa sekä sosiaalisia ongelmia ennaltaehkäisevään työhön on sosiaalisesti kestävä. Lisäksi Kananojan mukaan näillä toimilla voidaan estää monimuotoisten ongelmien syntyminen, joita korjaavaan työhön vaadittaisiin tulevaisuudessa runsaasti voimavaroja. Talouskeskeinen ajattelu on kuitenkin usein lyhytnäköistä ja suuntaa sosiaalipolitiikan toimia pääosin korjaavaan työhön, milloin ennaltaehkäisevään työhön ei jo ennestään vähäisten resurssien vuoksi riitä henkilöstö- tai taloudellisia resursseja. (emt., 198.) Uusi, vuonna 2014 säädetty sosiaalihuoltolaki vastaa osaltaan tähän haasteeseen korostaessaan ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen malleja sosiaalityössä (ks. SHL 2014). Niiden merkitys korostuu kaikilla yhteiskuntapolitiikan osa-alueilla haastaen ja vastuuttaen julkisten palveluiden työntekijöitä tarkkaavaisuuteen ja riskien huomioimiseen. Ajatus on kaunis, mutta erittäin haasteellinen niin talouden kuin henkilöstö resurssien pienentyessä.

Tällä hetkellä elämme aikaa, missä globalisaatio, vuoden 2008 talouskriisi ja siitä aiheutunut kansainvälinen taloudellinen taantuma, pakolaistulvat ja sen herättämät maahanmuuttokysymykset sekä alueellinen erilaistuminen merkitsevät uudenlaisia haasteita hyvinvointipalveluille. Positiivista on silti todeta, että viime vuosina kansalaisten ja päättäjien keskuudessa on kiinnitetty yhä enemmän huomiota ihmisten hyvinvointiin ja hyvinvointipalveluihin. Erityisesti myös siksi, että talouskasvua korostavan ajattelumallin on huomattu aiheuttavan erilaisia ongelmia enemmän ja nopeammin kuin mitä talouden tuottamat hyödyt yhteiskunnalle tuovat. (Hoffrèn 2014, 168.) Talouskasvua korostavan ajatussuunnan nähdään heikentävän hyvinvointivaltion sisäistä koheesiota, kasvattavan epävarmuutta ja kaiken tämän seurauksena kiihdyttävän eriarvoisuuden kasvua (Särkelä ym. 2014, 9). Nämä talouden ja sosiaalisen näkökulman jännitteet herättävät kysymyksen siitä, millainen on

tulevaisuuden hyvinvointivaltion malli Suomessa ja mitkä ovat sen painopisteet (Särkelä ym. 2014).

Sosiaalisen kestävyuden tavoittelu pitää sisällään lupauksen, että tulevaisuuden painopisteessä on oikeudenmukaisen yhteiskunnan tavoite sekä yleiset hyvinvointivaltiolle ominaiset päämäärät. Sosiaaliset perusoikeudet ovat niin hyvinvointivaltion kuin sosiaalisen kestävä kehityksen tunnuspiirteitä. Tulee kuitenkin muistaa, että sosiaalinen kestävyys muodostaa kokonaisuuden, johon vaikuttavat niin talouden, lainsäädännön ja arvojen lainalaisuudet; liian kunnianhimoiset sosiaaliset tavoitteet voivat viedä pohjan uudistuksilta talouden näkökulmasta. Johanna Kohlin (2006, 19) mukaan tarvitaan kestävä kehityksen lukutaitoa niin, että eri ulottuvuuksia voidaan tarkastella samanaikaisesti. Pohjimmiltaan sosiaalisesti kestävässä kehityksessä tulisi kuitenkin olla kyse moraalista ja eettisestä toiminnasta (Särkelä & Pohjola 2011, 306). Littig ja Griessler (2005) kuitenkin toteavat, että sosiaalisesti kestävä politiikan tavoitteet ovat usein ristiriidassa uusliberalistisin suuntauksen ja työmarkkinoilla vallitsevan ajatusmaailman kanssa. Uusliberalistiset arvot nähdään usein kovina arvoina, jotka eivät sovi yhteen moraliin ja eettisiin ideologiaan pohjautuviin toimiin. Erityisesti sosiaalityöntekijät joutuvat usein arjessa näiden talouspoliittisista päätöksistä johtuvien rajoitusten ja hyvinvointia koskevien ristiriitojen eteen. Kestävässä kehityksessä onkin pitkälle kyse tasapainoilusta sosiaalisten, taloudellisten ja ekologisten arvojen ja päämäärien välillä.

Muuttuva ja monimuotoistuva maailma tulee jatkossakin luomaan epävarmuutta suomalaisten arkeen ja silloin on entistä tärkeämpää, että ihmiset pystyvät säilyttämään turvallisuuden tunteen omassa elämässään. Sosiaaliturva ja sosiaalihuollon alaiset palvelut vahvistavat legitimitetin tunnetta. Kun kansalaiset luottavat yhteiskuntaan ja sen tarjoamaan turvaverkkoon myös vaikeina aikoina, lisää se osaltaan yhteiskunnallista koheesiota. Näillä toimilla luodaan yhteiskunnan sosiaalisesti kestävä pohjaa, jolle on hyvä rakentaa toimiva ja kestävä yhteiskuntamalli. Mel Greyn ja John Coetesin (2012, 242) mukaan sosiaalihuolto ja sosiaalityö ovat merkittävä osa kestävä kehitystä, sillä työ keskittyy resurssien hallintaa, jolla edistetään yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja ihmisten hyvinvointia tulevaisuuden sukupolvia silmällä pitäen. Sosiaalisesti kestävä sosiaalityötä on työn perinteisen ideologian toteuttama sosiaalityö, jossa sosiaalityöntekijät rakentavat osallisuutta ja kumppanuuksia, edistävät yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta sekä vaikuttavat hyvinvointipolitiisten ja -

strategisten ohjelmien kehittämiseen (ks. Särkelä & Pohjola 2011, 22). Kun yhteiskunta investoi hyvinvointiin ja esimerkiksi juuri kattavaan ja toimivaan sosiaalihuoltoon, se luo ja vahvistaa inhimillistä pääomaa – koulutusta, terveyttä ja turvallisuutta – synnyttäen samalla sosiaalista pääomaa: luottamusta, yhteisöllisyyttä ja osaamista. Voidaankin todeta, että hyvinvointivaltio erilaisine järjestelmineen luo ihmisille turvallisen elämän puitteet. (Vertio & Rouvinen-Wilenius 2014, 230.)

4 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Tutkimuksen suunnittelu lähtee liikkeelle siitä, mitä tutkija haluaa tietää ja mitä hän haluaa tutkimuksellaan muille kertoa. Tästä tutkijan tavoitteesta ja kiinnostuksesta riippuu, minkä tutkimusasetelman hän valitsee löytääkseen vastauksen tutkimuskysymykseensä. Tutkimustehtävän taustalla vaikuttavat teoriat ja käsitteet nostavat ongelmalliset asiat tutkimusongelmiksi. Tutkimusasetelman valitseminen ja esittäminen puolestaan kääntää ongelmat tutkimukseksi. (Laaksovirta 1985, 41.) Edellä esitelty tutkimukseni teoriaosuus määrittää kontekstin ja taustan tutkimukselleni, minkä jälkeen tämän kappaleen tarkoituksena on esitellä tutkimustehtäväni tarkemmin. Keskeisenä esiteltävinä asioina ovat sosiaalisesti kestävä kehityksen tutkimuksen tarpeellisuus sekä tutkimukseni metodologiset valinnat, tutkimuskysymykset ja tutkimusaineiston esittely. Lopuksi kuvaan vielä aineiston analyysin kulkua sekä pohdin tutkimukseni eettisiä näkökulmia.

4.1 Tutkimustehtävä

Hyvinvointivaltion lupaukset on kirjattu lakeihin, säädöksiin ja politiikkaohjelmiin luoden kansalaisille sekä yhteiskunnan toimijoille tietyt odotukset yhteiskunnallisen toiminnan painopisteistä ja pyrkimyksistä (Metteri 2012). Sosiaalisen kestävyuden tavoittelu on otettu kansainvälisesti laajasti huomioon, ja myös Suomi on sitoutunut noudattamaan YK:n sosiaalisesti kestävä kehityksen Agenda 2030 -toimintasuunnitelmaa. Näin ollen sosiaalisen kestävyuden ja sosiaalisen kestävä kehitykset termit ovat tulleet laajasti käyttöön yhteiskuntapolitiikassa. Kuitenkaan sosiaalisesti kestävä kehityksen tutkimusta ei Suomesta juurikaan löydy. Kestävästä kehityksestä sen sijaan löytyy useampia tutkimuksia eri tieteenaloilta (ks. esim. Salonen 2011). Sosiaalisen kestävyuden tavoite nostetaan esille myös 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioissa ja toimintasuunnitelmissa. Lisäksi viimeisin vuonna 2011 julkaistu sosiaali- ja terveysministeriön strategia kantaa nimeä Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaalisen kestävyuden tavoittelu kertoo paremmasta tulevaisuuden suunnasta, jossa sosiaalisuus, sosiaalinen hyvinvointi ja sosiaalinen- sekä inhimillinen pääoma ovat lopulta talouskasvua tärkeämpi yhteiskunnallinen tavoite.

Sosiaali- ja terveysministeriön strategiat kuvaavat ministeriönsä näkemystä oman alansa – sosiaali- ja terveyspolitiikka – tärkeimmistä painotuksista lähivuosina. Strategioilla ja erilaisilla kehittämissuunnitelmilla ja -ohjelmilla on tärkeä painoarvo yhteiskunnassa, sillä ne ovat erilaisten asiantuntijoiden ja työryhmien laatimia suuntaviivoja tulevaisuudelle. Vuonna 2006 laaditussa strategiassa muun muassa todetaan, miten esimerkiksi työttömyysturvaa, varhaiseläkettä ja työeläkkeitä koskeva lainsäädäntö uudistettiin pitkälti edellisen, vuoden 2001 strategian linjausten mukaisesti (ks. Strategia 2010). Strategian linjausten painoarvo on täten yhteiskuntapoliittisesti merkittävä, sillä niiden pohjalta tehdään konkreettisiin käytännön toimiin johtavia päätöksiä.

Tämän tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millaiseksi sosiaalisesti kestävä kehitys ja sen mukaiset toimet rakentuvat sosiaali- ja terveysministeriön 2000-luvun strategioiden puheen myötä ja mitä nämä toimet merkitsevät kansalaisille. Tutkimukseni perustuu näkemykseen poliittisten asiakirjojen vaikutusvallasta sekä niiden tarkoituksesta ohjata ja hallita kansalaisten käyttäytymistä kohti poliittisia päämääriä (Rose & Miller 2010). Tämän myötä tässä tutkimuksessa lähestyn sosiaalisesti kestävästä kehitystä tietynlaisena hallinnan tapana.

Tutkimuskysymykseni muotoutuvat näistä lähtökohdista seuraavanlaisiksi:

Millaisten diskurssien kautta sosiaali- ja terveysministeriön strategiat rakentavat sosiaalisesti kestävästä kehitystä?

Mitä odotuksia nämä diskurssit luovat kansalaisille ja millaista hallintaa niillä pyritään toteuttamaan?

Sosiaalisen kestävyuden sisällön lisäksi olen siis erityisen kiinnostunut siitä, mitä sosiaalisen kestävyuden tavoittelu tarkoittaa kansalaisten näkökulmasta, eli mitä sosiaalisesti kestävästä kehityssuunnasta myötä heiltä odotetaan. Hallinnan analytiikan näkökulmasta on mielenkiintoista tarkastella, miten kansalaisia ohjataan, eli millaisilla diskursseilla kansalaisten ajatusmalleja pyritään muuttamaan kohti yhteiskunnallisesti toivottuja päämääriä. Tutkimustulosten päätelmien valossa pohdin vielä erikseen, millaisia merkityksiä ja odotuksia sosiaalisesti kestävästä kehityksen diskurssit luovat sosiaalityölle. Koska sosiaalityö kuuluu julkisen vallan piiriin, on mielestäni tärkeää huomioida sosiaalityön kehitys ja muutos

ammattina, ja tarkastella muutoksia osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä. Analyysin kehyksenä toimivatkin teoriassa esitetty yhteiskunnallisen tilan muutos, talouskasvua korostavan ajattelutavan nousu sekä ajatus hyvinvointivaltion murenemisestä. Näin ollen tarkoitukseni on pohtia vastauksia talouden ja hyvinvoinnin suhteen jännityksessä, ja tarkastella kulkevatko talous ja hyvinvointi sosiaalisesti kestävä kehityksen mukaisesti käsikädessä rinnakkain, vai ohjaako toinen toista.

4.2 Tutkimuksen metodologia

Tutkimuksen tärkein osa määrittää sen metodologinen suunta. Metodologia sisältää ne tavat ja keinot, jotka ohjaavat tietojensaamisen tekniikkaa ja tietojen analysoinnin tapoja. Tutkimuksen metodologiset valinnat määrittelevät sitä, kuinka tutkimuksen tieteellistä tietoa tavoitellaan, hankitaan, muodostetaan ja perustellaan. (Laaksovirta 1985, 38.) Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, joka perustuu hallinnan analytiikan ja sosiaalisen konstruktionismin ajatukseen. Aineiston analyysin toteutan kriittisellä diskurssianalyysillä.

Sosiaalinen konstruktionismi ja hallinnan analytiikka

Tutkimukseni ja koko diskurssitutkimuksen peruslähtökohta liittyy laajempaan teoreettiseen sosiaalisen konstruktionismin viitekehykseen. Sosiaalinen konstruktionismi tarkastelee tätä sosiaalisen todellisuuden ja merkityksen rakentumista. Sen mukaan sosiaalinen todellisuus tuotetaan ja tehdään näkyväksi diskurssien kautta. Sosiaalinen konstruktionismi on usein yleisnimi erilaisille tutkimussuunnille, joiden taustaoletuksena on, että tieto ja käsitteet rakentuvat sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009; Pynnönen 2013.) Kun todellisuus jäsenyy sosiaalisten merkitysten kautta, määrittää se samalla todellisuutta koskevan tiedon luonnetta. Näin ollen sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto ei ole heijastusta pysyvästä todellisuudesta vaan tieto on aina jotakin tarkoitusta varten oleva näkökulma. Kielellä ja käsitteellisillä viitekehyksillä on näin ollen keskeinen merkitys todellisuuden rakentumisessa. (Fairclough 1992, 35–36.) Toisaalta samalla, kun kieli rakentaa

todellisuuttamme myös sen ympäröivä maailma vaikuttaa siihen (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 17).

Tutkimukseni lähtee liikkeelle oletuksesta, että sosiaali- ja terveysministeriön strategioiden puheella rakennetaan kuvaa poliittisesti toivotusta yhteiskunnan kehityssuunnasta ja luodaan samalla odotuksia kansalaisille. Näkemykseni on, että yhteiskunta tuottaa hallintaa näillä asiakirjoilla. Muun muassa hallinnan analyytikot Peter Miller ja Nikolas Rose (2010) korostavat kirjassaan, kuinka hallintamentaliteetti on luonteeltaan diskursiivista ja hallinnan analysoinnissa tulee kiinnittää aina huomiota kieleen, sillä kieli ja politiikka ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Heidän mukaansa valta on kestävään muotoon saatettua ihmisten, tilan, viestinnän ja kirjoituksen yhteenliittymistä (emt., 96). Hallinnan ohjelmat työstetään tarkan suunnitelman myötä kielellisiksi esityksiksi, joissa kieli on sopusoinnussa poliittisten diskurssien kanssa. Miller ja Rose uskovat, että poliittiselta kentältä on mahdollista paikantaa tiettyjä systemaattisia diskursseja, joiden avulla hallintatoimet jäsentyvät. Nämä puolestaan ovat lähtökohtana erilaisille julkituoduille määritelmille siitä, miten yhteiskunnassa toimiva elämä saataisiin sujumaan parhaiten ja mille perustalle tämä toiminta luodaan. Poliittisten tekstien tarkoituksena onkin usein tuoda ilmi yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja henkilökohtaisen elämän ongelmiin puuttuvia suunnitelmia ja päämääriä. Näin ollen Miller ja Rose päättelivät, että kieli tarjoaa ikään kuin mekanismin, joka kääntää todellisuuden otolliseksi tietynkaltaiselle toiminnalle. (emt., 49–51.)

Mitchell Deanin (1999, 23) mukaan hallinnan analytiikalle on ominaista selvittää muun muassa, miten hallintaa tuotetaan eri tekniikoilla sekä miten hallinta muodostaa ihmisistä subjekteja, persoonia ja toimijoita, mikä on myös oman tutkimukseni toinen tärkeä tarkastelunäkökulma. Jani Kaiston ja Miikka Pyykkösen (2010, 18) mukaan tämä on hallinnan analyttisen yksilöihin keskittyvän tutkimuksen tavoite: tuoda näkyväksi, miten hallinta liittyy olennaisena osana yksilöiden subjektiivisuuden muovautumiseen tilanteissa, joissa hallinnan kohteet saadaan kokemaan ja luonnehtimaan itsensä hallinnan tarjoamien luonnehdintojen kautta. Aineistoni kaltaiset poliittiset asiakirjat ovat tyyppisiä hallinnan analyttisissä tutkimuksissa, mitkä viranomaiset, tutkijat tai hallinto ovat omista toimintamuodoistaan, toimintaansa ohjaavista periaatteista ja toimintansa kohteista tuottaneet (ks. Kaisto & Pyykkönen 2010, 49). Erityisesti Nelson Phillips, Thomas B. Lawrence ja Cynthia Hardy

(2004) uskovat, että juuri diskurssit ja tekstit ovat tärkeimpiä tekijöitä esimerkiksi institutionaalistumisessa. Instituutiot muodostuvat diskurssien kautta, jossa tärkeimmässä roolissa ei ole sen hetkinen toiminta, vaan nimenomaan tekstit, joissa kuvataan ja keskustellaan näistä toimista. Heidän mukaansa juuri tekstien avulla tieto leviää laajalle ja lopulta vaikuttaa toimintaan ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Kirjoittajat puhuvat vahvasti diskurssianalyysin tärkeästä roolista luoda johdonmukainen kehys instituutioiden ja institutionaalistumisen tutkimiselle.

Diskurssitutkimuksen lähtökohdat

Diskurssi on tiettyihin tilanteisiin liittyvä erityinen kielenkäyttö- tai puhetapa. Se on merkityskehys, jonka puitteissa asiat ja ilmiöt liitetään toisiinsa jostakin niitä yhdistävästä näkökulmasta ja tietyllä tapaa. Kieltä käytetään kulttuurisissa tilanteissa ja käytännöissä, minkä vuoksi diskurssin käyttö ei ole koskaan vapaata siihen kohdistuessa aina sosiaalisia odotuksia ja paineita. (ks. Pynnönen 2013 6–8; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 26–27.) Kun kielenkäyttö nähdään toimintana, on myös poliitikkojen kielenkäyttö politiikan tekoa (Jokinen 2016, 179). Poliittisilla asiakirjoilla ja strategioilla luodaan suuntaa myös sille, millainen toiminta katsotaan yhteiskunnallisesti tärkeäksi ja mitä yhteiskunta pitää arvossa. 2000-luvulla ja erityisesti 2010-luvulla voidaan nähdä, että sosiaalinen kestävyys ja sosiaalisesti kestävä kehityksen toimet ovat juurtuneet osaksi yhteiskunnallista keskustelua ja niiden edistäminen on yhteiskuntapoliittisesti tärkeässä asemassa. Juho Saari (2012) arvioi, että sosiaalisesta kestävästä kehityksestä on tullut sosiaali- ja terveysministeriölle ikään kuin yhteiskuntapolitiikan tavoitetilä.

Kiinnostukseni sosiaalisesti kestävä kehityksen tutkimiseen heräsi osaltaan siitä, että vaikka käsite korostuu tämän päivän yhteiskunnallisessa keskustelussa, termi on sisällöltään vielä vieras. Lähtökohtaisena oletukseni on, että sosiaalisen kestävä kehityksen toimet vaikuttavat kansalaisiin, ja siksi on tärkeää selvittää, mistä käsitteessä on kyse. Jonathan Potter ja Margaret Wetherell (1987) ottavat esille tämän saman huomion esille kansallisen terveyspalvelun -käsitteen kautta (National Health Service): Kukaan ei ole oikeasti nähnyt kansallista terveyspalvelua ja suurelta osin käsite on abstrakti. Silti keskusteluissa ”siitä”

puhutaan laajasti ja usein ”sen” tulevaisuuden näkökulmista. Diskurssianalyysin avulla on mahdollista edistää tietoista kriittistä suhtautumista tämänlaiseen keskusteluun. Samalla tullaan tietoisemmaksi kielen rakentavasta luonteesta ja sen yhteydestä siihen, miten diskursseja kootaan yhteen, ja miten tiettyjä toimintatapoja luotsataan eteenpäin. (emt. 174–175.) Sosiaalinen konstruktionismi, ja diskurssianalyysi sen työkaluna, luovat kielitieteelle menetelmät, joiden avulla on mahdollista purkaa itsestäänselvyksinä pidettyjä väitteitä sekä tekstien taustalla toimivia ideologioita (Potter 1996, 101).

Kielenkäyttöä tutkimalla voi ymmärtää, miten todellisuus rakentuu. Diskurssianalyttisen tutkimuksen tarkoitus on tuoda näkyviksi meille itsestään selvinä pidettyjen käsitteiden, käytäntöjen ja todellisuutta järjestävien tapojen koossa pitävä eli konstruktiivinen luonne. (Potter & Wetherell 1997, 181.) Toteutan tutkimukseni diskurssianalyysillä, sillä tarkoitukseni on nostaa aineistostani esille diskursseja, joiden avulla rakennetaan kuvaa sosiaalisesta kestävydestä ja odotuksista kansalaisille. Ajatukseni perustuu Norman Faircloughin (1992) sekä Michel Foucault’n (1972) näkemykselle diskurssien sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta. Heidän mukaan diskurssit muokkaavat ja asemoivat subjekteja luoden erilaisia sosiaalisia identiteettejä ja subjektipositioita. Toiseksi diskurssit rakentavat sosiaalisia suhteita ja asettavat subjektit tiettyihin asemiin suhteessa toisiinsa (Faircough 1999, 64).

Pirjo Hiidenmaa (2000, 169) toteaa, että koska tekstit ja diskurssit usein limittyvät toisiinsa, on yleistä, että tekstitutkimuksen rinnalla liitetään diskurssitutkimus. Tekstien tarkastelussa tekstejä tulee yleisestikin aina katsoa tilanteita ja merkityksiä luovina rakenteina, ei kielellisten rakenneilmausten joukkoina. Nämä merkitykset voidaan löytää analysoimalla ja tulkitsemalla merkkejä ja rakenteita esiintymisyhteydessään. (Heikkinen ym. 2001, 36–37.) Kieli- ja tekstitutkijan Vesa Heikkisen (2005) mukaan mikä tahansa teksti voi tiettyssä historian hetkessä olla tärkeä monellakin tavalla. Teksti eli kirjoitettu kieli on aina ihmisten vuorovaikutusta, ja vaikuttavinta on juuri sellainen merkitystenvaihto, jonka vaikutusta ei huomata. Yksikin teksti voi olla merkityksellinen tutkimuskohde ollessamme kiinnostuneita sen merkityksistä ja merkitysvarannoista. (emt., 21.) Teksteissä tutkitaan sitä, miten ne rakentuvat ja miten ne rakentavat sosiaalista todellisuutta ja luovat merkityksiä. Lisäksi olennaista on myös huomioida

se, millaisia vaikutuksilla näillä merkityksillä on yhteiskuntaan, sen uskomuksiin ja tiedon uudelleenrakentumiseen. (ks. Fairclough 1992, 35–36; 169.)

Diskurssi ei kuitenkaan merkitse vain tietynlaista puhetapaa. Ne ovat konkreettisia sosiaalisten suhteiden ja käytäntöjen rakennelmia, jotka jäsentävät maailmaa ja sen myötä tuottavat puhetapoja. Sosiaalisen konstruktionismin kehyksessä kieli nähdäänkin sosiaalisen toiminnan muotona. Diskurssintutkimus tarkastelee juuri kielenkäytön ja sosiaalisen toiminnan välistä suhdetta ja niiden yhteen kietoutuneisuutta. Tekstit ja puhe luovat sosiaalista maailmaa jatkuvasti eivätkä ainoastaan heijasta jo olemassa olevia asioita. Kielen järjestäytymistavat ovat aina sosiaalisesti ja kulttuurillisesti riippuvaisia ja uudistuvat niiden myötä jatkuvasti. (Pietikäinen & Mäntynen 2009 12; Pynnönen 2013, 5.) Voidaan siis sanoa, että kielen ymmärtämisen tavat ja sen tulkinnat ovat kyseisen ajankohdan ja kulttuurin tuotteita. Näin ollen kielen tulkinnat ovat aina riippuvaisia tietyn aikakauden ja sen kulttuurin sosiaalisista ja taloudellisista järjestelmistä. Täten kieltä tutkimalla opitaan myös kielen ympäröimästä yhteiskunnasta sekä ajasta ja paikasta. (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13.)

Norman Fairclough (1992, 39; 102) toteaa kirjassaan, miten Foucault painottaa yhteiskunnan diskurssien käytäntöjen keskinäistä riippuvuutta, ja kuinka tekstit hyödyntävät ja muokkaavat muita nykyaikaisia tai historiallisia tekstejä. Teksti ei synny tyhjiöön, vaan kielen käyttö on aina suhteessa muihin kielenkäyttötilanteisiin ja sillä on väistämätön suhde muihin puheisiin ja teksteihin (Fairclough 1992, 102–105). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asiakirjojen taustalta löytyy usein laajempia kansainvälisiä sopimuksia, joiden myötä toimintasuunnitelmia tehdään. Kuten tässä pro gradu -tutkielmassani aiemmin totesin, sosiaalisesti kestävään kehitykseen pyrkivien suunnitelmien takaa löytyvät muun muassa Agenda 2030 sekä muut kansainväliset ja paikalliset yhteiskunnalliset sosiaalisen kestävä kehityksen suuntaukset. Sosiaalisesti kestävä kehityksen merkitykset siis muuttuvat oman yhteiskunnan tarpeiden mukaan. Kaikki nämä todellisuuden versiot, tässä tapauksessa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön strategiat, ovat inhimillisen kanssakäymisen tuotetta, joissa tietyt versiot tulevat toisia voimakkaammiksi erilaisten prosessien kautta (Pynnönen 2013, 10).

Kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssianalyttinen tutkija on kiinnostunut siitä, miten tekstin tuottaja tekee kielenkäytöllä asioita ymmärrettäväksi. Näitä tarkastelun kohteeksi otettavia kuvauksia kutsutaan selonteoiksi, jotka pohjautuvat jonkinlaisille kuville maailmasta ja joilla ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi itseään ja maailmaa. Selonteoilla muokataan sitä, millaiseksi kuva maailmasta muodostuu ja siten esimerkiksi yhteiskunnallisilla ja poliittisilla selonteoilla voidaan muokata merkittävästi yleistä vallitsevaa kuvaa maailmasta. (ks. Suoninen 2016.) Samalla tekstin lukijalle luodaan ajatuksia siitä, mitä kirjoittajat – tässä tapauksessa julkinen valta – kokevat yhteiskunnallisesti tärkeänä ja millaisia arvoja he korostavat. Kärjistäen voidaan siis sanoa, että tällä puheella ja kuvailemalla yhteiskunnan toimintaa tietyillä termeillä ja asioilla, kirjoittajat tekevät yhteiskunnasta kuvaustensa kaltaisen. Selonteoissa merkitykset, kommunikatiivisuus ja kulttuurisuus liittyvät erottamattomasti toisiinsa (Jokinen & Juhila 2016, 267).

Tämän pro gradu -tutkimukseni analyysiaineistoja – politiikan dokumentteja – voidaan tarkastella diskursiivisina selontekoina. Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että aineistoni tapaisilla asiakirjoilla on poliittisina asiakirjoina vaikutusvaltaa, mutta kielen itsessään voidaan nähdä olevan sosiaalisesti järjestäytyntä, millä on voimaa ja valtaa (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 17). Kriittisen diskurssianalyysin tarkoitus on tutkia juuri sitä, miten kielelliset rakenteet ja muut tekstin ominaisuudet ylläpitävät ja uusintavat yhteiskunnassa olemassa olevia valtasuhteita. Lähtökohtana on ajatus vallan epätasaisesta jakautumisesta yhteiskunnan toimijoiden välillä sekä usein oletus alistussuhteiden olemassaolosta. (Phillips & Hardy 2002, 25.) Näin ollen kriittinen tutkimus tutkii sekä kieltä että sitä, millaista asemointia kielen rakenteet tuottavat kullekin yhteiskunnalliselle toimijalle ja mitä niistä seuraa kyseiden toimijoiden kannalta (ks. Jokinen & Juhila 1999, 86).

Tutkimukseni tarkoituksena ei kuitenkaan ole tutkia tekstin kielellisiä ominaisuuksia ja niissä piileviä vallan muotoja, vaan siitä välittyviä merkityksiä eli diskursseja ja niissä piileviä valtasuhteita ja hallinnan tapoja (ks. Phillips & Hardy 2002, 25–29; Mills 1997, 131–137). Mielestäni on tärkeää, että näitä julkisia ja yhteiskuntapoliittisesti merkittäviä strategioita tutkitaan tarkemmin niiden luodessa toimintasuuntauksia sosiaalipoliittisille toimille ja samalla

osaltaan suuntaavat kansalaisten näkemyksiä vallitsevasta ajasta ja sen toimista. Ajatus tästä diskursiivisesta vallasta (ks. Fairclough 1992, 66–67) – kielen kyvystä ja voimasta rakentaa käsitystämme maailmasta – onkin diskurssitutkimuksessa keskeistä ja tekee siitä mielenkiintoista. Pelkällä diskurssilla itsellään ei kuitenkaan ajatella olevan suoraa vaikutusta kaikkeen ympärillä olevaamme, vaan esimerkiksi poliittisten ja hallinnollisten käytänteiden kanssa diskurssi voi joko vahvistaa tai heikentää tiettyjä näkemyksiä tai luoda jotain täysin uutta. (ks. Pietikäinen 2000, 198).

Yhteiskunta vaikuttaa kieleen. Samalla kuitenkin myös kieli vaikuttaa yhteiskuntaan tuottaen ja muokaten kansalaisten identiteettejä ja sosiaalisia suhteita sekä uskomusjärjestelmiä (Fairclough 1992). Norman Faircloughin (1992, 12) esittää, että kriittisen analyysin tavoitteena on tutkia, miten yhteiskunnalliset näkemykset muotoilevat ja rajoittavat diskurssia sekä, millaisia yhteiskunnallisen näkemyksen vaikutuksia diskursseilla on tiedon ja uskomusten järjestelmiin, sosiaalisiin suhteisiin ja identiteetteihin. Valtasuhteiden analysoinnissa kiinnostus onkin kielen ja yhteiskunnan rakenteiden suhteessa ja siinä, miten yhteiskunnallista järjestystä tuotetaan. Aineistoni analyysissa kiinnitän huomiota siihen, millaiseksi sosiaali- ja terveysministeriön asiakirjoissa sosiaalisesti kestävä kehityksen toimet muovautuvat, keneen nämä toimet vaikuttavat ja millaista kuvaa yhteiskunnasta luodaan. Diskurssien ja niiden rakentumisen tutkiminen luo oivallisen maaperän tarkastella sitä, miten maailma on organisoinut tai organisoiu hallittavaksi. Potter ja Wetherell (1987, 186) ovat sitä mieltä, että juuri journalismin, demokraattisten ja muiden poliittisten tekstien tutkimus on kasvavaa ja erityisen tärkeää tulevaisuudessa, sillä näiden tekstien rooli sosiaalisen elämän rakentajana on merkittävä edistäessään tietynlaisen maailmankuvan muodostumista sekä vaatiessaan tietynlaisia toimia lukijoilta.

4.3 Tutkimusaineiston esittely

Tutkimukseni aineistona ovat 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön kolme strategiaa sekä vuoden 2006 ja 2010 strategioita tukevat sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuudenkatsaukset. Strategioiden tarkoituksena ei ole ainoastaan vastata kysymykseen, mihin mennään, vaan laajemmin myös mitä tehdään ja miten tehdään. Strategiat on laadittu

yhdessä ministeriön osastojen ja asiantuntijoiden yhteistyönä, jossa ministeriön johtoryhmä on linjannut valmistelutyötä. (Strategia 2015.) Tulevaisuudenkatsaukset on laadittu strategioiden pohjalta, ja siksi en tarkastele näitä katsauksia erillisinä vaan osana kyseisen vuoden strategiaa. Kaikki aineistoni julkaisut ovat julkisia ja löytyvät vaivattomasti verkosta. Valitsin nämä asiakirjat juuri siitä syystä, että ne on tarkoitettu jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle, mikä luo mielestäni tekstille oman haasteensa siinä, että sen tulee voida puhutella niin ”Pihtiputaan mummoa” kuin pääkaupunkiseudun akateemisesti koulutettua tohtoria.

Ensimmäinen 2000-luvulla laadittu strategia on vuonna 2001 valmistunut strategia, joka suuntaa tavoitteensa vuoteen 2010: *Sosiaali- ja terveystalouden strategia 2010 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa*. Tässä tutkimuksessani käytän tästä lyhennelmää *Strategia 2010*. Tätä edeltävä strategia on tehty kuusi vuotta aikaisemmin, jossa silloin pohdittiin sosiaalimenojen ja kansantuotteen suhdetta sekä arvioitiin sen laskevan vuoteen 2000 mennessä EU-maiden keskitasolle. Tämän edellisen strategian läsnäolon voi havaita jo raportin alun lukijalle tarkoitetuissa saatesanoissa, jossa talouden huoli ja sosiaaliturvan yhteiskunnallinen merkitys tuodaan vahvasti esille. Raportti on laajuudeltaan 52 sivua, joka sisältää tekstiosuuden lisäksi myös tilastoja. Tämän strategian pohjalta ei ole laadittu tulevaisuudenkatsausta.

Seuraava strategia on tehty vuonna 2006 ja kantaa samaa nimeä kuin edeltäjänsä: *Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2015 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa* (lyhenne *Strategia 2015*). Myös strategian peruslinjaukset noudattavan samaa, viisi vuotta sitten esitettyä mallia. Strategian alkusanoissa tuodaan kuitenkin vahvemmin esille yhteiskunnan muutoksellinen tila sekä pyrkimys vastaamaan käytännönläheisemmin mitä ja miten tulevaisuudessa tehdään. Strategia on 50 sivua pitkä ja sen lopussa on esitetty tietoa tilastollisessa muodossa. *Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuusraportti 2006* laadittiin tämän strategian pohjalta, mikä sisältää sosiaali- ja terveysministeriön näkemyksen sosiaali-, terveys- ja tasa-arvopolitiikan lähivuosien painotuksista. Raportti on osa ministeriön strategista suunnittelua ja pituudeltaan 27 sivua. Tämä raportti kulkee tutkimuksessani lyhennelmällä *Raportti 2006*.

Viimeisin sosiaali- ja terveysministeriön 2000-luvun strategia on vuonna 2010 valmistunut 24-sivuinen *Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 – Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia* (lyhenne *Strategia 2020*). Sosiaalisen kestävyuden tavoite mainitaan jo strategian nimessä, ja se korostuu myös alkusanoissa. Strategia 2020 poikkeaa edeltäjistään sosiaaliturvaa ja taloutta käsittelevän puheen vaihtuessa sosiaalisesti kestävä kehityksen ja hyvinvoinnin puheeseen. Myös strategian toteutuksen esittely toteutetaan eri tavalla ja sen synnyssä korostetaan yhteistyötä sekä keskustelua sidosryhmien ja kumppaneiden kanssa. Sosiaalisesti kestävä Suomi -raportin valmistuessa laadittiin myös *Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2010 – Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020* (lyhenne *Katsaus 2010*). Raportissa nostetaan esille ministeriön vastuualueen kannalta keskeisiä haasteita ja alustavia linjauksia. Tulevaisuudenkatsaus on 21 sivua pitkä.

Tavoitteellisten ja kehittämiseen suuntaavien strategioiden sävy on usein pintatasolta myönteinen ja tulevaisuususkoinen (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2001, 207). Tämä on ominaista myös omalle tutkimusaineistolleni, ja kaikkien strategioiden toimintatavoitteet painottavat hyvin samoja asioita. Kuitenkin strategioiden välillä on havaittavissa myös selkeitä eroja. Strategiat 2010 ja 2015 ovat kauttaaltaan hyvin samanlaiset. Niiden sisältö, rakenne ja ulkoasu noudattavat samaa mallia. Strategiat esittelevät aluksi strategiset linjaukset, joiden jälkeen pohditaan taloudellisia vaikutuksia sekä esitetään taulukoita ja laskelmia sosiaali- ja terveyspolitiikan tuloksista. Strategia 2020 poikkeaa tästä huomattavasti esimerkiksi ulkoasullisesti. Strategian esitysmalli sisältää värejä, kuvia ja laadittu lukijaystävällisemmäksi myös sivumäärältään. Byrokraattinen teksti näyttäytyy täten aiempia strategioita helpommin lähestyttävältä.

Ulkoasua olennaisempaa on kuitenkin myös strategisten linjausten painopisteiden ja niiden sisältämän puheen muuttuminen. Näiden näkökulmien esilletuonti on tärkeää tutkimukseni tässä vaiheessa, sillä näitä näkökulmia ei käsitellä itse analyysissä. Kuitenkin lukijan kannalta on tärkeä tietää strategioiden yleisvaikutelma sekä niiden keskeiset näkökulmat, joiden pohjalta muodostan 2000-luvun strategioiden yhtenäisen analyysin. Havainnollistan näitä strategioiden sisällöllisiä linjausten ja termien eroja seuraavilla taulukoilla (Taulukko 2 ja Taulukko 3):

Taulukko 2. Sosiaali- ja terveysministeriön strategioiden linjaukset.

	<i>Strategia 2010</i>	<i>Strategia 2015</i>	<i>Strategia 2020</i>
1	<i>Terveyden ja toimintakyvyn edistäminen</i>	<i>Edistetään terveyttä ja toimintakykyä</i>	<i>Hyvinvoimille vahva perusta</i>
2	<i>Työelämän vetovoiman lisääminen</i>	<i>Lisätään työelämän vetovoimaa</i>	<i>Kaikille mahdollisuus hyvinvointiin</i>
3	<i>Syrjäytymisen ehkäisy ja hoito</i>	<i>Vähennetään köyhyyttä ja syrjäytymistä</i>	<i>Elinympäristö tukemaan terveyttä ja turvallisuutta</i>
4	<i>Toimivat palvelut ja kohtuullinen toimeentuloturva</i>	<i>Varmistetaan toimivat palvelut ja kohtuullinen toimeentuloturva</i>	

Taulukosta 2 voidaan havaita, että Strategian 2020 linjaukset ja niiden sisältämä puhe korostavat selkeämmin hyvinvoinnin tavoitetta kuin aiemmat strategiat. Lisäksi sen linjauksissa otetaan ensimmäistä kertaa esille myös ympäristönäkökulma, mikä on merkittävä havainto kestävän kehityksen kokonaistavoitteen kannalta.

Taulukko 3. Avaintermien ilmenemiskerrat strategioissa.

	<i>Strategia 2010</i>	<i>Strategia 2015</i>	<i>Strategia 2020</i>
<i>Hyvinvoin*</i> (<i>Hyvinvointi, hyvinvointipalvelut, hyvinvointivaltio jne.</i>)	27	56	62
<i>Talou*</i> (<i>Talous, talouden, talouskasvu, kansantalous jne.</i>)	55	56	29
<i>Kestä*</i> (<i>Kestävä, kestävyys</i>)	16	23	31
<i>Sosiaalinen (-kestävyys, -pääoma, -hyvinvointi jne.)</i>	8	7	10
<i>Sosiaalisesti, sosiaalista (kestävä)</i>	2 (muissa yhteyksissä 5)	6	10

Taulukosta 3 voidaan havaita, että strategioissa käytetyt sanavalinnat vaihtelevat. Lisäksi taulukon 3 tuloksia tarkastellessa tulee ottaa huomioon, että Strategia 2020 on muita strategioita sivumäärältään yli puolet lyhyempi. Näin ollen voidaan havaita, että hyvinvointia, kestävyyttä ja erityisesti sosiaalista kestävyyttä korostava puhe on siinä selkeämmin läsnä kuin aiemmissa strategioissa. Strategiassa 2010 sosiaalinen kestävyys tai sitä tarkoittava sanamuoto – esimerkiksi sosiaalisesti kestävä – mainitaan ainoastaan kolme kertaa ja silloinkin viitatessa strategian otsikkoon. Lisäksi kestävyys otetaan huomioon lähinnä vain rahoituksen yhteydessä. Strategia 2015 ottaa ensimmäistä kertaa käyttöön sosiaalisesti kestävä kehityksen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin käsitteet. Talouspuhe on läsnä myös uusimmassa strategiassa, mutta yleisesti voidaan todeta, että hyvinvoinnin korostaminen ja erilaisten sosiaalisuutta korostavien käsitteiden määrä on lisääntynyt 2000-luvun alusta. Tämä tukee aikaisempia päätelmiäni sosiaalisten ja hyvinvointiarvojen noususta talouden rinnalle. Kestävä kehityksen kokonaisnäkemykseen viitaten positiivisena näyttäytyy Strategia 2020 huomio siitä, miten taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kestävyys yhdessä edistävät yhteiskunnan tasapainoista kehitystä.

4.4 Analyysin kulku

Aloitin analyysin tarkastelemalla yleisesti strategioiden ulkoasua sekä tekstissä esiintyneitä käsitteitä, joita toin esille jo aineiston esittelyssä. Tämän jälkeen luin strategioat ja tulevaisuudensuunnaukset läpi yksitellen. Strategiat läpikäytyäni huomasin, että vasta uusimmassa, vuoden 2011 strategiassa (Strategia 2020) määritellään hieman sosiaalista kestävyyttä, mutta aikaisemmissa strategioissa ei mitenkään. Näin ollen tutkimukseni pohjaolettamuksena on, että koska strategioiden 2010 ja 2015 tavoite kansilehdellä on ”kohti sosiaalista kestävyttä ja elinvoimaista yhteiskuntaa” ja strategian 2020 nimi ”Sosiaalisesti kestävä Suomi”, koostuu strategioiden sisältö ajatuksista ja toimista, joilla tähän tavoitteeseen pyritään. Oletan siis, että asiakirjojen sisällöstä on mahdollista löytää erilaisia diskursseja, joita sosiaalisen kestävyden tavoitteluun ja siihen pyrkivien sosiaalisesti kestävä kehityksen toimiin liitetään.

Toisella lukukerralla aloin teemoitella strategioiden sisältöjä. Nostin esille erilaisia sosiaalista kestävyyttä edistäviä toimia kuten työ, terveys, toimintakyky, mitkä toistuivat eri strategioissa useasti. Näitä teemoja löytyi paljon. Samalla nostin esille teemojen yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tämä tarkastelu ei kuitenkaan lopulta tuntunut johtavan kuin pinnalliseen tarkasteluun ja yksinkertaisiin päätelmiin. Tässä vaiheessa olin käynyt tarkemmin läpi vain strategioita, ja siten päätinkin siirtyä hetkeksi tulevaisuuskatsauksien pariin. Niitä lukiessani ja tarkastellessani yhä uudestaan strategioiden tekstejä huomasin asiakirjojen puheen käsittelevän joko tämän hetken yhteiskunnallisten ongelmien esilletuomista ja tulevaisuuden uhkakuvia tai tulevaisuuden kehityssuuntauksia, esimerkiksi mitä tuli uudistaa ja mitä parantaa. Tämän huomion myötä strategioiden sisältö alkoi hahmottua täysin eri tavalla, mikä oli käänteentekevä hetki analyysin teossa. Tämän myötä strategioiden puhe alkoi hahmottua minulle kokonaisuutena eikä vain erillisinä yksittäisinä osioina ja toimintoja sisältävinä palasina. Tämän myötä aineistosta nousi esille tutkimustehtäväni kannalta merkittäviä huomioita. Samalla myös kriittisen diskurssianalyysin ja hallinnan analytiikan näkökulma varmistui.

Tekstin läpi- ja ristiinlukemisen sekä siitä syntyvien havaintojen myötä, lopulta erotin ja nimesin strategioista kaksi päädiskurssia nimillä *huolidiskurssi ja kehitysdiskurssi*. Aloin tarkastella strategioiden puhetta niiden avulla. Huolidiskurssin alle sijoittui puhe erilaisten uhkien, haasteiden, riskien ja ongelmien esilletuomisesta. Kehitysdiskurssi puolestaan käsitti puheen edistämisestä, ennaltaehkäisystä, muutoksesta, uudistamisen tarpeesta, investoinnista sekä arvioinnista. Huolidiskurssi oli näistä selkeästi suppeampi kokonaisuus, kun taas kehityspuheen tarkemman tarkastelun myötä esille nousi neljä kokonaisuutta, joiden alle erilaisia sosiaalisen kestäväen kehityksen toimia sijoittui. Nämä sisällöt näyttäytyivät kuitenkin laajempina merkityksinä kuin pelkinä erilaisten toimintojen kokonaisuuksina. Asiatyyppien sijaan oli mahdollista paikantaa tietynä tietyntyyllisiä puhetapoja eli uusia diskursseja, jotka korostivat ja pyrkivät edistämään tiettyä näkökulmaa puheellaan.

Analyysin seuraavassa vaiheessa nimesin nämä kehitysdiskurssin alta löytyvät diskurssit niiden kokonaisluonnetta kuvaavan termin mukaan. Lopulta niistä muodostuivat *yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssi, yhteisöllisyyden ja yhteistyön -diskurssi, vastuudiskurssi sekä aktiivisen toimijan -diskurssi*. Kävin aineistoa tarkasti läpi ja nostin tekstistä esille jokaisen diskurssin alle sijoittuvia näkökulmia ja kommentteja. Kaikissa näissä diskursseissa puhe oli eteenpäin

pyrkivää ja sisälsi erilaisia käsitteitä ja merkityksiä aivan kuten huolipuheessa. Jokaiseen diskurssiin sisältyi myös yhteiskunnan ja kansalaisten selkeä rooli ja merkitys sosiaalisessa kestävässä kehityksessä ja sosiaalisesti kestävänsuomen tavoittelussa on merkittävä. Tämä huomio varmisti lähtökohtaista ajatustani sosiaalisesti kestävänsuomen kehityksen diskurssien tavasta luoda ja toteuttaa hallintaa.

Aineiston analyysin jälkeen tarkastelin paikantamiani diskursseja ja niiden merkitystä hallinnan analytiikan näkökulmasta. Vasta tässä tutkimusprosessin viimeisessä vaiheessa vahvistui konkreettisesti tutkimukseni painotus hallinnan analytiikkaan. Tämä oli yllättävä ja mielenkiintoinen käänne, mitä en osannut ajatella ensimmäistä kertaa aineistooni tutustuessani. Tämä osoittaa samalla aineistolähtöisen tutkimuksen rikkauden, milloin aineisto ei rajaudu etukäteisolettamusten kentäksi vaan siitä on mahdollista löytää uusia ja yllättäviä näkökulmia. Kriittinen diskurssianalyysi toimi siis ikään kuin käytännön keinona lukea ja käydä läpi aineistoa, ja hallinnan analytiikka lopulta metodina tarkastella näiden diskurssien sisältöä.

4.5 Tutkimuksen eettiset näkökulmat

Tutkimusta tehdessä tulee aina huomioida sen erilaisia eettisiä ulottuvuuksia. Tutkimuksen eettisyys sisältää kysymyksiä muun muassa aineiston hankinnan eettisyydestä, tulosten julkaisemisen eettisyydestä sekä tutkijan pohdintojen eettisistä merkityksistä. Aineiston hankinnan eettisyys ei omassa tutkimuksessani herätä huomiota, sillä kyseessä on valmis, julkinen asiakirja. Koska sosiaali- ja terveysministeriön strategiat ovat kaikkien saatavilla ja helposti analysoitavissa, ei myöskään tulosten julkaisuun liity merkittäviä eettisiä ristiriitoja.

Diskurssitutkimuksen keskeinen käsite on konteksti. Se, miten jokin kielen tuotos tulkitaan ja ymmärretään, ja miten kieltä ylipäättänsä voidaan käyttää, riippuu aina kontekstista eli kieltä ympäröivästä todellisuudesta. Näin ollen merkitys syntyy kielen ja kontekstin välisessä vuorovaikutuksessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29.) Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009, 29) toteavatkin, että kärjistetysti diskurssitutkimuksen mielessä sanojen ja ilmausten merkitystä ei ole mahdollista ymmärtää ilman tietoa kontekstista. Heidän mukaansa merkitysten tutkimus edellyttää, että kielenkäytön kontekstiakin tulee tutkia ja rajata. Omassa

tutkimuksessa kontekstina toimii sosiaalipolitiikan muutos sekä uusliberalistisen ideologian vaikutus tässä muutoksessa, mikä tuo ristiriitaista näkemystä talouden ja hyvinvoinnin välille.

Kontekstin valinta sekä tutkijan rajaamat tutkimuskysymykset muodostavat välineet, joiden avulla tutkimuksen sisältö jäsentyy. Erityisesti tutkimuskysymys ohjaa tutkijaa etsimään ja löytämään tulkintoja aineistosta. (ks. Jokinen & Juhila 1991, 35.) Tutkija valitsee tekstistä esille nostamisen arvoisia asioita eli niitä, jotka hän pitää oman tutkimustehtävän kannalta tärkeinä. Täten toinen diskurssianalyttinen tutkija, toisenlaisen kontekstin ympäröimänä ja erilaisten tutkimuskysymysten välissä saattaa nähdä aineiston täysin erilaisena. Tutkimusaineistoni kaltaisia asiakirjoja voisi siis diskurssianalyysin avulla tutkia monista eri näkökulmista. Sama teksti voi siis sisältää hyvin erilaisia tulkintoja. Näin ollen tutkimukseni tarkoitus ei ole löytää ehdotonta totuutta, vaan esittää yksi versio todellisuudesta.

Tutkimustehtävä, sen taustalla olevan teoria ja tutkijan oman henkilökohtainen kokemus ja näkemys tutkimusaiheeseen ohjaavat tutkimuksen tekoa. Tutkimuskiinnostukseni heräsi huolesta hyvinvointipalveluiden muutoksesta talouden ja hyvinvoinnin asettuessa usein ristiriitaiseen asemaan. Eettisesti tärkeäksi muodostuu näin ollen tutkijan tarve tuoda selkeästi esille tutkimuksen viitekehys, tutkimuksen reunaehdot ja tutkimus konteksti sekä tutkijan oma henkilökohtainen suhde tutkittavaan asiaan, jotta tutkimustuloksia on mahdollista arvioida näistä lähtökohdista käsin. Selektiivisen lukemisen ongelmaksi voi kuitenkin muodostua tutkijan aiempi kokemus ja liiallinen teorialähtöisyys, joiden myötä hän lähtee peilaamaan omia aiempia käsityksiä asiasta. (Potter & Wetherell 1987, 42). Omalla kohdallani tämä tarkoittaa erityisesti sitä, että en anna aikaisempien kokemusteni ohjata strategioiden lukua tai sävyttää tekstini sisältöä. Tutkijana minun tulee siis aktiivisesti kiinnittää huomiotaan omaan toimintaani, sillä tutkimukseni jäsentää ja rakentaa uudelleen sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä reflektiivinen tutkimusote onkin välttämätöntä (Juhila 1999, 230). Aineiston analyysin tulee siten perustua avoimeen lukemiseen ja tutkijan roolina on käydä vuoropuhelua aineiston kanssa. Näin tutkimuksesta muodostuu aktiivinen tulkintaprosessi. (ks. Jokinen & Juhila 2016.) Reflektiivinen ajattelu kuuluu erityisesti kriittiseen diskurssianalyysiin, minkä avulla otetaan tarkasteluun omien taustaintressien lisäksi itsestään selvänä pidetyt teoreettiset käsitteet (Pietikäinen 2000, 203).

Tutkimukseni on aineistolähtöinen analyysi, johon vaikuttaa valitsemani konteksti sekä taustalla oleva teorian tieto. Aineiston tulkinnan apuna käytän omaa sosiaalialan kokemustani, ja pyrin suhteuttamaan tuloksiani laajemmin sosiaalisiin instituutioihin ja yhteiskuntaan yleensä. Tämä laajentaa analyysia aineiston ulkopuolelle. Puhdas aineistolähtöinen tulkinta on lähes mahdotonta, sillä tutkijan tulkintaan vaikuttaa aina hänen oma identiteettinsä kuten koulutus, kulttuuritausta ja omat henkilökohtaiset kokemukset. Tutkijana en silti voi päättää tulkintojani ennalta, vaan tutkimuksessa tulee jättää varaa mahdollisille yllätyksille. (ks. Jokinen & Juhila 1999, 56–57.) Tutkimuksen eettisyyden kannalta koen, että hyvän ja luettavan tutkimuksen teon taustalla, tutkijalla tulee hypoteesista ja mahdollisista ennakkokäsityksistään huolimatta olla halu vastaanottaa myös omasta näkemyksestään poikkeavia tutkimustuloksia. Aineistolähtöisen tutkimuksen mielenkiinto piilee mielestäni siinä, että vaikka tutkija aluksi esitteleekin teorian tietoa, on aineisto tutkijan oma tutkimaton maaperä, joka parhaimmillaan yllättää tutkijan. Tutkimuksen innostettavuuden kannalta juuri hypoteesista poikkeavat huomiot ovat mielestäni niitä merkityksellisimpiä niin tutkimustulosten kuin tutkijan oman henkilökohtaisen kehittymisen kannalta.

Sosiaalityö ammattina ja tutkintona luo oman eettisen näkökulman tutkimuksen tekemiseen. Sosiaalityö ja sosiaalipalvelut tekevät pääosin työtä yhteiskunnan heikompiosaisten parissa ja heidän työn tarkoituksena on puolustaa näiden asiakkaiden asemaa. Sosiaalityöntekijän työtöteen tulee siten lähtökohdiltaan olla kriittinen. Sosiaalityön tarkoitus on osaltaan herättää keskustelua heikompiosaisten tilasta yhteiskunnassa ja pyrkiä muuttamaan vallitsevia tilanteita. Lisäksi yhteiskunnan valtasuhteiden ja niiden oikeutuksen tarkastelu on tärkeä osa sosiaalityön kokonaisuutta. Sari Pietikäisen (2000) mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä tarkastellaan kriittisestä näkökulmasta käsin kielen ja sosiaalisten rakenteiden ja tapahtumien välistä suhdetta. Pietikäisen mukaan analyysin tavoitteena on nostaa esille yhteiskunnallisesti ja poliittisesti merkityksellisiä ajatuksia ja aikaansaada vähitellen parempaa muutosta yhteiskunnassa (emt., 193). Tässä tutkimuksessa omasta tutkijapositionistani käsin ymmärrän sosiaalityön tutkimuksen olevan myös kriittistä, sillä siihen liittyy pyrkimys parantaa yhteiskunnan heikompiosaisten asemaa. Lisäksi tutkimukseni tarkoituksena on kriittisen diskurssianalyysin avulla kiinnittää huomiota kielenkäytön yhteiskunnallisiin vaikutuksiin, ja tarkoitukseni on lisätä myös sellaista tietoa, joka olisi hyödyllistä kaikille yhteiskunnan

jäsenille. Tässäkin tavoitteessa eettisenä ohjeena tulee huomioida, että tutkimus ei saa olla vahingollista ”vallasta kärsiville” kuten Pietikäinen itse toteaa. (ks. emt., 205.)

5 SOSIAALISESTI KESTÄVÄN KEHITYKSEN DISKURSSIT

2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioiden tarkoituksena on linjata yhteiskunnallinen toiminta kohti sosiaalisesti kestävää yhteiskuntaa. Sosiaalinen kestävyys nähdään sekä toimintamallina että tavoitteena (Strategia 2020). Näin ollen sosiaalisen kestävyuden tavoittelu odottaa yhteiskunnalta sekä yksilöltä erilaisia sosiaalisen kestävä kehityksen vaativia toimia.

Aineistostani esille nousevat diskurssit rakentavat kuvaa sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Nämä paikantamani sosiaaliseen kestävyuden tavoitteluun liitettävät diskurssit ja niiden sisältämä puhe kuvaavat sitä, mitä kansalaisilta odotetaan tässä uudessa sosiaaliseen kestävyteen pyrkivässä tulevaisuudensuunnassa. Käyn läpi jokaisen näistä diskursseissa omana alaotsikkonaan ja käytän esimerkkeinä aineistoa kaikista 2000-luvun strategioista analyysini ymmärrettävyyden tueksi. Pohdin, millaista hallintaa näiden diskurssien puheella pyritään rakentamaan. Nähdäkseni esittelemäni diskurssit eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin tukevat ja täydentävät toisiaan.

5.1 Huolidiskurssi

Huolidiskurssin alle sijoitettava puhe on selkeästi läsnä kaikissa 2000-luvun strategioissa. Eritasoinen ja eri aiheisiin liittyvä puhe riskeistä, ongelmista, haasteista, haitoista sekä konkreettisesti esitetyt uhkakuvat luovat kiistattoman tarpeen muutokselle eli tulevaisuuden strategisille linjauksille ja niiden myötäiselle toiminnalle. Peter Millerin ja Nikolas Rosen (2010) mukaan juuri asiantuntijat tai yhteisöt yhdessä muodostavat näkemyksen tietystä ongelmasta, mikä tarkoittaa, että siihen tulee reagoida. Kun nämä ongelmat muutetaan kielelliseen muotoon, kuten näissä strategioissa, mahdollistuu vuoropuhelu eri ryhmien välillä ja ongelmiin löydetään ratkaisuja (emt., 27). Huolen ilmaiseminen eli esittämällä selkeästi joku ongelma tai riski, antaa toiminnalle ensimmäisen sysäyksen, toiminnan tarkoituksen ja merkityksen (ks. Dean 2010, 212).

Strategioissa esitetty huolipuhe koskettaa koko yhteiskuntaa ja kaikkia sen jäseniä. Puhe on kollektiivista, vaikkakin se toisinaan tekstissä kohdistetaan tiettyihin ihmisryhmiin, kuten maahanmuuttajiin, päihteidenkäyttäjiin tai työttömiin. Tulevaisuuden ongelmat, riskit ja haasteet katsotaan kohdistuvan kaikkiin kansalaisiin ja koskettavan kaikkia yhteiskunnan jäseniä. Kaikissa strategioissa korostuu huoli väestön ikääntymisen, elatussuhteen kehityksestä, talouden taantumien sekä globalisaation kysymyksistä. Olennaista näiden tekijöiden tarkastelussa on juuri niiden vaikutus yhteiskunnan taloudellisten menojen kasvuun.

Mutta sairaus, työttömyys ja vanhuus ovat kanssamme tulevaisuudessakin. (Strategia 2010, 5)

Ulkoiset haasteet eivät ole vaihtuneet, mutta ne ovat vahvistuneet: elatussuhteen heikentyminen, kansainvälistyminen sekä alueellinen ja sosiaaliryhmittäinen eriytyminen. (Strategia 2015, 3)

Väestön ikärakenteen muuttuessa vanhuksia on enemmän, dementia ja muut pitkäaikaissairaudet yleistyvät ja monisairaiden potilaiden lukumäärä kasvaa. Se merkitsee sosiaali- ja terveyspalvelumenojen nousua ja henkilöstön lisätarvetta, ellei palvelujen tuottavuus parane. (Strategia 2020, 10)

Väestön ikääntyminen näkyy strategioissa huolipuheena hoidon ja hoivan tarpeen lisääntymisestä, sen myötä kasvavista julkisista menoista sekä lopulta suurten ikäluokkien eläköitymisen myötä työvoimapulasta ja verotulojen menetyksestä. Samalla ollaan huolissaan kansantalouden kasvumahdollisuuksien heikkenemisestä. Kasvava palvelutarve näyttäytyy myös työvoimapulana sosiaali- ja terveysalalla. Ongelma näyttäytyy siis monitahoisena, sillä verotulojen menetysten myötä on yhä vaikeampi kattaa kaikille yleiset hyvinvointivaltion takaamat palvelut. Huolidiskurssi sisältää ajatuksen yhden haasteen mahdollisuudesta kasaantua ja aiheuttaa lisäongelmia, jotka tulevat lopulta koskettamaan jokaisen yhteiskunnan jäsenen elämää.

Sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdistuu useita haasteita: fyysisesti raskas ja henkisesti vaativa työ, kasvava välivallan uhka, työvoimapulasta johtuvat ylimääräiset työvuorot ja alhainen palkkataso. (Strategia 2015, 42)

Strategioissa huoli nimetään usein riskiksi, jolloin puheeseen liittyy korostunut tarve riskien arvioinnista, niihin varautumisesta ja puuttumisesta. Riskien mahdollisuus saa perusteen tuottaa erilaisia toimintamalleja (ks. Saastamoinen 2010, 232; Dean 2010, 212). Strategiassa 2015 todetaan, että tulevaisuudessa tärkeintä on hillitä kustannuksia ja hallita riskejä. Riskiajattelu ei ole vierasta länsimaisissa hyvinvointivaltioissa, ja esimerkiksi Peter Miller ja Nikolas Rose (2010, 145) toteavat, että riski on myöhäisin modernin yhteiskunnan tapa ymmärtää tulevaisuutta. Kaikissa strategioissa esitellään samoja riskejä, joista näkyvimmin keskustellaan syrjäytymisen riskistä, köyhyysriskeistä, lasten ja nuorten elämän riskeistä, terveysriskeistä ja työelämän riskeistä. Puhetta leimaa pyrkimys riskien parempaan ennakointiin ja arviointiin tulevaisuudessa. Tämä mukailee myös Ulrich Beckin (1992, 33) ajatusta siitä, miten riskeihin liittyy aina tulevaisuusnäkökulma ja riskien torjuminen on ihmisten hyvinvoinnin edellytys.

Mikko Saastamoisen (2010, 236) mielestä kaikki länsimaiset yhteiskunnat ovat riskiyhteiskuntina, sillä valtio näkee tehtäväkseen suojella ihmisiä riskeiltä, jota varten sosiaaliturva kehitettiin. Jaakko Kiander (2014, 30) korostaa, miten toimiva ja kattava sosiaaliturvajärjestelmä sekä kaikille tarkoitetut julkiset palvelut parantavat työllisyyttä ja hyvinvointia sekä kaventavat tuloeroja. Lisäksi Markku Lehdon (2003) mukaan sosiaaliturva on omalta osaltaan vahvistanut sosiaalista pääomaa. Vahvan sosiaalisen pääoman ansiosta yhteiskunnan on mahdollista pysyä koossa silloinkin, kun se tilanteet muuttuvat ja epävakaus hallitsee (emt., 22). Sosiaaliturvan merkitystä yhteiskunnan hyvinvoinnin takaajana yhteiskunnan ja globaalien epävarmoissa olosuhteissa korostetaan kaikissa 2000-luvun strategioissa, vaikka säästö päätöksen koskettavat usein juuri sosiaaliturvaa muuttaen sitä samalla aktivoivampaan suuntaan. Näin ollen keskustelu sosiaaliturvasta käy kiivaana kaikissa 2000-luvun strategioissa.

Sosiaalinen kestävyys edellyttää toimivaa sosiaaliturvaa, jonka avulla ihmiset selviytyvät myös elämän riskitilanteista. (Strategia 2020, 4)

Erityisesti Strategia 2010 puolustaa alkuteksteissään suomalaista sosiaaliturvaa kohtaan, jota on aikaisemmin yhteiskunnallisesti kritisoitu ylimitoitetuksi. Strategiassa kuitenkin todetaan, että säästöpäätösten ansiosta näin ei ole. Samalla tuodaan esille, miten 1990-luvun laman aiheuttamien säästöpäätösten ja leikkausten vaikutukset on koettu vasta myöhemmin, vaikka silloisessa hetkessä ne koettiin välttämättöminä. Lyhytnäköiset ratkaisut eivät siis tuoneet helpotusta kuin hetkellisesti.

Tiukka talous on myös vaikuttanut monien ongelmien asianmukaista hoitamista ja padonnut kustannuksia tulevaisuuteen. (Strategia 2010, 4)

Terveyden edistäminen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisy on investointi, sillä se on aina edullisempaa kuin niiden hoito. (Katsaus 2010, 8)

Beate Littig ja Erich Griessler (2005, 68) toteavat, että ihmisten terveys on suoraan yhteydessä yhteiskunnan kestävyYTEEN. Strategioiden monimuotoinen puhe terveysterveysriskeistä ikääntymisen, alkoholin ja päihteidenkäytön, ylipainon, tupakoinnin, mielenterveydentekijöiden, liikunnan vähäisyyden ja epäterveellisen ruuan myötä asettaa haastetta yhteiskuntapolitiikalle ja julkisen palvelun toimille, mutta ennen kaikkea yksilöille. Terveysterveysriskien myötä strategioissa toistuu huolidiskurssin alainen puhe terveyden vaikutuksista niin yksilöiden kuin koko yhteiskunnan hyvinvointiin sekä taloudelliseen kestävyYTEEN. Terveyden edistäminen ja terveysterveysriskien arviointi tulee Strategia 2020 mukaan ottaa käyttöön kaikessa suunnittelussa ja hankkeissa. Niiden avulla voidaan ehkäistä ja välttää moninkertaisia hyvinvointi ongelmia ja taloudellisia menetyksiä. Terveysterveysriskit ovat osaltaan yhteydessä myös köyhyysriskiin sekä syrjäytymisriskiin. Syrjäytymisestä aiheutuvat yhteiskunnalliset haitat nähdään strategioissa mittavina. Niihin puuttuminen vaatii yleisten palveluiden lisäksi, selkeitä ja oikein mitoitettua kohdennettuja toimia.

Pelkän sosiaaliturvan varassa elävillä on suuri risti liukua köyhyYTEEN. Huolena on nuorten syrjäytyminen, lasten ja lapsiperheiden eriarvoistuminen ja syrjäytymisen siirtyminen yli sukupolvien. (Strategia 2020, 10)

Nämä lasten ja nuorten elämän riskit ovat selkeästi läsnä jokaisessa strategiassa. Lapsia ja nuoria koskevalla huolipuheella korostetaan jokaisen yhteiskunnan jäsenen sekä koko yhteisön vastuusta lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Samalla korostetaan erityisesti koulun ja sosiaali- ja terveystalveluiden merkitystä riskien havaitsemisessa ja niihin puuttumisessa.

Työn merkitys sosiaalisesti kestäväen yhteiskunnan vaatimuksena on yhtä kiistaton kaikissa strategioissa kuten sosiaalisesti kestäväen kehityksen teoriassa. Työttömyys nähdään sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden kannalta merkittävänä huolena. Erityisesti pitkäaikaistyöttömyys nähdään monimuotoisia riskejä sisältävänä tekijänä. Työn merkitys yksilön hyvinvointiin vaikuttavana sekä yhteiskuntaa ylläpitävänä voimana korostuu jokaisessa strategiassa, mikä luokijalle kuvaa työttömyydestä ongelmana, riskinä, johon tulee puuttua mahdollisimman tehokkaasti.

*Työttömän työmarkkina-asema heikkenee nopeasti työttömyyden pitkittyessä.
(Katsaus 2006, 16)*

Myös työelämässä piileviä riskejä tuodaan konkreettisesti esille, jolloin haaste asetetaan erityisesti työn johdolle, mutta myös työntekijöille.

Huolipuheessa korostuu siis pääsääntöisesti taloudellisten ja sosiaaliseen kestävyteen vaikuttavia tekijöitä. Ainoastaan Strategiassa 2020 huomio kiinnitetään selvästi myös ympäristöriskeihin.

*Elinympäristön tila vaikuttaa ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin.
Ilmastonmuuton ja ekosysteemin tilan heikkeneminen kaventavat
hyvinvointimahdollisuuksia. (Strategia 2020, 14)*

Aiemmissa strategioissa huomio on keskittynyt ympäristöterveyteen ja puhe korostaa lähinnä ympäristöriskien arvioinnin merkitystä. Strategiassa 2020 edellisten strategioiden riskit näyttävät elämässä jo konkreettisesti. Riskeistä on täten jo muodostunut ongelma, johon haetaan vastauksia uusilla toimintalinjauksilla.

5.2 Kehitysdiskurssi

Huolidiskurssin myötä paikantuvat 2000-luvun yhteiskuntapoliittiset sosiaali- ja terveysministeriön esille nostamat riskit, ongelmat ja haasteet, jotka vaikeuttavat kehityksessä sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaisen Suomen tavoittelussa. Ongelmien havaitseminen ja paikantaminen aikaan saa toiminnan kehityksen uuden suunnan, minkä avulla ongelmat korjataan tai riskin uhka väistyy. Kehitysdiskurssissa painottuvat riskien entistä parempi arviointi sekä ehkäisy tulevaisuudessa, erilaiset uudistamisen keinot sekä yhteiskunnan toimijoiden ja yksilöiden vahvistaminen toimimaan yhteiskuntapolitiikassa määrittelemän tarpeen mukaan. Strategiassa 2020 suunnaksi todetaan sosiaalisesti kestävä Suomi ja strategioissa 2010 ja 2015 sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimainen yhteiskunta.

Kehityspuhe on usein luonteeltaan kannustavaa ja luo näkemystä paremmasta tulevaisuudesta, päämäärästä, johon osoitetuilla toimilla pyritään. Kehitysdiskurssi asettaa olettamuksia yksilöille, yhteiskunnalle, yhteiskunnan toimijoille sekä teknologialle. Strategiat esittelevät konkreettisia keinoja, mihin yhteiskunnassa ja yksilöiden toiminnassa tulee tulevaisuudessa painottaa ja kiinnittää erityistä huomiota. Koska elämä on erilaisten riskien sävyttämää, kehitysdiskurssissa korostuu riskienhallinta, jonka tärkeimpinä keinoina nähdään erilaisten arviointimenetelmien lisääminen sekä monimuotoiset ennaltaehkäisy, varhaisen puuttumisen ja välittömän auttamisen keinot. Haasteisiin tulee puuttua, ennen kuin ne ehtivät muuttua ongelmiksi. (ks. esim. Beck 1992, 33; Miller & Rose 2010, 145.)

Yhteiskunnallista ajattelutapaa on muutettava siten, että välitön auttaminen ja ongelmiin puuttuminen koetaan kulttuurisesti ja eettisesti välttämättömäksi. (Strategia 2015, 16)

Tietoa tarvitaan esimerkiksi terveysongelmien kehityksestä, tautien suoja- ja riskitekijöistä sekä tautialttiutta säätelevistä ja terveysvalintoihin vaikuttavista tekijöistä. Päätösten tietopohjaa parannetaan järjestelmällisellä ennakoinnilla, jolla tunnistetaan myös heikkoja signaaleja. (Strategia 2020, 18)

Strategioissa sekä erityisesti 2020 Strategiassa muutos nähdään myös voimavarana. Esimerkiksi huoli siitä, että hoivan ja hoidon tarpeen lisääntyessä sosiaali- ja terveystalvet vievät yhä suuremman osan yhteiskunnan varoista. Riskiarviointien ja ennaltaehkäisevän työn lisäksi yhteiskunta vastaa tähän haasteeseen korostamalla puhetta yksilöiden omasta vastuusta parantaa omaa terveyttään ja elämänlaatua.

Terveysten ja toimintakykyyn sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn on investoitava. Painopistettä on siirrettävä sairauden hoidosta hyvinvoinnin aktiiviseen edistämiseen. (Strategia 2020, 6)

Strategian 2020 esimerkki osoittaa tulevaisuuden kehityssuunnan, jossa ongelmat voidaan nähdä mahdollisuuksina. Kehitysdiskurssin alle sijoittuva puhe saakin strategioissa positiivisen latauksen. Puheessa korostuu silti toiminnan ja tehokkuuden vaatimus sosiaalisesti kestävä ja elinvoimaisen yhteiskunnan vaatimuksessa.

Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden ehtona on korkea työllisyysaste, terveet ja toimintakykyiset kansalaiset sekä vaikuttavat ja tehokkaat sosiaali- ja terveystalvet. (Strategia 2020, 6)

Tavoitteena on, että Suomi on vuonna 2014 sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä, toiminnoiltaan tehokas ja dynaaminen yhteiskunta. (Strategia 2015, 4)

Lapsia, lapsiperheitä ja nuoria voidaan tukea ja ongelmia ratkaista tehokkaasti vain lisäämällä tietoa ja osaamista, muuttamalla rakenteita ja ottamalla käyttöön aktiivisia toimintatapoja. (Strategia 2015, 16)

Tehokkuus toistuu useassa eri merkityksessä jokaisessa strategiassa: tehokkaat menetelmät sekä tehokas palvelujärjestelmä mahdollistavat nopean puuttumisen ongelmiin sekä pyrkivät katkaisemaan pitkäaikaista palveluntarvetta. Kehitysdiskurssiin kuuluu olennaisena osana työn merkityksen korostaminen. Työllä varmistetaan tehokkaat ja hyvät hyvinvointipalvelut sekä kaikkien osallisuudella ja työnteolla yhteiskunnan elinvoimaisuus ja dynaamisuus. Strategiat toteavat sosiaaliturvan merkityksen kestävä yhteiskunnan ehtona, mutta samalla korostavat,

kuinka poliittisten päätösten tulee aina tukea työntekoa ja tehdä työnteosta kannattavaa. Kehitysdiskurssin puhe kannustaa ihmisiä työllistymään sekä korostaa yksilöiden omaa vastuuta säilyttämään työkykynsä, mutta myös yhteiskunnan velvollisuutta parantaa ja tukea kansalaisten toimintakykyä. Kaikkien strategioiden kehitysdiskurssi kuitenkin nojaa talouden ja hyvinvoinnin tasapainolle ja niitä toisiaan tukevalle vaikutukselle.

Hyvinvointi ja vauraus luodaan työllä ja kaikkien osallisuudella. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus nojaa talouden tasapainoiseen kehitykseen. (Strategia 2020, 6)

Lähtökohtana on parantaa ihmisten terveyttä ja toimintakykyä. Kun työelämän vetovoimaa lisätään, kasvaa työhön osallistuminen. Samalla vahvistetaan työn merkitystä sosiaaliturvan perustana. (Strategia 2015, 4)

Ihmisten toimintakyvyn edistäminen ja säilyttäminen sekä yhteiskunnan dynaamisuuksien varmistaminen ovat hyvän yhteiskunnan ja samalla kestävänsosiaaliturvan ehtoja. ... Tarvitsemme tulevaisuudessakin hyvän ja kattavan sosiaaliturvan. Nyt käsillä olevat linjaukset tähtäävät tähän päämäärään. (Strategia 2010, 5)

Julkinen valta kuvataan strategioissa toiminnan suunnittelijana, organisoijana ja rahoittajana. Yksilöiden vastuu korostuu kehitysdiskurssissa kaikissa strategioissa, mutta erityisesti Strategia 2020:ssa. Erilaisten yhteisöjen, kolmannen sektorin ja vapaaehtoisten järjestöjen panos hyvinvoinnin tukemisessa ja edistämisessä tulevaisuudessa nähdään kaikissa strategioissa merkittävänä. Näiden havaintojen myötä, kehitysdiskurssin sisältä on mahdollista paikantaa diskursseja, joilla rakennetaan lukijalle käsityksiä siitä, mitä sosiaalisesti kestävä kehitystoimet vaativat heiltä. Nämä kehitysdiskurssin alta paikantuneet neljä aladiskurssia toimivat strategioissa esitettyjen konkreettisten sosiaalisesti kestävien kehitystoimien työkaluina. Ne ovat sosiaalisesti kestävä kehityksen aineisosa, joiden avulla sosiaalisesti kestävä Suomi ovat mahdollista saavuttaa. *Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssi, yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssi, vastuudiskurssi sekä aktiivisen toimijan diskurssi* ovat sosiaalisesti kestävä kehityksen toimintatapoja ja samalla tavoiteltavia päämääriä.

Yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa korostava puhe keskittyy kansalaisten väliseen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmiin ja tavoitteisiin. *Yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssi* korostaa tulevaisuuden kehityssuunnan tarvetta monimuotoisesta vuorovaikutuksesta yksilöiden, toimijoiden ja kansakuntien välillä. Viimeiset *vastuun ja aktiivisen toimijan diskurssit* hallitsivat puheellaan kaikkien strategioiden tekstejä kietoutuen yhteen monissa yhteyksissä esimerkiksi omatoimijuuden käsitteessä. Koin kuitenkin tärkeinä erottaa nämä kaksi diskurssia toisistaan, sillä vastuudiskurssi käsittelee olennaisesti kansalaisen oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmaa ja aktiivisen toimijuuden -diskurssi puolestaan yhdistää sisältöihinsä toimintakyvyn ja osallisuuden tematiikan. Nämä neljä diskurssia yhdistävät teoriaosuudessa esitettyä sosiaalisesti kestävästä kehityksen teoriasta sekä tämän hetken uusliberalistipainotteista hallinnan analytiikkaa.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssi

Sosiaalisen hyvinvoinnin ja tasa-arvon tavoitteet ovat lähtökohtina yhteiskunnan kaikkien sektoreiden toiminnassa. Näin vahvistuva sosiaalinen eheys luo pohjaa myös yksilön terveydelle. (Strategia 2015, 8)

Nimeän ensimmäisen kehitysdiskurssin alla toimivan puhetyylin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssiksi. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen pyrkimys asetetaan sekä yhteiskunnan ja sen toimijoiden että yksilöiden haasteeksi. Myös sosiaalisen kestävyden teoriassa yhdenvertaisuus on ensisijaisen tärkeässä asemassa, mikä kuvastuu myös kaikissa 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön strategioissa. Erityisesti Strategia 2020, joka käyttää sosiaalisen kestävyden sekä sosiaalisesti kestävästä kehityksestä termejä konkreettisesti läpi strategian, aloittaa tekstinsä yhteiskunnan tavoitteella kohdella ihmisiä yhdenvertaisesti.

Sosiaalisesti kestävä yhteiskunta kohtelee kaikkia jäseniä reilusti. (Strategia 2020, 4)

Hyvinvointi- ja terveyserojen kasvu Suomen sisällä nähdään merkittävänä riskinä jokaisessa strategiassa ja pääpaino ongelman ratkaisussa on pyrkimys parempaan yhdenvertaisuuteen.

Erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuus ja palveluiden laatu sekä palveluiden alueellinen tasa-arvo ovat merkittävässä asemassa sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsauksissa. Sosiaalipoliittisten päätösten avulla mahdollistetaan yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleville kansalaisille heidän tarvitsemansa palvelut.

Sosiaalinen kestävyys edellyttää, että kansalaisten hyvinvointi- ja terveyserot pienenevät ja heikoimmassa asemassa olevien tilanne paranee. (Strategia 2020, 3)

Erityisesti sosiaaliturvan merkitys yhdenvertaisuuden konkreettisena toteuttajana ja jokaisen kansalaisen ihmisarvoisen elämän turvaajana tunnustetaan kaikissa strategioissa. Sosiaaliturvalla myös tasataan tuloeroja tulonsiirtojen avulla. Esimerkiksi Olli Kangas (2014) toteaa artikkelissaan *Rahaa vai rakkautta?*, että kansalaisten hyvinvoinnin takeena ei ole kansantulon kartuttaminen, vaan se, kuinka reilusti ja oikeudenmukaisesti varat yhteiskunnassa jaetaan. Hän korostaa, että suurin syy kansakuntien luhistumiselle historiassa on ollut liian suuret varallisuus- ja tuloerot. (emt., 24.) Tämä sama näkökulma on löydettävissä myös aineistossani, vaikkakin talouskasvun merkitys yhteiskunnan toimivuuden kannalta on kiistatonta. Vähimmäisetuuksilla taataan ihmisarvoinen elämä yhteiskunnan heikompiosaisille kuitenkin niin, että tulotason tulee olla samalla oikeudenmukainen suhteessa aktiiviväestöön. Aktiiviväestön työnteon tulee olla kannattavaa, mutta sosiaaliturvan silti riittävä. Näin turvataan yhdenvertainen ja tasapuolinen asema molempien osapuolten kesken. Kohtuullisen toimeentulon käsite on esillä kaikissa strategioissa, millä tarkoitetaan riittävää tulotasoa ihmisarvoisen elämään, mutta samalla sen tulee kannustaa työelämään.

Väestön hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistuessa jokaisella on mahdollisuus elää ihmisarvoista ja turvallista elämää sekä käyttää ja kehittää omia kykyjään ja valmiuksia elämänsä eri vaiheissa. (Strategia 2010, 8)

Yhdenvertaisuusdiskurssin alle sijoittuu myös strategioissa korostettu talouden ja hyvinvoinnin asettaminen yhdenvertaiseen asemaan, jotta saavutettaisiin kestävä yhteiskuntamalli. Strategioissa korostuu sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden toisiaan tukeva vaikutus. Tämä

näkemykset pohjautuu konkreettiseen käsitykseen siitä, kuinka hyvinvoiva yhteiskunta toimii paremmin ja hyvinvoivat kansalaiset toimivat tehokkaammin.

Talousoikeus luo hyvinvointiyhteiskunnan toimintaedellytykset ja sosiaaliturva puolestaan vahvistaa yhteiskunnan ja talouden tasapainoa. (Strategia 2020, 4)

Työpaikka on paras suoja köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan, mutta se ei yksin riitä. Toimeentulotuen, siihen kytkeytyvien kunnallisten palveluiden ja työllistämispalvelujen on muodostettava eheä kokonaisuus. (Strategia 2020, 11)

Työnteon merkitys on siten yhteiskunnalle kiistaton ja sitä korostetaan jokaisessa strategiassa. Erilaiset yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kysymykset koskettavat erityisesti työelämää, jossa reilun ja tasapuolisuuden kokemukset nähdään merkittävänä työhyvinvoinnin tekijöinä. Kaikki kolme strategiaa korostavatkin niin sukupuolen, iän, etnisyyden ja vammaisuuden yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia työelämässä. Puheissa korostuu kaikkien kansalaisten mahdollisuus työllistyä. Tämä merkitsee tulevaisuudessa erilaisten sosiaalisen työllistymisen sekä matalan kynnyksen työmallien kehittämistä. Sosiaalisen kestävän kehityksen teoriassa nostettiin esille nämä työelämään tarvittavat muutokset erilaisilla sekä työnmalleilla (mixed work). Sekatyössä yhdistyvät ansiotyö, palkaton työ, hoitotyö sekä erilaiset yhteistyömuodot. (ks. Littig & Griessler 2005.) Tähän suuntaavaa ajattelua löytyi aineistostani paljon erityisesti pitkäaikaistyöttömien, mielenterveyskuntoutujien, vammaisten sekä eläkeläisten osalta.

Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo työelämässä ovat keskeisiä yksilön hyvinvoinnille. Tasa-arvoa on toteutettava sukupuolesta, iästä, vammaisuudesta ja etnisestä alkuperästä riippumatta. Erityisesti kiinnitetään huomiota siihen, että naiset kokevat henkisen kuormituksen liittyvät ongelmat vakavammin kuin miehet. Hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että työ ja perhe-elämä voidaan sovittaa yhteen. (Strategia 2010, 14)

Aktiiviväestön osalta tulevaisuuden suuntana nähdään lapsiperheiden perhe- ja työelämän parempi yhdistäminen, mikä tulee yhteiskunnan yhdenvertaisuuden pyrkimystä. Naisten

nopeampaan työhön palaamista äitiyslomien jälkeen pyritään helpottamaan erilaisilla työelämän ratkaisuilla kuten kehittämällä uusia osa-aikatöiden malleja. Samalla huomioidaan erilaiset tukimuodot, joilla lapsiperheiden arkea ja työtä voidaan helpottaa.

Perhe-elämän ja työn sujuva yhdistäminen parantaa hyvinvointia työssä ja kotona. Se lisää syntyvyyttä, työllisyyttä ja lapsiperheiden arjen hallintaa. Perhevapailta, laadukkailla varhaiskasvatuksen palveluilta ja työajan joustoilla helpotetaan perhe- ja työelämän yhteensovittamista. (Strategia 2020, 8–9)

Myös perhedynamiikan muutos tunnistetaan strategioissa, minkä avulla on mahdollista turvata tulevaisuudessa yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille perheille ja erityisesti kaikille lapsille. Sosiaalisesti kestävä kehitys periaatteiden mukaisesti (ks. esim. McKenzie 2004) myös naisten ja miesten tasa-arvo kysymyksen nousevat olennaiseksi osaksi yhdenvertaisuusdiskurssin sisältöä.

Kaikessa hyvinvointiin liittyvässä valmistelussa ja päätöksenteossa on otettava huomioon vaikutukset naisten ja miesten kannalta eli arvioitava toiminnan sukupuolivaikutukset. Näin vahvistetaan tasa-arvon toteutumista. (Strategia 2020, 17)

Viimeinen ja ehkä merkittävin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssin alle sijoittuva puhe liittyy etnisyyteen ja monikulttuurisuuteen. Globalisoitua yhteiskuntaa sekä lisääntyvä maahanmuutto ja turvapaikanhakijoiden määrä muuttavat suomalaista yhteiskuntaa. Tämä muutos huomioidaan strategioissa, mutta varautuminen vuoden 2015 kaltaiseen maahanmuuttokriisiin ei näy strategioissa. Strategioiden puhe kulttuurisesta ja uskonnollisesta suvaitsevaisuudesta sekä useat maininnat yhteiskunnan moniarvoisuuden lisääntymisestä liitetään Suomen tarpeeseen hyödyntää ulkomaalaista työvoimaa.

Suomi tarvitsee tulevaisuudessa ulkomaalaisia työntekijöitä. (Strategia 2020, 9)

Tämä merkitsee tarvetta lisätä kulttuurista tietämystä kansalaisten keskuudessa sekä solidaarista ajattelua. Kantasuomalaisten asenteiden myönteisyys helpottaa

maahanmuuttajien integroitumista ja yhteiskuntaa ja lopulta työelämään. Monikulttuurisuus työelämässä tulee lisääntymään merkittävästi tulevaisuudessa ja työelämän haasteena onkin kiinnittää yhä enemmän huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen sekä syrjimättömyyteen työpaikoilla. Tämä nähdään erityisesti työn johdon tehtävänä, mutta haaste asetetaan myös jokaiselle työntekijälle.

Yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssi

Siirtyminen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotietoisuudesta yhteisöllisyyttä ja yhteistyötä korostavaan puheeseen on luonnollista. Yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssin alle sijoittuu monitasoinen puhe erilaisista vuorovaikutuksen muodoista ja mahdollisuuksista, joiden avulla yhteistyö konkretisoituu ja yhteisöllisyyden tunne yhteiskunnassa kasvaa. Talouspuhe korostaa usein individualistisia pyrkimyksiä, kun taas sosiaalisesti kestävä kehitys, kuten aineistoni 2000-luvun strategiat keskittyvät sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden päämääriin (ks. Kohl 2006, 56). Tässä diskurssissa puhe sijoittuu kahteen pyrkimykseen: (1) Yhteiskunnan sisällä korostettavaan yhteisöllisyyden tunteen lisäämiseen sekä (2) laaja-alaiseen, avoimeen ja saumattomaan yhteistyöhön yhteiskunnan toimijoiden kesken niin yhteiskunnan sisällä kuin sen ulkopuolella.

Yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssin sisältä löytyy pyrkimys me-hengen kasvattaminen, mikä mahdollistaa avoimen vuorovaikutuksen ja yhteistyön, mitä sosiaalisesti kestävä yhteiskunta tarvitsee. Tärkeänä näyttäytyy ajatus yhteiskunnan koheesion ja sosiaalisen pääoman vahvistumisesta, mikä sosiaalisesti kestävä kehitys ehtojen täytyessä on mahdollisuus saavuttaa (Alila ym. 2011, 8). Uusliberalistisen taloussuunnan katsotaan puolestaan heikentävän sisäistä koheesiota ja kasvattavan eriarvoisuutta yhteiskunnassa (Särkelä ym. 2014, 9).

Olemme laatineet strategian keskustellen sidosryhmien ja kumppaneidemme kanssa. ... Strategian toteuttaminen vaatii kansallisella ja kansainvälisellä tasolla laajaa yhteistyötä, vuorovaikutusta ja avointa viestintää. (Strategia 2020, 3)

Tuloksia saadaan, kun eri toimijoiden roolit ovat selkeät ja toimintaperiaatteet on sovittu yhdessä. ... Avoin asioiden valmistelu luo pohjan toimivalle sidosryhmätyölle. Vuorovaikutteinen ja ennakoiva viestintä lisää vaikuttavuutta. (Strategia 2020, 16)

Sosiaali- ja terveysministeriön strategiat antavat yhteistyön ja vuorovaikutuksen esimerkkiä omalla toiminnallaan. Näiden lisäksi ne asettavat konkreettisia vaateita luoda erilaisia yhteistyöverkostoja sekä monitasoisia, rajat ylittäviä kumppanuussuhteita, minkä avulla tarvittava yhteiskunnan kehityssuunta varmistetaan. Kilpailukyvyille ja talouskehitykselle suotuisia uusia innovaatioita etsitään monialaisilla tutkimus- ja kehittämistyön verkostoilla. Työelämässä verkostoituminen ja ennen kaikkea kansainväliset suhteet ja monikulttuurinen tietotaito luovat sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväen tulevaisuuden pohjan.

Eri toimijoiden yhteistyössä ja vuorovaikutuksesta muodostuu sosiaalinen pääoma, jonka merkitys kansallisena kilpailutekijänä korostuu. (Strategia 2010, 8)

Yhteisöllisyyden ja yhteistyön diskurssin tarkoitus näyttäytyy niin taloudellisen kasvun tekijänä, mutta myös mahdollisuutena ratkaista nykyisiä ongelmia yhdessä. Rajat ylittävillä toimintamuodoilla pyritään tukemaan ihmisen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista selviytymistä kokonaisuutena. Sosiaali- ja terveyspalveluiden käytännöntyössä korostetaan tällä hetkellä moniammatillisen yhteistyön merkitystä. Näin varmistetaan laadukkaat ja tehokkaat palvelut.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen onnistuu, kun se perustuu toimivaan ja joustavaan yhteistyöhön viranomaisten, järjestöjen ja yritysten kesken. (Katsaus 2010, 7)

Lapsiperheiden palveluista muodostetaan saumaton kokonaisuus, nivomalla yhteen kehitytä tukevat, ehkäisevät ja korjaavat palvelut yli nykyisten toimirajojen ... Tehokas palveluohjaus varmistaa, että lapset ja perheet saavat tarvitsemansa tuen. (Strategia 2020, 12)

Strategioissa sosiaali- ja terveystalitiikan mukainen käytännön työ näyttöytyy alueelliset rajat ylittävänä, kolmannen sektorien ja julkisten palveluiden välisenä yhteistyönä, asiakkaiden, heidän läheisten ja palveluverkoston yhteistyönä sekä poliittisella tasolla ministeriöiden ja erilaisten asiantuntijalaitosten ja valvontaelinten yhteistyönä. Myös kansainväliseltä tasolta haetaan ratkaisuja ongelmiin.

Sosiaali- ja terveystalitiittisesti on tärkeää hakea toimivia yhteistyömalleja sosiaalisesti kestävän kehityksen edistämiseksi mm. Yhdistyneistä kansakunnissa ja sen alaisissa järjestöissä. Poliittikkaa koskevien näkemysten yhteensovittamiseksi ja vaikutusten ennakoimiseksi tarvitaan kiinteää yhteistyötä ministeriöiden ja eri viranomaisten välillä. (Strategia 2015, 39)

Sosiaalisesti kestävän tulevaisuuden suunta nojaa ajatukseen yhteisvastuusta myös sosiaaliturvan toimivuuden myötä, sillä sosiaalivakuutuksen idean kulmakivenä on ajatus kollektiivisesti kannetusta vastuusta, jossa jokainen yhteisön jäsen kantaa huolta toisesta. Yhteisöllisyyden tunne lisää ihmisten halua kantaa vastuuta. Toisaalta myös ihmisten kokiessa yhdenvertaista ja tasa-arvoista kohtelua yhteiskunnassa myös yhteisöllisyyden ajatus lisääntyy. Tietoisuuden lisääminen ja ennakkoluulojen madaltuminen – kuten maahanmuuttaja asenteissa – mahdollistavat vuorovaikutuksen eri ryhmien välillä ja saa aikaan monimuotoisia yhteistyöverkostoja. Yksilöiden tulee kantaa vastuu omista toimista, mutta myös yhteisönsä hyväksi. Seuraavaksi siirrytäänkin vastuudiskurssiin.

Vastuudiskurssi

Vastuudiskurssi käsittää sekä vastuullisuuden että vastuuttamisen tematiikkaa. Vastuudiskurssin sisältöön kuuluvat yksilöiden omavastuun korostaminen sekä kollektiivisen yhteisvastuun merkitys yhteiskunnassa. Kun aikaisempi hyvinvointivaltion ajatus nojaa yhteiskunnan velvollisuuteen huolehtia kansalaistensa hyvinvoinnissa, näyttöytyy tämän hetkinen suunta strategioiden mukaan yksilön ja yhteisöjen, kolmannen sektoreiden sekä julkisen vallan yhteisenä vastuuna.

Yksilö, lähi- ja paikallisyhteisöt sekä yhteiskunnan vastuu muodostavat kokonaisuuden, kun kysymys on ihmisten hyvinvoinnista. (Strategia 2010, 25)

Jo teoriaosuudessa todettiin (ks. Helen 2016), kuinka uudessa uusliberalistisessa hallinnassa vastuu ihmisten hyvinvoinnista nähdään pääosin olevan heillä itsellään. Julkinen valta pyrkii toimillaan edistämään tätä yksilöiden omatoimijuutta ja omaa vastuuta tehdä järkeviä ja oikeita valintoja elämässään. Kaikissa 2000-luvun strategioissa vastuudiskurssin sisältämä puhe myötäilee tätä näkemystä.

Julkinen valta luo sääntelyn ja voimavarojen uudelleenjaon avulla edellytykset sille, että perhe, työ- sekä lähi- ja paikallisyhteisöt, yritykset ja kolmas sektori voivat kantaa osuutensa yhteisvastuusta, jolla edistetään ihmisten hyvinvointi. (Strategia 2015, 8)

Strategioissa todetaan, kuinka sosiaali- ja terveysministeriö vastaavat toiminnan suunnittelusta, valmistelusta, johtamisesta ja seurannasta. Kuntien ylin johto puolestaan vastaa niistä strategisista päätöksistä, joilla edistetään kuntalaisten terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia kunnassa. Kolmas sektori sekä kansalaisjärjestöt ja vapaaehtoistyöhön perustuvat yhteisöt nähdään keskeisenä toimijana kansalaisten ja siten yhteiskunnallisen hyvinvoinnin turvaamisessa. Lisäksi painotetaan näiden toimijoiden tärkeyttä ennaltaehkäisevän työn tekemisessä ja uusien toimintamallien kehittämisessä. Julkisen vallan rooli näyttäytyy yhä selkeämmin varojen jakajana sekä toimintaa ohjaavana tahona kuin itse toimijana. Strategioissa myös todetaan, kuinka julkisen vallan tehtävänä on lisätä tietoisuutta ihmisten mahdollisuuksista huolehtia itsestään. Puheessa korostuu kansalaisten vastuu vastaanottaa ja hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia palveluita oman hyvinvointinsa edistämiseen ja ylläpitoon.

Vahvistetaan ihmisten omatoimisuutta ja itsehoitomahdollisuuksia tarjoamalla tietoa terveydestä, terveyspalveluista ja itsehoidosta. (Strategia 2015, 18)

Kansalaisten, muun muassa sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttäjien kyky kantaa vastuuta omasta terveydestä ja hyvinvoinnista kasvaa, mutta esimerkiksi Strategiassa 2020 todetaan, että yhteiskunnan on tuettava ihmisiä näissä valinnoissa. Tällä tuella ja neuvonnalla yhteiskunta

osoittaa näitä yhteiskunnalliselle toiminnalle sopivia päämääriä. Yksilöillä on siis itse vastuu valita, mutta ohjaus toimii hallintana osoittaen hyväksyttäviä vaihtoehtoja.

Ikääntyneitä motivoidaan ja tuetaan ottamaan vastuuta oman terveyden ja toimintakyvyn säilyttämisestä. Tavoitteena on vanhusten toimintakyvyn koheneminen. (Strategia 2015, 10)

Itsenäinen selviytyminen sekä itsenäinen suoriutuminen korostuvat uutena yhteiskunnan tulevaisuudensuuntana. Erityisesti vanhusten ja vammaisten kohdalla siirtyminen laitoshoidosta kotihoitoon edellyttää yksilöiden mahdollisuuksia selviytyä kotona tavallista pidempään. Strategioiden linjauksissa todetaan kiistattomasti, että yhteiskunnan ja sen toimien tärkeänä tehtävä on motivoida ja tukea vanhuksia ottamaan vastuuta omasta terveydestään toimintakykynsä säilyttämiseksi. Näin ollen yksilön vastuun ja yksilön osallisuuden ja aktiivisuuden lisääminen kulkevat käsi kädessä tulevaisuuden kehityssuunnassa. Vastuu aktiivisesta toimijuudesta on yksilöllä itsellään.

Ihmisten omatoimisuutta terveytensä ja hyvinvointinsa ylläpitäjinä ja edistäjinä tuetaan huolehtimalla, että ympäristö ja olosuhteet edistävät terveellisiä valintoja. (Katsaus 2006, 12)

Yksilöiden vastuun lisäksi vastuudiskurssissa korostuu yhteisvastuun merkitys sosiaalisesti kestävässä Suomen tavoittelussa. Uudessa kehityssuunnassa omaisten ja läheisverkoston panos hoidon suunnitteluun ja toteutukseen on merkittävä kaikissa sosiaali- ja terveystaloudissa niin lasten, lapsiperheiden, vanhusten, vammaisten kuin sairaiden tai mielenterveys sairauden saralla. Vastuu asetetaan myös vapaaehtoistyölle ja esimerkiksi eläkeläisiä haastetaan mukaan vapaaehtoistoimintaan. Yhteisvastuun ajatus kantaa myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin saralla, missä puhe korostaa kaikkien kansalaisten vastuuta huolehtia heistä. Sosiaali- ja terveystaloudiden ammattilaisten lisäksi odotus tästä työstä asetetaan erityisesti kouluille.

Yhteisvastuun ajatus toimii myös sosiaaliturvan takana. Strategioissa todetaan, että sosiaaliturvan vastuulla on kantaa läpi ihmiselämän, mikä luo turvaa kansalaisille pitäen yhteiskuntaa vahvasti koossa (vrt. Kiander 2014, 29; Kajanoja 2014, 187). Toimiva

sosiaaliturva on näin ollen osa yhteiskunnan sosiaalisesti kestävästä, mutta myös taloudellisesti kestävästä kehityksestä (vrt. Lehto 2003, 23). Sosiaaliturvan vastuuna on kuitenkin aina toimia yhdenvertaisuuden edistäjänä yhteiskunnassa sekä työhön kannustavana ja lisätä yksilöiden aktiivisuutta ja osallisuutta sekä parantaa heidän toimintakykyä. Yhteisvastuun ajatus yhdistää yhdenvertaisuusdiskurssin, yhteisöllisyyden ja yhteistyön diskurssin sekä vastuudiskurssin tematiikat sekä lopulta vielä myös neljännen aktiivisen toimijan -diskurssin.

Viimeiseksi tuon ilmi vastuudiskurssin alle sijoittuvan puheen työstä. Olen jo aiemmin todennut, kuinka merkittävästi strategiat korostavat työtä elinvoimaisen ja sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnan taustalla. Tämä näkyy myös vastuullisuuteen liittyvissä keskusteluissa. Strategiassa 2020 todetaan, että työssäoloa on tulevaisuudessa pidennettävä ja aiemmat strategiat tähtäävät 2–3 työvuoden lisäämiseen. Työvuosien pidentyessä verotulojen saanti pidentyy sekä hoidon ja hoivan tarve siirtyvät myöhemmäksi, minkä tarkoituksena on kasvattaa tuloja ja pienentää menoja.

Työelämän vetovoimaa on kasvatettava parantamalla työoloja ja työhyvinvointia. Mitä paremmin työpaikoilla voidaan ja mitä terveempiä työntekijät ovat, sitä pidempiä ovat työurat ja sitä parempi on tuottavuus. (Strategia 2020, 7)

Työssäjaksamisen ja siellä pysymisen ehtona nousee esille työhyvinvointi ja hyvät työolot. Työstressi sekä työn aiheuttamat henkiset ongelmat sekä työn kuormittavuus otetaan 2000-luvun strategioissa tarkastelun alle, ja niissä korostetaan puheeksi ottamisen tarpeellisuutta. Työterveyshuollon merkitystä korostetaan, ja alalla kehoitetaan tarkkaavaisuuteen ja varhaiseen puuttumiseen työuupumusten ja sairauspoissaolojen välttämiseksi. Työpaikkojen toiminnassa vastuu on työnantajalla ja erityisesti johtajien rooli korostuu tulevaisuudessa. Työolojen kehittäminen nähdään johdon ja henkilöstön yhteistyönä, ja samalla työntekijöiden vastuuta itsestään korostetaan.

Työntekijöillä itsellään on kuitenkin suuri vastuu työkykynsä ja ammatillisen osaamisen ylläpitämisestä. (Strategia 2020, 7)

Yksilön omaa vastuuta työkykynsä säilyttämisestä ja parantamisesta korostetaan. (Strategia 2010, 13)

Omasta terveydestä huolehtiminen ja itsensä kehittäminen nähdään tärkeänä tekijänä työelämässä. Elinikäisen oppimisen ajatusta korostetaan sekä yksilön vastuuna kehittää itseään että johdon tehtävänä mahdollistaa työntekijöiden aktiivinen oppiminen. Myös julkisen vallan vastuu sosiaali- ja terveyspalveluiden työntekijöiden kehittämisessä nousee esille julkisen vallan mahdollisuutena vaikuttaa lakeihin ja määräyksiin.

Työntekijöiden osaamisen päivittämistä ja oman työn kehittämistä tuetaan säännöllisellä, lakisääteisellä täydennyskoulutuksella. (Katsaus 2006, 20)

Näin yritykset kehittyvät jatkuvasti ja pysyvät aktiivisina ja innovatiivisina tulevaisuuden kehityskulussa. Elinvoimainen yhteiskunta pitää näin dynaamisensa ja tätä kautta vahvistuu myös sosiaalisesti kestävä pohja. Yksilöiden vastuu ja aktiivisuus toimivat saumattomasti ja yksinkertaistaen voidaan myös todeta, että yksilöiden vastuu on toimia aktiivisesti.

Aktiivisen toimijan diskurssi

Vastuudiskurssista siirrytään luonnollisesti viimeisen kehitysdiskurssin tarkasteluun. Kehityspuheen alta oli strategioista paikannettavissa vielä selkeästi neljäs puhetyyli, jossa korostettiin erilaisia näkemyksiä yksilöistä aktiivisina toimijoina. Käytän tästä diskurssista nimitystä aktiivisen toimijan diskurssi. Tässä diskurssissa toistuvat ihmisten osallisuutta, terveyttä sekä toimintakykyä edistävät ja tukevat toiminnan teemat. Yksinkertaistetusti osallisuuden käsitteellä viitataan usein kokemukselliseen ilmiöön ihmisen kokemuksesta jonkun yhteisön jäsenyydestä ja sosiaalisesta liittymisestä toisiin ihmisiin (Anttiroiko 2003, 16). Osallisuudella nähdään olevan positiivinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin, kun taas ulkopuolisuus eli syrjäytyminen negatiivinen (Berstein, Sacco, Young, Hugenberg & Cook 2010, 1003). Osallistuminen taas liittyy osallisuuden yhteiskunnalliseen näkökulmaan, mikä tarkoittaa yhteiskunnan toimijoiden, kuten sosiaalityöntekijät, mahdollisuutta vaikuttaa kansalaisten osallisuuteen (Anttiroiko 2003, 18–19). Strategioissa yksilöiden aktiivisuus ja

osallisuus näyttäytyvät sosiaalisesti kestävä ja elinvoimaisen yhteiskunnan kehityksen kulmakivenä.

Hyvinvointi ja vauraus luodaan työllä ja kaikkien osallisuudella. Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus nojaa talouden tasapainoiseen kehitykseen. (Strategia 2020, 6)

Sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden ehtona nähdään korkea työllisyysaste sekä terveet ja toimintakykyiset kansalaiset. Terveyden ja toimintakyvyn edistäminen ovat kaikkien 2000-luvun strategioiden päälinjauksissa. Vastuu terveyden ylläpidosta kuuluu tulevaisuudessa yhä enemmän yksilöille itselleen, kuten aikaisemmassa vastuudiskurssin käsittelyssä todettiin. Strategioissa korostuu myös Mitchell Deanin (2010, 221) näkemys yksilöiden omasta vastuusta hakea tietoa terveystarpeista ja niiden ehkäisykeinoista, ja lopulta toteuttaa näitä toimia edistääkseen terveyttään. Vastuullisuuden korostaminen vaatii yksilöiden oman aktiivisuuden kehittymistä. Ihmisten tulee olla yhä aktiivisempia säilyttääkseen terveytensä ja toimintakykynsä. Esimerkiksi strategioissa erilaiset terveystarpeet kuten tupakointi, alkoholi sekä ylipaino nähdään tulevaisuudessa edelleen merkittävinä ongelmina. Tähän riskikäyttäytymiseen voidaan puuttua korostamalla yksilöiden omaa vastuuta ja aktiivisuutta ennaltaehkäistä näistä riskeistä aiheutuvia ongelmia

Terveyden ja toimintakyvyn merkitys korostuvat tulevaisuudessa, sillä yhteiskunta olettaa ihmisiltä yhä aktiivisempaa otetta omaan elämäänsä. Toimintakyvyn ylläpidon vaatimus koskettaa kaikkia kansalaisia, mutta strategioissa korostuu erityisesti pitkäaikaistyöttömien, ikääntyvien sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujien osallisuuden parantaminen tulevaisuuden yhteiskuntapoliittisena haasteena. Aktiiviväestön osalta työ- ja toimintakyvyn ylläpito liittyy lähinnä työssäjaksamiseen sekä mahdollisuuden lisätä aktiivisia työvuosia. Tämä näkemys korostui jo vastuullisdiskurssin yhteydessä. Myös aktiivisen toimijan - diskurssissa korostuu työn ja osaamisen aktiivinen kehittäminen, jossa vastuu nojaa niin yksilön omassa halussa kehittää itseään kuin johdon tarpeena parantaa työntekijöiden osaamista yhteiskunnan kehityksen tarvitsemaan suuntaan. Elinikäisen oppimisen ajatus korostuu, kun työvoiman kysyntä kohdistuu tulevaisuudessa hyvin koulutettuun työvoimaan.

Koska aktiiviväestön osalta osallisuus työntekoon ja yhteiskunnalliseen yhteisvastuuseen verojen maksun myötä on olemassa, korostuu aktiivisen toimijuuden diskurssi heidän osaltaan aktiivisena osallistumisena esimerkiksi läheistensä hyvinvoinnista huolehtimiseen tai vapaaehtoistyöhön ja järjestötoimintaan osallistumiseen, minkä avulla auttaa muita ja tukea yhteistä, yhteiskunnan hyvinvointia. Lisäksi heillä on aktiivisen toimijan edellyttämän ajattelun mukaan vastuu ylläpitää ja parantaa omaa terveyttä ja toimintakykyä. Yhteiskunnan heikompiosaisiin kohdistuu tavoite pyrkiä osallisuuteen ja oman toimintakyvyn kehittämiseen niin, että he voivat tulevaisuudessa saavuttaa aktiiviväestön toimijuuden mallin. Strategioiden toimintalinjauksissa todetaan, että niiden henkilöiden, joiden työ- ja toimintakyky on tilapäisesti tai pysyvästi alentunut, työelämän osallisuutta tuetaan. Osallistuminen mahdollistetaan heikollakin toimintakyvyllä, mikä edellyttää uudenlaisten toimintamahdollisuuksien kehitystä. Osallisuudella ja hyvinvoinnilla nähdään vastavuoroinen suhde, mikä korostuu puheella sellaisesta yhteiskunnallisesta kehityssuunnasta, jolla varmistetaan kaikkien yhteiskunnan jäsenten osallisuus.

Työttömien osallisuus yhteiskunnassa turvataan. Työttömyyden ongelmia lievitetään kehittämällä ja kokeilemalla sosiaalisen työllistämisen malleja. (Strategia 2015, 16)

Maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien osallisuutta yhteiskuntaan vahvistetaan. ... Sijoittuminen työelämään sekä syrjimättömyys työssä ja koulutuksessa on tärkeää etnisten ryhmien osallisuuden ja maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta. (Strategia 2015, 17)

Nuorten syrjäytyminen nähdään mittavana ja taloudellisesti raskaana yhteiskunnallisena ongelmana. Ongelman ratkaisuna nähdään nuorten osallisuuden vahvistaminen. Myös työttömien osallisuudella ja aktiivisella työllisyyspolitiikalla pyritään ehkäisemään pitkäaikaistyöttömyyttä sekä lopulta syvempää syrjäytymistä. Maahanmuuttajien ja etnisten ryhmien osallisuus puolestaan edesauttaa heidän sopeutumisessaan suomalaiseen kulttuuriin ja vahvistaen samalla heidän tunnetta yhteiskunnan jäsenyydestä. Kaikilla strategioiden esittämällä, osallisuutta edistävillä toimilla on mielestäni selkeä yhteinen päämäärä; ehkäistä

syрjäytymistä ja parantaa toimintakykyä, niin että jokainen kansalainen pystyisi lopulta ottamaan osaa työelämään.

Ikääntyvien kohdalla puhe aktiivisuudesta, osallisuudesta ja toimintakyvyn ylläpidosta luo näkemyksiä yksilön oman toimintansa vaikutuksista itseensä nyt ja tulevaisuudessa. Yhteiskunnan tehtävänä on strategioiden mukaan tarjota ikääntyville toimintaa sekä esteettömän ja turvallisen mahdollisuuden toimintaan kodissa ja lähiympäristössä. Monipuolisella ehkäisevällä ja kuntouttavalla toiminnalla pyritään mahdollisimman pitkään oman toimintakyvyn ylläpitoon. Strategioiden osoittaman kehityssuunnan myötä hyväkuntoiset eläkeläiset ja ikääntyvät selviytyvät itse arjessa paremmin ja pystyvät mahdollisesti huolehtimaan myös muista. Aktiivisuuden oletus koskettaa siis yksilön omasta hyvinvoinnista huolehtimisen lisäksi myös pyrkimykseen huolehtia myös muiden hyvinvoinnista.

Hyväkuntoisten eläkeläisten voimavaroja hyödynnetään aktiivisesti yhteiskuntaelämän eri alueilla vapaaehtoisuuden pohjalta. (Strategia 2015, 10)

Terveiden elinvuosien avaamiin mahdollisuuksiin on tartuttava. Poliitiikkaa on uudistettava niin, että ikääntyneiden mahdollisuudet käyttää voimavaroja itsensä yhteisönsä ja yhteiskunnan hyväksi paranevat. (Strategia 2020, 13)

Vammaisten itsenäisen elämän edellytysten parantaminen sekä oikeus osallisuuteen korostuu myös jokaisen strategian puheessa. Vammaisten oikeuksien kasvu on ollut osa yhteiskuntapoliittista keskustelua 2009 vuoden vammaispalvelulain uudistusten myötä. Uskon strategioiden puheen noudattavan osakseen tätä uutta linjaa ja näkemystä vammaisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden paremmasta toteutumisesta yhteiskunnassa. Aineistossani korostuu muun muassa vammaisten opiskelun ja työelämän paremmat mahdollisuudet tulevaisuuden yhteiskunnassa. Koenkin, että vammaiset nähdään tulevaisuuden sosiaalisesti kestävässä, yhdenvertaisuuteen ja aktiivisuuteen korostavassa kehityssuunnassa merkittävänä tulevaisuuden työelämän voimavarana. Tämä edellyttää kuitenkin yhteiskunnallisia toimia, joiden avulla vammaisten on mahdollista olla aktiivisia, osallistuvia ja omatoimisia.

Vammaisille henkilöille turvataan itsenäisen elämän edellytykset ja täysvaltainen oikeus osallistua yhteiskuntaelämään omien voimavarojensa mukaan. Vammaisten itsenäistä suoriutumista tuetaan toimivilla ja turvallisilla asunnoilla ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollistavilla lähi- ja työympäristöillä. (Katsaus 2006, 13)

Sosiaaliturva saa merkityksen myös aktiivisen toimijan -diskurssin alla. Yhdenvertaisdiskurssissa toin ilmi, miten sosiaaliturvan tulee olla kohtuullista edistääkseen yhdenvertaisuutta kansalaisten välillä. Kohtuullinen toimeentulo tarkoittaa myös sitä, että toimeentuloturvan tehtävä on aktivoida ihmisiä. Julkisen vallan on mitoitettava sosiaaliturva niin, että työnteko on aina kannattavampi vaihtoehto yksilölle. Myös työeläkejärjestelmää uudistetaan kansalaisia aktivoivaan suuntaan. Kaikilla näillä toimilla pyritään edistämään työllisyyttä ja yhteiskunnan dynaamisuutta. Strategioissa korostuu erilaisten yhteiskunnan turvajärjestelmien tarkoitus toimia lyhytaikaisina ratkaisuin elämän ongelmatilanteissa, minkä aikana ihmisten tulee kuitenkin pysyä ja säilyttää aktiivisuutensa.

Verotuksen, maksujen ja sosiaaliturvan on toimittava niin, että työnteko on kannattavaa. Sosiaalivakuutuksen on kokonaisuutena kannustettava työhön paluuseen ja pidempään työuraan. (Katsaus 2010, 10)

Työttömyyseläkkeiden sijaan tarjotaan aktiivisia työllistämiskeinoja. (Katsaus 2006, 15)

Työttömyysturvan merkitys on olennainen työllisyysasteen kohottamisessa. Työttömyysturva on tarkoitettu ensisijaisesti lyhytaikaiseksi turvaksi, joka tukee aktiivista työnhakua, joka tukee aktiivista työnhakua ja edistää työmarkkinoiden joustavuutta. Koulutus, työkyvyn ylläpito ja kuntoutus ovat ensisijaisia työttömyysturvaan ja varhaiseläkkeisiin nähden. (Katsaus 2006, 16)

Strategioissa todetaan, kuinka myös sosiaaliturva sisältää monia ihmisten aktiivisuutta ylläpitäviä toimia. Sosiaaliturvan katsotaan muun muassa lisäävän ihmisten hyvinvointia tukemalla niiden toimintakykyä. Sosiaalipoliittisilla toimilla sosiaalipalvelut ja sosiaaliturva

tarjoavat erilaisia aktivointimahdollisuuksia vahvistamalla yksilöiden työkykyä ja tarjoamalla työllistymistä, koulutusta ja kuntoutumismahdollisuuksia (vrt. Kiander 2014, 29).

Sosiaaliturvan on oltava sellainen, että se rohkaisee ihmisiä ylläpitämään osaamistaan ja siirtymään tehtävästä tai työpaikasta toiseen. (Strategia 2020, 8)

Strategioiden puhe ei keskity vain perinteisiin sosiaaliturvan käyttäjiin, kuten työttömiin ja toimeentulotuen asiakkaisiin vaan rahoitusten aktivoiva luonne asetetaan kaikille yhteiskunnan jäsenille, kuten vammaisille, eläkeläisille ja vanhuksille, nuorille, maahanmuuttajille ja mielenterveyskuntoutujille. Tämän myötä haaste asetetaan myös yhteiskunnalle, sillä sen tulee aktiivisesti luoda palveluita ja työntekijäresursseja, joiden avulla kansalaisten aktivointi mahdollistuu.

Helpotetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä ja pysyä työelämässä. Selvitetään yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa mahdollisuuksia kehittää työtä ja sosiaaliturvaa niin, että se tukee paremmin heidän työllistymistään. (Strategia 2015, 16)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella 2000-luvun sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuden strategioita ja analysoida kriittisen diskurssianalyysin sekä hallinnan analytiikan avulla, millaiseksi sosiaalisesti kestävä Suomen tavoittelu asiakirjoissa rakentuu ja millaisia odotuksia ne luovat kansalaisille. Tarkoitukseni oli paikantaa teksteistä yleisiä sosiaalisen kestävä kehityksen diskursseja, joiden voidaan katsoa ohjaavan kansalaisia kohti poliittisesti määritellyjä päämääriä eli sosiaalisesti kestävää Suomea. Lisäksi tarkoitukseni oli vielä erityisesti kiinnittää huomiota, miten nämä sosiaalisesti kestävä kehityksen toimet vaikuttavat sosiaalityöhön. Halusin myös selvittää, miten hyvinvoinnin ja talouden pyrkimykset näyttäytyvät strategioissa: nähdäänkö ne ristiriitaisina tavoitteina vai tunnistetaanko niiden toisiaan tukeva vaikutus.

Seuraavaksi esittelen analyysin pohjalta tekemiäni päätelmiä. Johtopäätösten ensimmäisessä osiossa käsittelen sosiaalisesti kestävä kehityksen diskursseja kansalaisten ja hallinnan näkökulmasta, minkä jälkeen siirryn tarkastelemaan hieman diskurssien välistä suhdetta ja niiden asemointia toisiinsa nähden. Näiden päätelmien valossa sekä analyysin havaintojen myötä pohdin vielä, millaisena sosiaalisesti kestävä kehitys näyttäytyy sosiaalityön näkökulmasta. Tutkimukseni lopuksi avaan hieman ajatuksiani tutkimusprosessistani sekä yleisiä näkökulmia aiheen tiimoilta.

6.1 Sosiaalisesti kestävä kehityksen kansalaiset ja hallinta

Analyysin johtopäätöksenä totean, että sosiaalisesti kestävä Suomen tavoittelussa sosiaali- ja terveysministeriön strategioiden puheella tuotetaan hallintaa kuvaamalla yhteiskunnan ongelmia ja kehityshaasteita sekä korostamalla tiettyjä sosiaalisen kestävä kehityksen edellyttämiä toimia, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon, yhteistyö ja yhteisöllisyyden, vastuullisuuden ja aktiivisuuden pyrkimyksiä, joiden avulla luodaan odotuksia kansalaisen toiminnalle. Hallinnan tarkoitus on korostaa yhdenvertaisuutta ja yhteisöllisyyttä ihmisten toiminnan arvoperustana sekä yhdessä tehtävää työtä tulevaisuuden toimintamallina. Lisäksi

yhteiskunta pyrkii lisäämään kansalaisten yhteisvastuuta arjessa. Nämä kolme ensimmäistä diskurssia toimivat aktiivisen toimijan katalysaattoreina, ja juuri vastuulliset ja aktiiviset kansalaiset ovat sosiaalisesti kestävä ja elinvoimaisen yhteiskunnan edellytys. Näin ollen strategioiden hallinta toteuttaa paljolti kehittyneelle liberalismille ominaisia hallinnan piirteitä (ks. Rose 1993). Tutkimukseni alussa toin esille, miten Peter Miller ja Nikolas Rose (2010, 44) kokevat, että juuri ihmisten omatoimijuudesta on muodostumassa modernien hallintamuotojen kulmakivi, mitä periaatetta myös sosiaalisesti kestävä kehityksen hallinta mielestäni toteuttaa. Näiden päätelmieni tueksi esittelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin analyysin tuloksia.

Aineistoanalyysissä erotin asiakirjoista huolidiskurssin ja kehitysdiskurssin, jotka jäsensivät strategioiden sisällön linjauksia. Huolidiskurssi rakentaa erityisesti näkemystä riskeistä, niiden arvioinnista ja ennaltaehkäisemisestä. Strategioissa korostui Mitchell Deanin (2010, 207) ajatus siitä, miten riskien esille nostaminen saa yhteiskunnan toimimaan: kun strategioissa tuodaan julki huoli, nousee samalla kansalaisten tietouteen se, mikä vastuullistaa yhteiskunnan ja sen kansalaisten puuttumaan siihen. Uusliberalismin vaikutus on mielestäni läsnä juuri riskien korostamisen myötä, sillä Deanin (2010) mukaan uusliberalismi pyrkii voimistamaan riskien merkitystä hallinnassa samalla purkaen kollektivisointia ja yksilöllistäen riskit. Sosiaalisesti kestävä kehitys korostaa riskiarviointia, niiden havainnointia ja puuttumista yhä enemmän yksilön vastuuna, mikä myötäilee teoriassa esitettyä vastuullistamisen ajatusta, jonka juuret puolestaan ovat uusliberalismissa (ks. Juhila ym. 2017a, 17). Vastuullistaminen näkyy siis hyvin vahvasti sosiaalisesti kestävä kehityksen hallinnan suuntana, jossa ihmisten tulee osallistua ja olla aktiivisia varautuakseen ja ehkäistäkseen riskejä elämässään (Juhila ym. 2017a, 17, Juhila ym. 2017b, 87; Dean 2010, 208–213). Riskiyhteiskunnan ajatus säilyy siis vahvana ja analyysin valossa uskon, että sen avulla yksilöitä tullaan kannustamaan aktiivisuuteen ja itseohjautuvuuteen tulevaisuuden sosiaalipolitiikassa

Riskiajattelun myötä huolipuheeseen liittyi mielestäni sen luonne rakentaa sosiaalisia ongelmia. Tämän sosiaalisten ongelmien konstruktionistisen mallin ensimmäisiä ja tunnetuimpia esittäjiä ovat John Kitsusen ja Malcolm Spector vuonna 1977. Heidän mukaansa käsityksemme sosiaalisista ongelmista ovat sosiaalisia konstruktioita, jotka määrittyvät yhteiskunnallisen keskustelun ja toiminnan kautta. Donilee Loseken (2003, 6) mukaan sosiaaliset ongelmat ovat asioita, joista olemme huolissamme ja jotka vaativat muutosta. Hänen mukaansa sosiaalisten

ongelmien nimeäminen johtuu olosuhteen arvioinnista ja sen toteamisesta vääränlaiseksi, milloin huomio kiinnittyykin kysymykseen, kenellä on valta määritellä jokin ihmisen tai asiutilan olosuhde vääräksi. Konstruktionistinen näkökulma tarkastelee niitä prosesseja, joissa nämä sosiaaliset ongelmat tuotetaan ja nimetään. Nimeäminen nähdään tärkeänä, sillä sosiaaliset ongelmat vaikuttavat käyttäytymiseemme. Lisäksi ajatellaan, että sosiaaliset ongelmat kuvastavat yhteiskunnallisia vaatimuksia. (emt., 10; 7.) Sosiaalisten ongelmien ajatus liittyy olennaisesti tutkimustematiikkaani ja on siten mielenkiintoinen aineistosta esille nouseva näkökulma. Riskiajattelun ja sosiaalisten ongelmien esittäminen kuvaavat Foucault'n (O'Farrell 2010, 100) ajatusta vallan tuottavasta luonteesta. Vallan tarkoituksena ei ole tukahduttaa vaan saada ihmisiä toimimaan. Analyysini perusteella voidaan todeta, että tulevaisuuden sosiaalisesti kestävä hallintamalli pyrkii nimenomaan aktivoimaan kansalaisia. Strategioiden puhe on hyvin kannustavaa ja luottaa yksilöiden kykyihin olemaan aktiivinen ja vastuullinen, ehkä liiaksikin yhteiskunnan heikompiensaisten kannalta (vrt. Juhila ym. 2017a).

Päätelmieni mukaan kansalaisten kyky kantaa vastuuta omasta terveydestä ja hyvinvoinnista kasvaa tulevaisuudessa. Julkisen vallan rooli näyttäytyy yhä selkeämmin varojen jakajana sekä toimintaa ohjaavana tahona kuin itse toimijana. Strategioissa todetaan, kuinka julkisen vallan tehtävänä ohjata ja neuvoa sekä lisätä tietoisuutta ihmisten mahdollisuuksista huolehtia itsestään. Tämä ajatus on hyvin pitkälle yhteneväinen Nikolas Rosen (1993) kehittyneen liberalismiin hallintaperiaatteille sekä aktivointipolitiikan taustalla toimivaa ajatusta yhteiskunnan tarkoituksesta siirtää vastuuta enemmän viranomaisilta yksilöiden suuntaan (Keskitalo 2013). Diskursseissa korostuu kansalaisten vastuu vastaanottaa ja hyödyntää yhteiskunnan tarjoamia palveluita oman hyvinvointinsa edistämiseen ja ylläpitoon. Tämä suunta muuttua merkittävästi kansalaisten, sekä erityisesti sosiaalipalveluiden käyttäjien oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskunnassa, mikä liittyy olennaisesti myös vastuullistamisen laajaan retoriikkaa (ks. Juhila ym. 2017b).

Yksilöiden vastuu lisääntyessä, myös erilaisten yhteisöjen, kolmannen sektorin sekä vapaaehtoisten järjestöjen merkitys hyvinvoinnin tukemisessa nähdään tulevaisuudessa olennaisena. Mielestäni, että strategioiden esittämässä kehityssuunnassa suurin vastuu asetetaan juuri yksilöille ja yhteisöille. Sosiaalisesti kestävä kehityssuunta nojaa kolmannen sektorin ja vapaaehtoisjärjestöjen merkitykseen palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja

kehityksessä. Myös omaisten ja läheisverkoston rooli hoidon ja hoivan toteuttajana kasvaa. Siirtämällä vastuuta yksilöiden itsensä lisäksi heidän verkostoilleen, julkisen vallan avuntarve vähenee. Kehityssuunta luottaa paljon läheisverkoston kykyihin hoitaa heikomman yksilön ongelmia tai siihen, että ihmisillä ylipäättänsä on verkostoja ympärillään. Tämä tuntuu ristiriitaiselta, sillä strategioissa todetaan, kuinka yksinelävien kotitalouksien määrä on lisääntynyt ja syntyvyys alentunut.

Osallisuuden korostaminen ja osallisuuden tematiikka liittyvät kaikkien neljän diskurssin puheeseen. Vuonna 2017 julkaiseman Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpäpaperin (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Scheider, Valtari & Keto-Tokoi 2017) mukaan osallisuus on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista ja yhteyttä. Osallisuuteen liittyy myös aktiivinen osallisuus sekä sen myötä yksilöiden vastuu vaikuttaa oman elämänsä kulkuun sekä yhteisiin asioihin. Työpäpaperissa todetaan, kuinka osallisuus ilmenee muun muassa päätösvaltana ihmisen omassa elämässä. (emt., 5.) Nämä kaikki osallisuuden näkökulmat liittyvät olennaisesti myös sosiaalisesti kestäväen kehityksen puheeseen.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos korostaa työpäpaperissa osallisuuden myötä osallisuustyötä, joka muodostuu osallisuutta edistävästä tiedosta ja käytännöstä. Osallisuustyön tarkoituksena on luoda ja jakaa hyvinvointia, minkä ensisijaisena periaatteena on pyrkimys ihmisen oman elämänsä osallisuuden ylläpitoon niin, että hän pystyy itse vahvistamaan omia voimavarojaan. Osallisuustyö yhdistää palvelut, elinkeinojärjestelmän, järjestöt sekä kansalaiset, ja näkemyksen mukaan tämän yhteiskuntaryhmät ylittävän yhteisyyden kautta syntyy ymmärrystä, osallisuutta ja kestäväen yhteiskuntapolitiikkaa. (Isola ym., 3–5.) Aineistoni kaltaiset sosiaali- ja terveysministeriön strategiat voidaan nähdä tavoitteiltaan juuri tällaiseksi osallisuustyöksi. Tätä päätelmäni tukevat strategioiden lukuisat osallisuutta korostavat esimerkit sekä paikantamieni diskurssien sisältö. Osallisuustyö nojaa toimijuuden vahvistamiseen, mikä näyttäytyy myös tutkimustulosteni valossa tärkeältä tulevaisuuden pyrkimykseltä (emt., 5). Lisäksi työraportin kirjoittajat toteavat, kuinka osallisuustyön myönteisenä seurauksena voi olla kansalaisten aktiivisuuden lisääntyminen halukkuutena vaikuttaa yksilön ja yhteisöjen riskien hallintaan (emt., 21), minkä pyrkimys näkyy ilmeisesti myös kaikissa strategioissa.

Osallisuustyö liittyy olennaisesti hallintaan, ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (Isola ym. 2017) mukaan sen katsotaan liittyvän nimenomaan uuden julkisen hallinnan viitekehykseen. Uusi julkinen hallinta (*new public governance, NPG*) on pääosin Stephen Osbornen (2006) kehittänyt julkisjohtamisen malli, joka kehittyi uuden julkisen johtamisen (*new public management, NPM*) kritiikin pohjalta. Perinteinen hallinto katsotaan Terveyden ja hyvinvointilaitoksen raportin mukaan riittämättömänä 2000-luvun haasteisessa toimintaympäristössä, ja uusi julkinen johtaminen taas hylkää hyvinvointitavoitteet tehokkuusajattelun myötä. (emt., 21.) Uuden julkisen hallinnan periaatteissa on yhteneväisyyksiä aineisto paikantamieni diskurssien ja niiden tuottaman hallinnan kanssa. Esimerkiksi strategioissa yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssissa esiintyy ajatus hierarkian purkamisesta ja sen korvaamisesta rajat ylittävällä ja avoimella yhteistyöllä. NPG-mallissa hierarkia korvataan verkostoilla ja kumppanuussuhteet erilaisten toimijoiden kanssa korostuvat. Olennaista tulevaisuuden yhteiskuntamallissa on näiden verkostojen kontrollointi julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteistyön ja sopimuksellisuuden kautta. Yhdenvertaisuuden pyrkimys näkyy NPG-mallissa muun muassa moniarvoisuuden periaatteena sekä aktiivisuuden ja vastuullisuuden pyrkimykset demokraattisen osallistumisen sekä asiakaslähtöisyyden korostamisena. (Osborne 2006, 383; Hakari 2013, 45.) Näiden huomioiden pohjalta sosiaali- ja terveysministeriön 2000-luvun strategioissa on piirteitä sekä uusliberalistiseen ideologiaan pohjautuvista hallintamuodoista kuten NPM-mallista sekä uuden julkisen hallinnan mallista, mikä osaltaan voi kertoa tehokkuus ja hyvinvointi näkökulmien tasapanoisesta pyrkimyksestä tulevaisuudessa.

Poliittisilla teksteillä kuten aineistoni kaltaisilla strategioilla on valtaa niiden luodessa yhteiskunnallisen ajattelun ja sosiaalipolitiikan toimien suuntaviivoja. Hallinta ilmenee yhteiskunnallisina odotuksina sekä konkreettisina kehoitteina ja vaateina yhteiskunnan toimijoille, mutta myös yksilöille itselleen. Strategioissa esitetään muun muassa itsehoitomahdollisuuksia sekä terveellisen ruuan ja liikunnan merkitystä hyvinvointiin. Näihin valintoihin jokainen ihminen voi vaikuttaa arjessaan ja niiden avulla luodaan sosiaalisesti kestävä yhteiskuntapohjaa. Tässä näkemyksessä korostuu muun muassa Rosen (1993) kuvaama kehittyneen liberalistin hallinnan ajatus hyvistä kansalaisista, jotka tavoittelevat valinnoillaan ja toimillaan yhteiskunnan määrittelemää hyvää elämää. Ihmiset nähdään vastuullisina valitsijoina. Yhteiskunta osoittaa toimillaan ja puheillaan, kuten aineistoni

kaltaisilla asiakirjoilla, millaiset valinnat ovat yleisesti yhteiskunnallisesti arvostettuja ja katsotaan oikeiksi. Eli tässä tutkimuksessa sosiaalisesti kestävä kehityksen diskurssien kaltaiset odotukset tavoitteenaan kulkea kohti sosiaalisen kestävyuden päämäärää. (vrt. Miller & Rose 2010, 52.) Sosiaalisen kestävyuden tavoittelu voidaan siten tulkita uudeksi yhteiskunnan hyväksymäksi suunnaksi, mikä osaltaan toteuttaa Foucault'n (2010) normalisoivan hallinnan ajatusta. Yksilöillä on siis itse vastuu valita, mutta ohjaus toimii hallintana osoittaen hyväksyttäviä vaihtoehtoja (vrt. Rose 1993, 288).

Tämä vastuullistamisen tematiikka koskettaa meitä kaikkia valinnanvapaus-keskustelujen ja sote-uudistuksen alla. Aihe on siten ajankohtainen ja mielenkiintoinen myös hallinnan analytiikan kannalta. Yhtäältä kansalaisille annetaan vapautta ja vastuuta tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, mutta toisaalta nämä oman elämän päätökset tehdään rajoitusten kentällä. Julkisen vallan asettamat uhkakuvat, varoitukset, rangaistukset ja säännöt rajaavat mahdollisuuksia, minkä taustalla toimii tietty oletus ja käsitys siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Tämä herättää kysymyksiä julkisen vallan oikeudesta määrittellä, mikä on yhteiskunnallisesti hyväksyttävää ja mikä ei, mikä on normaalia ja mikä poikkeavaa tai missä kulkee rajat näiden määrittelyjen välillä (vrt. Loseke 2003).

Kun määrittelyjä tehdään, on olennaista miettiä, mitkä ajatusmaailmat ja pyrkimykset toimivat näiden määritelmien takana. Ovatko lähtökohdat sosiaalisen, taloudellisen vai kenties ekologisen kestävyuden yksittäisissä pyrkimyksissä vai kestävä kehityksen yleisissä periaatteissa. Tutkimukseni alussa todettiin, miten yhteiskunnan kestävä kehityksen tila on mahdollista saavuttaa sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen näkökulman tasapainoisella kehityksellä (Beate & Griessler 2005, 67). Pentti Arajärven (2011, 79–80) mukaan yhteiskunnallisen toiminnan tuloksia tulisi aina arvioida ihmisen jokapäiväisessä elämässä, jossa lähtökohtainen pyrkimys on hyvään elämään. Hyvä elämän periaatteet nousevat perus- ja ihmisoikeuksista sekä perinteisistä pohjoismaisen hyvinvointivaltion perusarvoista, mihin myös sosiaalisesti kestävä kehityksen ideat pohjautuvat (Pohjola 2014, 99). Muun muassa hyvä hallinto antaa mahdollisuuden näiden lähtökohtien toteutumiseen (Arajärvi 2011, 80). Tämän myötä voidaan todeta, että sosiaalisesti kestäväan kehitykseen perustuva hallinta toteuttaa hyvän elämän päämäärää.

Lopuksi haluan vielä tuoda yhden tärkeän ja mielestäni positiivisen näkökulman strategioiden sisällöstä siitä, mikä korostuu kaikkien paikantamien diskurssien puheessa: Niin huoli-, kuin kehitysdiskurssin alta löytyy näkökulma riskien positiivisesta mahdollisuudesta. Vaikka huolidiskurssi sisältää lähtökohtaisesti negatiivisen latauksen, se saa positiivisen merkityksen strategioiden kehityspuheella. Kehitysdiskurssi sisältää olennaisesti ajatuksen muutoksesta, mikä voi parhaimmillaan merkitä entistä parempaa lopputulosta tulevaisuuden tilaa. Tämä näkemys ei ole vieras, ja esimerkiksi Peter Millerin ja Nikolas Rosen (2010, 145) mukaan riskien esilletuominen ja niiden läpikäynti tuovat tulevaisuuden nykyisyyteen, että selviytyisimme siitä paremmin. Myös Ipo Helén (2016, 110) ei näe riskiä ainoastaan uhkana, vaan myös mahdollisuutena: riskien todentamisen myötä todellisuus ja tulevaisuus saadaan arvioinnin, pyrkimysten ja keinojen kautta hallintaan, minkä tarkoituksena on ehkäistä ongelmatilanteita ja ehkä jopa hyötyä niistä. Sosiaalisesti kestävä kehityksen toteuttama hallinta ja sen edellyttämä kansalaisten uudenlainen subjektiivisuus – yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, vastuullisuus ja aktiivisuus – voivat lopulta toimia hyvinkin merkittävänä positiivisena voimavarana myös yhteiskunnan talouselämän hallinnassa.

6.2 Tulevaisuuteen suuntautuvien diskurssien välinen suhde

Yhteiskunnan haasteiden ja riskien edessä sosiaalisesti kestävä tulevaisuuden suunta tarvitsee kaikkien neljän kehitysdiskurssin alta paikantamani diskurssin mukaista toimintaa ja asennetta. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvodiskurssi, yhteisöllisyys- ja yhteistyödiskurssi, vastuudiskurssi sekä aktiivisen toimijan diskurssi muodostivat jokainen itselleen ominaisen puheen, mutta yhdessä nämä neljä näkökulmaa muodostivat kokonaisuuden vaikuttamalla toinen toisiinsa sekä limittymällä toistensa merkityksiin. Esimerkiksi korostamalla tasa-arvon ja solidaarisuuden merkitystä yhteiskunnan koossapitävänä voimana, luodaan yksilöille kokemus kansalaisten yhdenvertaisuudesta yhteiskunnassa. Niiden myötä yhteisöllisyyden tunne, sosiaalinen koheesio sekä sosiaalinen pääoma yhteiskunnan sisällä lisääntyvät, mitkä ovat välttämätön osa sosiaalisesti kestävästä yhteiskunnasta (Colantonio 2007, 12; Baines & Morgan 2004, 99). Nämä ovat mielestäni merkittäviä tekijöitä tulevaisuuden Suomessa, sillä kansainvälistyminen ja yhteiskunnan sisällä tapahtuva väestön monimuotoistuminen kuten monikulttuurisuus, seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vahvistuminen sekä perhesuhteiden

muutos haastavat sosiaalipolitiikkaa ja sen toimia nyt ja tulevaisuudessa. Tämän perusteella näen, että yhteisöllisyyden ja yhdenvertaisuuden korostuessa strategioiden puheessa positiivisina arvoina tehdään ennaltaehkäisevää työtä tulevaisuuden haasteita silmällä pitäen. Uskon, että yhdenvertaisuutta ja yhteisöllisyyttä korostavalla puheella pyritään kasvattamaan myös yhteisvastuun ajatusta yhteiskunnassa: kun yksilö tuntee kuuluvansa yhteisöön ja kokee yhdenvertaisuutta yhteisönsä muihin jäseniin, henkilökohtainen vastuunotto on luonnollista. Samalla ajattelen, että ihmisten aktiivisuus yhteiskunnassa lisääntyy, mikä voi näyttäytyä esimerkiksi näyttäytyä haluna tehdä enemmän töitä kuin nostaa sosiaalietuksia tai auttaa läheisiä tai heikompiosaisia omalla vapaaehtoisella panostuksellaan. Tämänlainen ajatustavan muutos on ratkaisevaa sosiaalisesti kestävän Suomen tavoittelussa, mikä vaatii uusliberalistiseen ajattelutapaan kuuluvaan individualismin korostamisen purkamista.

Vaikka kaikki kehitysdiskurssin neljä aladiskurssia muodostavat kokonaisuuden sosiaalisesti kestävän kehityksen tavoitteessa, nousi strategioissa vastuullisuuden ja aktiivisen toimijuuden diskurssit hallitseviksi. Uskon tämän johtuvan osaltaan siitä, että kaikissa strategioiden tavoitteissa terveyden ja työn edistäminen nousevat keskeisiksi. Vaikka työn merkitys yhteiskunnan toimivuuden kannalta korostuu merkittävästi jokaisessa strategiassa, mikä osaltaan viittaa talouden ja talouskasvun korostamiseen, ei terveyttä ja hyvinvointia unohdeta missään vaiheessa. Mielestäni strategioiden vastuudiskurssin ja aktiivisen toimijan diskurssin myötä kuitenkin korostuu Peter Millerin ja Nikolas Rosen (2010, 18) näkemys vallan pyrkimyksestä muuttaa ihmisten toiminta itseohjautuvaksi auktoriteettien toiveen mukaiseksi, minkä myötä parannetaan tuottavuutta sekä kasvatetaan yhteiskunnallista hyvinvointia. Asiakirjojen puhe kohdistuu kaikille kansalaisille, vaikka tiettyihin erityisryhmiin kuten vammaiset, ikääntyvät sekä päihde- ja mielenterveysongelmaiset kohdistetaan tiettyjä tavoitteita ja toimia. Analyysissa esille nostetut neljä diskurssia luovat odotuksia kaikille yhteiskunnan kansalaisille. Nähdäkseni niiden tarkoitus on pyrkiä vaikuttamaan yksilöiden ajatuksiin ja sen myötä ohjaamaan heidän toimintaa. Strategioiden puheessa yhteiskunnan jäsenet kohdataan ja heitä kohdellaan samanarvoisina riippumatta henkilöön liittyvistä ominaisuuksista. Yhdenvertaisuus ei siis merkitse samanlaisuutta. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää jokaisen kansalaisen osallisuuden ja oikeuksien turvaamista, mutta samalla myös yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Strategioiden puhe painottuu paljolti hallinnan analytiikan uusliberalistisiin piirteisiin unohtamatta kuitenkin hyvinvointivaltion ajatusta. Puhe yhdenvertaisuudesta, oikeudenmukaisuudesta, yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta noudattavat sosiaalisen kestävyyden perimmäistä tarkoitusta (ks. Alila, Gröhn, Keso & Volk 2011). Vastuullistaminen ja aktiivisuuden pyrkimys noudattavat taas uusliberalismin ideologian tunnusmerkkejä, joiden avulla hallinta tapahtuu yksilön omatoimisuutta ja vastuullisuutta korostamalla julkisen vallan ottaessa yhä etäämpi rooli ihmisten elämässä. Diskurssien jaotteluakin tärkeämpää on kuitenkin huomioita, miten kaikki diskurssit ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja sosiaalisen kestävyyden tavoittelu vaatii jokaisen osa-alueen toimintaa. Työnteon merkitys nousee kuitenkin vahvasti esille jokaisessa diskurssissa ja koen, että niiden sisältämän puheen tarkoitus on ensisijaisesti saada ihmiset toimimaan yhteiskunnan hyväksi. Kriittisestä näkökulmasta tämä nostaa esille talousvetoisen näkökulman ja kärjistetyksi voidaan jopa ajatella, että sosiaalisesti kestävä kehityssuunta on yksi uusi tapa saada uusliberalistiseen ideologiaan suuntaavat pyrkimykset toteutetuksi. Näin kriittistä päätelmää en kuitenkaan itse ole valmis tekemään, sillä strategiat tunnustavat sosiaalisen ja taloudellisen kestävyyden toisiaan tukevan vaikutuksen. Mitään selkeää jakoa talouden ja hyvinvoinnin välille ei näissä diskursseissa siis synny ja hyvinvoinnin tavoite nähdään vahvana perustana tulevaisuuden toimissa.

6.3 Sosiaalityö ja sosiaalisesti kestävä kehitys

Sosiaali- ja terveysministeriön linjauksilla on vaikutuksia sosiaalipolitiikan toimiin. Sosiaalipolitiikan linjaukset puolestaan aikaansaavat muutoksia hyvinvointipalveluiden, kuten sosiaalityön järjestelmissä ja työtavoissa. Tutkimukseni alussa toin esille näkemykseni sosiaalipolitiikan ja sosiaalisesti kestävä kehityksen periaatteiden yhdenmukaisuudesta ja osakseen myös niiden toteuttama hallinnan tapa on samansuuntainen. Tutkimustulosten valossa voidaan kuitenkin todeta, että sosiaalipolitiikan malli näyttää mielestäni vanhalta ja sosiaalisesti kestävä kehityksen hallinta uudelta tavalta ymmärtää ja järjestää yhteiskuntaa ja tulevaisuutta.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on toteuttaa sitä sosiaalipolitiikkaa, mitä poliittiset päättäjät lakien ja linjausten myötä rakentavat. Sosiaalityöllä on kuitenkin aina mahdollisuus päättää harkinnan varaisilla päätöksillä asiakkaille myönteisiä lopputuloksia (ks. Metteri 2012). Kaksoisroolinsa

vuoksi – työskennellessään julkisen vallan alaisena ja samalla asiakkaidensa eli yhteiskunnan heikompiosaisten parissa ja heidän asemansa parantamiseksi – sosiaalityöntekijät joutuvat usein erilaisten eettisten ongelmien eteen toteuttaessaan nykyistä yhä kontrolloidumpaa sosiaalipolitiikkaa. Tämä näkyy esimerkiksi viranomaisten mahdollisuuksissa tavata asiakasta riittävästi, henkilökohtaisesti tehokkuuteen painottuvissa työtavoitteissa tai tarvittavien palveluiden myöntämisen vaikeutena talouden kiristyvässä ilmapiirissä (ks. esim. Juhila 2006, 74). Nämä sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisille osoitetut tehokkuus- ja laatuvaatimukset korostuvat kaikissa strategioissa. Nämä huomiot ovat linjassa esimerkiksi Kirsi Juhilan (2006, 101) näkemyksen kanssa sosiaalityöntekijöille asetuista tehokkuus odotuksista.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen painopistettä on siirrettävä entistä enemmän ennalta ehkäisevään toimintaan. Palvelujärjestelmän on pystyttävä auttamaan varhain ja tehokkaasti silloin, kun omat voimavarat eivät riitä. Kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiryhmien ennalta ehkäisevän työn osaamista on lisättävän ja ehkäisevien palvelujen saatavuutta parannettava. (Strategia 2020)

Vastuudiskurssin puhe koskettaa strategioissa sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöitä sekä sosiaalityöntekijöitä. Sosiaali- ja terveydenalan ammattilaisten rooli on muuttunut huomattavasti managerialismin myötä ja rappeuttanut työn perinteistä ammatillista otetta (ks. Juhila ym. 2017a, 22). Managerialismin vaikutus kuvastuu strategioissa tehokkuusvaatimuksina, mutta myös työntekijöiden vastuullisuuden odotuksena. Sosiaalityöntekijöiden vastuuta riskien arvioimisesta ja huomioimisesta ruohonjuuritasolla korostuu erityisesti. Riskiajattelun myötä työntekijöihin kohdistuu yhä vahvemmin myös vastuu ennaltaehkäisevän työn toteutuksesta. Ennaltaehkäisevän työn merkitys korostuu useilla palvelualoilla ja työn painopisteen nähdään siirtyvän entistä enemmän ennaltaehkäisevään toimintaan kaikissa sosiaali- ja terveyspalveluissa, mutta erityisesti päihde- ja mielenterveystyössä, lastensuojelussa ja lapsiperheiden parissa tehtävässä työssä sekä työttömyyden ehkäisemiseksi. Lisäksi vastuudiskurssin alta löytyy odotus sosiaalityöntekijän roolista toimia julkisen vallan toteuttajana, joka vastuuttaa asiakkaitaan osallisuuteen ja ottamaan vastuuta itsestään. Sosiaalityön tulevaisuudensuunta näyttäytyy strategioiden mukaan paljolti juuri riski- ja vastuullisdiskurssien alle sijoittuvan toiminnan täyteisenä.

Sosiaalipalveluiden tarkoituksena on pyrkiä vahvistamaan ja voimaannuttamaan yhteiskunnan heikompiosaisia takaisin osaksi yhteiskunnallista toimintaa (ks. esim. Payne 2005; Juhila 2006). Aktiivisen toimijuuden diskurssi nojaakin mielestäni ajatukseen kaikkien ihmisten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja pyrkiä osallisuuteen. Päihde- ja mielenterveyspotilaiden osalta näkemys saattaa sellaisenaan luoda ongelmia samoin fyysisesti sairaiden ikääntyvien parissa. Osallisuuden korostumisen myötä myös sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkailta odotetaan aktiivisen kansalaisen kuvaa: heidän tulee osallistua omaa hoitoonsa ja ottaa osaa parempien hyvinvointipalveluiden puolesta ja niitä kehittääkseen. Asiakkaiden osallisuuden lisääminen on ollut viimeaikainen hyvinvointipalveluiden trendi ja sen tärkeyttä korostaa myös uusi sosiaalihuoltolaki. Nämä osallisuuden diskurssit voidaan nähdä positiivisena yhteiskunnallisena kehityssuuntana, jonka myötä asiakkailta on valta päättää ja määrittää palveluitaan, mutta se voi samalla nousta ongelmalliseksi luodessaan liikoa odotuksia asiakkaita kohtaan, mikä puolestaan saattaa luoda syyllisyyttä ja negatiivisia leimoja (ks. Juhila ym. 2017b). Tämä asettaa osallisuuden ja vastuullistamisen kysymykset jälleen kritiikin alle. Sosiaalityön perimmäisenä tarkoituksena on kuitenkin auttaa heikompiosaisia, joten pyrkimys asiakkaiden itseohjautuvuuteen ja vastuuseen juuri sosiaalipalveluissa on ammatillisen perusluonteen näkökulmasta usein ristiriitaista. Myös strategiassa 2010 todetaan, kuinka sosiaalipolitiikkaan on aina kuulunut huolenpito myös ihmisistä, jotka eivät itse pysty valvomaan oikeuksiaan.

Aktiivisen toimijuuden puhe sisältää mielestäni sekä yksilön hyvinvoinnin että yhteiskunnan toimivuuden kannalta tärkeitä näkökulmia, joilla luodaan sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan mallia. Tässä kehityksessä ei kuitenkaan tule jättää huomioimatta yhteiskunnan heikompiosaisia. Juhila ja kumppanit (2017a, 26) nostivat tämän huolen esille vastuullistamisajattelun yhteydessä, sen mahdollisuudesta luoda eriarvoisuutta ja jopa marginaaliväestön hylkäämistä. Sosiaalisesti kestävä kehityksen vaatimista odotuksista ja hallintapyrkimyksistä huolimatta, yhteiskunta tulee jatkossakin tarvitsemaan sosiaali- ja terveyspalveluita. Myös niitä raskaimpia palveluita kuten sosiaalityötä ja laitoshoidoa, sillä yksilöiden vastuullisuuteen ja aktiivisuuteen ei voida nojautua kaikissa tilanteissa. Esimerkiksi avopalveluihin siirtyminen korostamalla yksilön ja läheisverkoston aktiivista toimijuutta ja vastuuta ei ole mahdollista kaikkien kansalaisten osalta eikä aina edes toivottavaa. On mahdotonta olettaa, että yhteiskunnassa pystyttäisiin luomaan kaikille kansalaisille yleisesti ja yhteisesti sopivista

palvelu- ja toimintamalleista. Yhdenvertaisuuden korostaminen ei tarkoita ainoastaan kaikkien ihmisten kohtelua yhdenvertaisesti, vaan myös huomioimaan kansalaisten erityispiirteet ja yksilölliset ominaisuudet yhteiskunnassa sekä erityisesti hyvinvointipolitiikassa.

Strategioiden puhe näyttäytyy sosiaalityön osalta hyvin talousvaltaisena, mistä voidaan päätellä, että managerialismin ajatusmaailman ja sen mukainen hallinta vaikuttavat edelleen sosiaalipalveluissa (vrt. Juhila 2006, 71–74; Eräsaari 2011). Resurssipulan ja muutospaineen ohessa kaikissa 2000-luvun strategioissa nostetaan kuitenkin esille sosiaali- ja terveystalouden rooli tuottaa yhteiskunnassa tällä hetkellä korostettavia asiakaskeskeisiä ja laadukkaita palveluita. Laadukkaat palvelut toteutetaan moniammatillisella, rajat ylittävällä yhteistyöllä sekä laajoilla verkostoilla. Alalle asetetaan paljon yhteiskunnallisia odotuksia julkisen vallan osalta. Yhteiskunnallisten ongelmien lisääntyessä ja työn odotusten noustessa sosiaalityö tarvitsee kipeästi toimintakäytäntöjen muutosta ja kehitystä. Analyysissa nostettujen diskurssien – yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys ja yhteistyö, vastuu ja aktiivisuus – luomat odotukset vaikuttavat siihen, mikä samalla muuttaa sosiaalityön luonnetta ja ammatillista perustehtävää yhä vetäytyneempään suuntaan. Sosiaalityö toteutuu konkreettisesti sosiaalitoimen asiakastyössä sekä lukuisten hankkeiden ja projektien myötä voimaannuttaen yksilöitä ottamaan vastuuta omasta elämästään ja toimimaan aktiivisesti. Sosiaalityö näyttäytyy julkisen vallan hallinnan tuottajana ohjaten ja neuvoen yksilöitä yhteiskunnallisesti tärkeäksi katsottuun suuntaan. Onko tämä tulevaisuuden sosiaalityön malli, jonka avulla kasvavat asiakasmäärät saadaan hallintaan? Onko tehokkaiden palveluiden tarkoitus lopulta tuottaa tehokkaita yksilöitä? Sosiaalityön näkökulmasta tämä näyttää haastavalta, sillä asiakkaat ovat pääsääntöisesti yhteiskunnan heikompiosaisista, joiden vastuullistaminen omasta elämästään tuntuu tietyissä tapauksissa mahdottomilta.

Sosiaalityön ammatilliset toimintakäytännöt toteuttavat osaltaan yhteiskunnallisia valta- ja toimintarakenteita. Nämä tavat muuttuvat osaksi työn arkea, jossa toisen puolen muodostaa asiakkaiden yksilökohtaiset tilanteet ja niihin löydettävät ratkaisut arkityön rutiineissa. Näin ollen sosiaalityön ammattilaiset joutuvat useasti työssään erilaisten vallan, vastuun ja etiikan kysymysten eteen. Sosiaalityö rakentuu tietyn ajan ja paikan hengen mukaan, mikä yhteiskuntatilanteiden muuttuessa joutuu myös muutoksen kohteeksi. Tämän myötä työn luonne on jatkuvan muutoksen ja arvioinnin kohteena.

Tulevaisuuden sosiaalisesti kestävä kehityssuunta näyttäytyy siis erittäin haastavana sosiaalityön näkökulmasta, sillä strategioissa todetaan kehityskeskustelun ohella, että alalle kohdistuu tulevaisuudessa monia muutospaineita. Maahanmuuton lisääntyminen lisää tarvetta huomioida tulevaisuudessa yhä kattavammin maahanmuuttajille tarkoitettuja palveluita sekä kehittää työvoima-, sosiaali- ja terveys, opetus-, kulttuuri- ja järjestösektoreiden yhteistyötä. Suurten ikäluokkien ikääntyminen puolestaan lisää hoivan ja hoidon tarvetta, ja luo vaatimuksia sosiaalityön geriatrisen tietämyksen ja osaamisen lisäämiseen. Strategia 2015 nostaa esille senhetkisen eli vuoden 2006 järjestelmän heikkoutena sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöpulan sekä työn aliarvostuksen. Näistä lähtökohdista tulevaisuuden haasteisiin vastaaminen näyttää synkältä. Strategiassa 2020 todetaan, että tulevaisuudessa sosiaali- ja terveysmenot nousevat ja henkilöstöntarve lisääntyy, ellei palveluiden tuottavuus parane. Tuottavuuden katsotaan paranevan uudistamalla palvelujen organisointia ja tuotantopohjaa.

Tämän hetken muuttuva ja murroksessa oleva yhteiskunta luo uudenlaista todellisuutta kaikille kansalaisille. Teppo Krögerin (2000) näkemys sosiaalityöntekijän toimintakulttuurin ratkaisevasta roolista laajemmassa, koko hyvinvointipolitiikan rakentajana. Kröger korostaa sitä, että yksittäisen toimijan subjektiiviset ratkaisut ovat yhtä lailla luomassa toiminnan rakenteellisia ja institutionaalisia ehtoja. Samaa näkökulmaa korostaa myös Anna Metteri (2012) omassa väitöskirjassaan puhuessaan katutason byrokraateista – opettajat, poliisit ja sosiaalityöntekijät – jotka toteuttavat päivittäin ammatissaan ja käytännön työssään hyvinvointivaltion politiikkaa. Metterin käsityksen mukaan, että juuri heidän toiminnastaan viime kädessä riippuu, millaiseksi toimintapolitiikka muodostuu ja millaiseksi muodostuu ihmisten luottamus julkiseen valtaan. Vaikka markkinoistuminen ja managerialismi ovat tuoneet sosiaalipalveluihin julkisen vallan tehokkaamman kontrollin, mikä monissa tilanteissa asettaa sosiaalityöntekijät puun ja kuoren väliin, on katutason byrokraatti -näkökulmasta työntekijällä kuitenkin useimmiten mahdollisuus kohdella asiakasta hyvin ja toimia asiakkaan eduksi. Sosiaalityön ammatillisen toiminnan keskeisenä periaatteena tulisi kuitenkin aina olla luovuttamaton ihmisarvo, ihmisoikeudet sekä sosiaalinen oikeudenmukaisuus (ks. Talentia 2017).

6.4 Lopuksi

Sosiaalisesti kestävä kehityksen tavoittelu vaatii uudenlaisia taitoja kaikilta yhteiskunnan jäseniltä ja toimijoilta. Näin ollen sosiaalisen kestävyuden tavoitteeseen pyrkivät poliittiset strategiat toteuttavat tietyn tyylistä hallintaa, jota tässä tutkimuksessa olen kutsunut sosiaalisesti kestävä kehityksen hallintatavaksi. Millerin ja Rosen (2010, 88–89) mukaan näillä yhteiskunnan hallintatavoilla on suuri merkitys sille, millaisena yhteiskunta näyttäytyy. Sosiaalisesti kestävä kehityksen ja sen mukaisen hallinnan myötä tulevaisuus tuntuu olevan täynnä erilaisia uhkia ja riskejä. Niihin täytyy varautua, niitä tulee pyrkiä ehkäisemään ja niistä mahdollisesti seuraaviin ongelmiin tulee puuttua. Yhteiskunnan ja sen yksilöiden tulee siis kehittyä.

Yhdenvertaisuuden ja yhteisöllisyyden korostaminen nähdään kehityksen merkittävinä suuntaajina, joiden taustalla paistaa hyvinvointivaltion arvojen sekä sosiaalisesti kestävä kehityksen ideologia ja inhimillisen arvot. Vastuullistamisen ja aktiivisuuden korostuminen liittyvät vielä merkittävimmin vallitsevaan uuteen aikaan, ja erityisesti vastuullistaminen nähdään uusliberalistisiin näkemyksiin perustuvina pyrkimyksenä jakaa palveluiden suunnittelu, toteuttaminen ja tulosten vastuu entistä enemmän ruohonjuuritason toimijoille niin asiakastyön ammattilaisille kuin asiakkaille itselleen. Myös riskiajattelu liittyy vastuullistamiseen sekä sen uusliberalistisiin juuriin: voidakseen varautua ja vastata elämän ongelmiin eli riskeihin, tulee ihmisten muuttua itseohjautuviksi kansalaisiksi, jotka osaavat aktiivisesti etsiä ja käyttää tietoa hyväkseen tehdäkseen järkeviä päätöksiä esimerkiksi siitä, millaista järkevä, hyvä ja terveellinen elämä on (ks. Juhila ym. 2017a; Dean 2010). Vastuullistamisen ja aktiivisuuden korostuminen muuttaa käsityksiä kansalaisten, hyvinvointipalveluiden asiakkaiden sekä palveluiden tuottajien rooleista ja luonut täysin uudenlaista toimintapolitiikka hyvinvointipalveluihin ja erityisesti marginaaliväestön sosiaalipalveluihin (ks. emt., 11). Sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen mahdollistuminen edellyttää kansalaisilta kestävä kehityksen mukaisia kansalaistaitoja, joihin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo, yhteisöllisyys ja yhteistyö, vastuu ja aktiivisuus liittyvät. Omaksumalla nämä taidot, jokaisen on omassa arjessaan mahdollista saavuttaa poliittisesti hyväksyttävä sosiaalisesti kestävä kehityksen suunta.

Marraskuun (2017) alussa julkaistiin vuoden 2016 verotiedot. Aihetta käsiteltiin useassa mediassa ja erityisen mielenkiintoiseksi nousi huomio siitä, kuinka aiheesta keskusteltiin tiedotusvälineissä. Muun muassa Ylen iltauutisissa (31.10.2017) aihetta käsiteltiin laajasti. Uutisissa esiteltiin Suomen parhaiten tienavia ja keskusteltiin siitä, kuinka suomalaiset ovat yleisesti kiinnostuneita selvittämään muiden ihmisten ansioita. Samalla kuitenkin korostettiin, että tietoja katsoessa tulee aina huomioida myös se, kuinka paljon veroja kyseinen henkilö on maksanut. Verojen merkitystä yhteiskunnan hyvinvointitekijöiden takajana tuotiin esille muun muassa asiantuntijan puheenvuorolla, joka muistutti, että hyvin tienavat maksavat veroja, millä kustannetaan muun muassa julkisia sosiaali- ja terveystalvveluja sekä koulujen toimintaan. Minulle tämä näyttöytyi tarkoituksena ehkäistä köyhien katkeroitumista, sillä rikkaiden verotuloilla kustannetaan julkisia palveluita. Lisäksi puheessa korostui yhteisvastuun merkitys. Tällä puheella sekä uutisissa esitettyjen menestyneiden pienyrittäjien osuudella pyrittiin mielestäni luomaan positiivista kuvaa myös työnteosta ja yrittämisestä.

Tässä uutispuheessa oli paljon yhtäläisyyksiä sosiaali- ja terveysministeriön strategioiden puheen kanssa. Vaikka puhe oli päällisin puolin kannustavaa, pyrkimyksensä inspiroida, koin, että siitä oli paikannettavissa kaikki analyysissäni löydetty diskurssit: Verotietojen aiheuttaman mahdollisen kateuden sijaan huomio tulisikin kiinnittää siihen, kuinka paljon verotuloja rikkaiden avulla saadaan eli pyrkimyksenä luoda yhdenvertaisuutta kansalaisten välille. Yhteisöllisyyden ja vastuullisuuden ajatus korostuu yhteisvastuuna, missä korostetaan työnteon ja sen tuottamien verotulojen merkitystä koko yhteiskunnalle ja kaikille sen kansalaisille. Aktiivisen toimijuuden puhe toisaalta palkitsee menestyneitä kiitoksillaan verotuloista, mutta samalla kannustaa köyhiä työhön ja yrittäjyyteen.

Tämä verotieto-keskustelu on mielestäni oiva esimerkki siitä, miten julkisella puheella pyritään vaikuttamaan kuulijoihin ja kuinka useista keskusteluista on mahdollisuus paikantaa uudenlaisen yhteiskunnan vaatimia kansalaistaitoja. Uskon, että analyysissäni paikantamani diskurssit ja erityisesti aktiivisen toimijuuden ja vastuullisuuden pyrkimystä korostavan puheen ilmapiiri on tulevaisuuden hyvinvointipolitiikassa ilmeinen. Esimerkiksi avohoidon korostuneisuus nyt ja tulevaisuudessa, ei tämän hetken aktiivisuutta, omatoimijuutta ja yksilöiden vastuullisuutta korostavassa yhteiskunnassa ole yllättävää. Ihminen on enenevässä määrin vastuussa omista toimistaan ja vastuullinen huolehtimaan itsestään. Sosiaalityön

näkökulmasta nousee huoleni kuitenkin yhteiskunnan heikompiosaisten tilasta vallitsevassa kehityksessä. Tunnistaako yhteiskuntamme, että kaikki ihmiset eivät ole lähtökohtaisesti tasa-arvoisessa asemassa toisiinsa nähden? Sosiaalityön opinnoissani vastaan tullut Euroopan unionin monitoroima active ageing -malli eli aktiivisen ikääntymisen -ajatus (ks. Sao Jose, Timonen, Amado & Santos 2016) on mielestäni huolestuttava esimerkki tulevaisuudensuunnasta, joka jättää huomioimatta ihmisten yksilölliset eroavaisuudet. Erityisesti terveydellisten erojen kohdalla kysymys ei usein ole vanhusten omasta toiveesta jäädä yksinäiseksi ja yhteiskunnan ulkopuolelle, vaan sairauden ja läheisten puuttumisen myötä aktiivinen osallistuminen tai pyrkimys mahdollisimman pitkään omatoimijuuteen ei ole mahdollista.

Aktiivisuuden, vastuullisuuden ja yhteisöllisyyden pyrkimys jokaisen kansalaisuuden ominaisuutena korostuu enenevässä määrin juuri omaisten kasvavassa roolissa hoivan ja hoidon suunnittelussa sekä toteutuksessa. *"Äiti, älä mene käytävään!" -muistilappu roikkuu tiivistä kotihoitoa tarvitsevan muistisairaana vanhuksen ulko-ovessa*, kirjoitti Helsingin Sanomat vanhusten kotihoitoa käsittelevässä artikkelissa (HS 2.9.2017). Vastaavanlaiset kotihoidon tai omaishoidon puheenvuorot ovat hyvin tyypillisiä tänä päivänä. Useat vanhukset elävät yksin ja syntyvyysmäärien yhä vähentyessä, voidaan olettaa, että myös tulevaisuudessa yksinelävien määrä lisääntyy. Nämä olosuhteet huomioon ottaen on mielestäni uskaliaasta luottaa ja rakentaa tulevaisuuden hyvinvointipalveluita lähimmäisten mahdollisuuteen hoitaa julkisten palveluiden tehtäviä. Mietin, onko tässä syy, miksi politiikan puheessa yhteisöllisyyden korostaminen on nostanut päätään? Yhteisöllisyyden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen myötä kertyy sosiaalista pääomaa, mikä kasvattaa hyvinvointia (ks. esim. Colantonio 2007). Ihmisten ollessa enemmän osallisia ja vuorovaikutuksessa toisiinsa syntyy ihmissuhteita ja erilaisia läheistenverkostoja. Samalla ihminen kasvattaa ympärilleen turvaverkkoa, jonka avulla selviytyä ongelmista ja vaikeista tilanteista. Näin ollen yhteiskunnallisen avun tarve vähenee. Onko sosiaalisesti kestävä kehityksen diskurssien tarkoituksena lopulta saada taloudellisia säästöjä vai tuottaa todellista kestävää hyvinvointia?

Edellä olevien pohdintojen myötä uskon, että hyvinvoinnin ja talouden vastakkainasettelu ja jännite säilyvät varmasti pitkälle tulevaisuuteen. Poliittisten strategioiden tai muiden hallinnan keinojen perimmäisen taustasyyn selvittäminen on ehkä jopa mahdotonta. Uskon, että poliittisia

ratkaisuja on aina mahdollista tarkastella niin hyvinvointia tukevalta kannalta kuin talouskasvua kannattavasta näkökulmasta. Näin käy myös sosiaalista kestävyyttä tavoittelevien sosiaalisen kestävä kehityksen toimien kanssa. Esimerkiksi Tampereella paljon puhuttanut raitiovaunujärjestelmän rakentaminen nähdään vastustajien mielestä turhana, kunnan varojen haaskauksena. Moni voisikin ajatella, että eikö sosiaalisesti kestävämpää olisi sijoittaa nämä rahat esimerkiksi nuorten päihdehoitoon tai lastensuojeluun. Tähän argumenttiin raitiovaunujärjestelmän kannattaja tuo esille oman sosiaalista kestävyyttä tukevan kantansa, jossa raitiovaunu luo iäkkäille ihmisille helpomman mahdollisuuden liikkua lähiöalueilta keskustan palveluiden piiriin. Ympäristödiskurssin näkökulmasta taas raitiovaunuliikenne vähentää yksityisautoilua, joka toimii sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehityksen toimenä.

Näiden päätelmien valossa koen, että yksilön itsensä on tehtävä oma henkilökohtainen päätös, minkä näkökulman pohjalta toimii. Myös Andrea Colantonion (2007) mukaan sosiaalinen kestävyys on sekä yksilön omakohtainen että yhteiskunnallinen ominaisuus. Yhteiskunnan säännöt ja prosessit auttavat yksilöitä ja yhteisöä saavuttamaan hyvinvoinnin ja talouden tarpeet pitkäaikaisesti ja oikeudenmukaisesti (emt., 7). Sosiaalisesti kestävä kehityksen toimet sisältävät tämän tutkimukseni mukaan molemmat, sosiaalisen ja taloudellisen pyrkimyksen. Olennaista mielestäni on, että toimien tarkoitus on tuottaa kestävyttä ja kulkea kohti kestävä kehityksen tilaa, missä niin sosiaalinen, ekologinen kuin taloudellinenkin näkökulma yhdistyvät (vrt. Strategia 2020, 4). Tämän näkökulman myötä, on ehkä täysin tarpeetonta miettiä yksitoikkoista talouden ja hyvinvoinnin suhdetta, kuten itse olen tehnyt.

Kaiken kaikkiaan tämä tutkimusprosessini on avannut silmiäni näkemään yhä syvemmälle yhteiskuntatieteiden ja yhteiskuntapolitiikan näkemyksiin. Lopulta tutkimuksestani muodostui myös täysin erilainen kuin olin suunnitteluvaiheessa ajatellut. Alkuperäinen ajatus sisällönanalyysiin tai kirjallisuuskatsaukseen perustuvasta sosiaalisesti kestävä kehityksen tutkimuksesta vaihtui lopulta kriittiseen diskurssianalyysiin. Tämän myötä, vasta tutkimusprosessin puolivälissä, mukaan tuli hallinnan analytiikka, joka muutti tutkimustani oleellisesti. Jälkeenpäin ajateltuna, ensimmäisen tutkimussuunnitelman mukaisella tutkimustehtävällä olisin varmasti päässyt paljon helpommalla. Mutta silloin se, mitä lopulta olen tältä tutkimukselta itselleni saanut, olisi jäänyt vain pintaraapaisuksi. Olen siis iloinen, että valitsin tämän haasteellisemmän polun, jonka myötä olen saanut oivaltaa lukemattomia uusia

näkökulmia aihepiirin sisältä. Erityisen kiitollinen olen tämän tutkimuksen ohjaajille, Timo Harrikarille ja Suvi Raitakarille, jotka haastoivat tutkijan taitojani ja nostivat tutkimukseni rimaa korkeammalle. Kiitän myös heitä saamastani kannustavasta palautteesta läpi tutkimusprosessin.

Sosiaalinen kestävyys ja sosiaalisesti kestävä kehitys näyttäytyvät minulle yhä monimuotoisina ja salaperäisinä käsitteinä. Koen selvittäneeni vasta pienen osan sosiaalisesti kestävä kehityksen, kestävä kehityksen ja hallinnan tematiikkaa. Uskon tämän johtuvan siitä, että käsitteet ovat aina osaksi niiden käyttötarkoituksen ja yhteiskunnan tuotetta, minkä vuoksi niiden merkitys säilyy muutoksellisena. Aiheen tutkimista voisi siis jatkaa vielä tulevaisuudessa. Erityisesti minua kiinnostaisi tarkastella, miten sosiaalisen kestävyden käsite ja sosiaalisesti kestävä kehityksen toimet näyttäytyvät muilla tieteenaloilla. Tämän myötä olisi mahdollisuus saavuttaa käsitteiden kokonaisvaltaisempi ymmärrys. Mielessäni on jo pyörinyt ajatuksia sosiaalisesti kestävästä lapsuudesta tai miten sosiaalisesti kestävä kehityksen ajatusta voisi hyödyntää henkilöstöjohtamisessa tai yritysten strategisessa suunnittelussa. Tällä hetkellä odotan kuitenkin innolla sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteilla olevaa uutta tulevaisuusstrategiaa. Jään mielenkiinnolla odottamaan, mitä tämä strategia kantaa sisällään ja vieläkö tulevaisuuden tavoitteena on saavuttaa sosiaalisesti kestävä Suomi.

LÄHTEET

Ailila, Antti & Gröhn, Kari & Keso, Ilari & Volk, Raija (2011) Sosiaalisen kestävyuden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusraportteja ja muistioita 1(2011). <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112317/URN%3ANBN%3Afi-fe201504224532.pdf?sequence=1> . Viitattu 25.5.2017.

Anttiroiko, Ari-Veikko (2003) Kansalaisten osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Pia Bäcklund (toim.) Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. Helsinki: Topnova Oy, 11–31.

Arajärvi, Pentti (2011) Kestävä kehitys perus- ja ihmisoikeuksien raamissa. Teoksessa Anneli Pohjola ja Riitta Särkelä Sosiaalisesti kestävä kehitys (toim.) Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 79–95.

Baines, James & Morgan, Bronwyn (2004) Sustainability Appraisal: A Social Perspective. <http://www.iied.org/pubs/pdfs/G02181.pdf> . Viitattu: 10.8.2017.

Beck, Ulrich (1992) Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage.

Bernstein, Michael & Sacco, Donald & Young, Steven & Hugenberg, Kurt & Cook, Eric (2010) Being “In” With the In-Crowd: The Effects of Social Exclusion and Inclusion Are Enhanced by the Perceived Essentialism of Ingroups and Outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin* 8(2010), 999–1009.

Coates, John & Gray, Mel (2011) The environment and social work: An overview and introduction. *International journal of social welfare* 21(2012), 230–238. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2397.2011.00851.x/abstract> . Viitattu 9.8.2017.

Colantonio Andrea (2007): Social Sustainability: An Exploratory Analysis of its Definition, Assessment Methods, Metrics and Tools. EIBURS Working Paper Series 1(2007), 1–23. <http://eprints.lse.ac.uk/35947/> . Viitattu 5.5.2017.

Dean, Mitchell (1999) Governmentality. Power and Rule in Modern Society. First edition. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage.

Dean, Mitchell (2010) Governmentality. Power and Rule in Modern Society. Second edition. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage.

Eräsaari, Leena (2011) Sosiaalipalvelut käynnöksen jälkeen. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveystieteiden tutkimuslaitos, 181–203.

Ervasti, Heikki & Saari, Juho (2011) Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus, 191–218.

Fairclough, Norman (1992) Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press.

Foucault, Michel (1972) The Archeology of Knowledge. London: Routledge.

Foucault, Michel (2010) Turvallisuus, alue ja väestö. Collège de France luennot 1977–1978. Suomentanut Antti Paakari. Helsinki: Tutkijaliitto.

Hakari, Kari (2013) Uusi julkinen hallinta – Tutkimus Tampereen toimintamallista. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto

Hallituksen selonteko Agenda 2030:n toimeenpanosta on alku, mutta kehitettävää on (2017) Suomen YK-liitto –julkaisuja.

<http://www.ykliitto.fi/uutiset-ja-tiedotus/uutisarkisto/hallituksen-selonteko-agenda-2030n-toimeenpanosta-alku-mutta> . Viitattu: 6.6.2017.

Hautamäki, Antti & Oksanen, Kaisa (2014) Hyvinvointiyhteiskunnan uudistaminen kestävän innovaation keinoin. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toimi.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 107–118.

Haverinen, Riitta & Kuronen, Merja & Pösö, Tarja (toim.) (2014) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, Vesa (2005) Tekstien arki: tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme. Helsinki: Gaudeamus.

Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla (2001) Teksti työnä, virka kielenä. Helsinki: Gaudeamus.

Helén, Ilpo (2016) Elämän politiikat. Tutkijaliitto.

Helne, Tuula & Julkunen, Raija & Kajanoja, Jouko & Laitinen-Kuikka, Sini & Silvasti, Tiina & Simpura, Jussi (2003) Sosiaalinen politiikka. Juva: WSOY.

Helsingin Sanomat 2.9.2017. Kotihoitaja ehtii kymmenien vanhusten luo. Kotimaa.

Hiidenmaa, Pirjo (2000) Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) Kieli, diskurssi ja yhteisö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 161–190.

Hoffren, Jukka (2014) Hyvinvoinnin mittaaminen jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 163–170.

Hämäläinen, Juha & Niemelä Pauli (2014) Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa Riitta Haverinen, Merja Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 80–108.

Isola, Anna-Mari & Kaartinen, Heidi & Leenmann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpäpaperi 33/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/135356> . Viitattu: 2.1.2018.

Jokinen, Arja (2016) Poliitikkojen puheet puntarissa. Kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 177–211.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen Diskurssianalyysi liikenteessä. Tampere: Vastapaino, 54–97.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 54–99.

Juhila, Kirsi (1999) Tutkijan positiot. Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen Diskurssianalyysi liikenteessä. Tampere: Vastapaino, 201–231.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

A Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Löfstrand, Cecilia Hansen (2017) Responsibilisation in governmentality literature. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) Responsibilisation at the Margins of Welfare Services. London and New York: Routledge, 11–34.

B Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Löfstrand, Cecilia Hansen (2017) Responsibilities and current welfare discourses. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) Responsibilisation at the Margins of Welfare Services. London and New York: Routledge, 35–56.

Kaisto, Jani & Pyykkönen Miikka (toim.) (2010) Hallintavalta. Helsinki: Gaudeamus.

Kaisto, Jani (2010) Kääntämisen sosiologia hallinnan analytiikan työkaluna. Teoksessa Jani Kaisto ja Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Helsinki: Gaudeamus, 49–70.

Kajanoja, Aulikki (2011) Sosiaalisesti kestävä kehitys kunnallisessa sosiaalipolitiikassa. Teoksessa Anneli Pohjola ja Riitta Särkelä Sosiaalisesti kestävä kehitys (toim.) Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 187–206.

Kajanoja, Juoko (2014) Vaihtoehtoiset tavat ymmärtää hyvinvointia ja sen suhdetta talouteen. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 180–187.

Kangas, Olli (2014) Rahaa vai rakkautta? Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 18–27.

Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) (2013) Kaikki työuralle: työttömien aktivointipolitiikka Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kautto, Mikko & Metso, Laura (2008) Sosiaalinen kestävyys – uusi poliittinen horisontti. Yhteiskuntapolitiikka 73(2008)4, 411–420.

<https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/101009/kautto.pdf?sequence=1> . Viitattu 25.5.2017.

Keskitalo, Elsa (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle: työttömien aktivointipolitiikka Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 45–72.

Kiander, Jaakko (2014) Sosiaaliturva luo perustan tehokkaalle taloudelle. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eijhelnea Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 28–36.

Kitsuse, John & Spector, Malcolm (1977) Constructing social problems. London: Aldine de Gruyter.

Kohl, Johanna (2006) Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana. Avauksia rajapintakeskusteluille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 26(2006). https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73431/Sosiaalinen_ulottuvuus_tulevaisuuden_voimavarana_fi.pdf?sequence=1 . Viitattu 25.5.2017.

Laaksovirta, Tuula H. (1985) Tieteellinen metodi ja metodologia. Lähtökohtia kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksen metodologialle. Tampere: Tampere yliopisto artikkelit. <file:///Users/noorakatajisto/Downloads/1221-1-3425-1-10-20090130.pdf> . Viitattu 15.12.2017.

Laitinen, Merja & Anneli Pohjola (toim.) (2003) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-kustannus.

Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996) Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino, 85–108.

Lehto, Markku (2003) Sosiaalipolitiikka ja hyvinvointivaltion tulevaisuus. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–33.

Lemke, Thomas (2007) An indigestible meal? Foucault, governmentality and state theory. Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory 8(2007), 43–64. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1600910X.2007.9672946> . Viitattu 10.11.2017.

Littig Beate & Griessler Erich (2005): Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International journal of sustainable development* 8(2005), 65–79.

<https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJSD.2005.007375> . Viitattu 5.5.2017.

Loseke, Donileen (2003) Thinking about social problem. An introduction to constructionist perspectives. New York: Aldine de Gruyter.

McKenzie, Stephen (2004) Social sustainability: Towards some definition. Working Paper 27(2004). Magill, South Australia: Hawke Research Institute, University of South Australia. <https://catalogue.nla.gov.au/Record/3537792> . Viitattu 5.5.2017.

Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) Miten meitä hallitaan. Suomentanut Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino.

Mills, Sara (1997) Discourse. The New Critical Idiom. London/ New York: Routledge

Mira d'Ércole, Marco & Salvini, Andrea (2003) Towards Sustainable Development: The Role of Social Protection. OECD Social, employment and migration working papers 12(2003). https://www.researchgate.net/publication/5205766_Towards_Sustainable_Development_The_Role_of_Social_Protection . Viitattu 5.5.2017.

Möttönen, Sakari & Kettunen, Pekka (2014) Sosiaalipalvelut kuntien hallinta- ja palvelurakenteiden murroksessa. Teoksessa Riitta Haverinen, Merja Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 109–121

O'Farrell, Clare (2005) Michel Foucault. London/ California/ New Delhi: Sage Publications.

Osbourne, Stephen P. (2006) The New Public Governance? *Public Management Review* 8(2006)

Payne, Malcolm (2005): *Modern Social Work Theory – A Critical Introduction*. Third Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009. Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino, Tampere.

Pietikäinen, Sari (2000) Kriittinen diskurssitutkimus. Teoksessa Kari Sajavaara ja Arja

Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, Diskurssi ja yhteisö*. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielitutkimuksen keskus, 191–218.

Phillips, Nelson & Hardy, Cynthia (2002) *Discourse analysis. Investigating Processes of Social Construction*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage Publications.

Phillips, Nelson & Lawrence, Thomas B. & Hardy, Cynthia (2004) Discourse and institutions. *Academy of Management Review* 29(2004)4, 635–652.

<file:///Users/noorakatajisto/Downloads/PhillipsLawrenceHardy2004.pdf> . Viitattu 10.10.2017

Pohjola, Anneli (2011) Rakenteellisen sosiaalityön aika. Teoksessa Anneli Pohjola ja Riitta Särkelä (toim.) *Sosiaalisesti kestävä kehitys* (toim.) Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 207–224.

Pohjola, Anneli (2014) Sosiaalisesti kestävä kehitys ja talous. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) *Hyvinvointitalous*. SOSTE, 98–106.

Pohjola, Anneli & Särkelä, Riitta (2011) *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Potter, Jonathan (1996) *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behavior*. London: Sage.

Putnam, Robert D. (2000) *Bowling alone*. New York: Simon and Schuster.

Pynnönen, Anu (2013) *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42412/978-951-39-5471-0.pdf?sequence> . Viitattu: 2.8.2017.

Rajavaara, Marketta (2011) Näyttöperusteista sosiaalipolitiikkaa – kansalaiset vaikuttavuushallinnan objekteina ja subjekteina. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä?* Helsinki: Terveysturvan ja hyvinvoinnin laitos.

Rose, Nikolas (1993) Government, authority and expertise in advanced liberalism. *Economy and Society* 22(1993)3, 283–299.

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03085149300000019> . Viitattu: 28.1.2018.

Saari, Juho (2012) *Onnellisuuspolitiikka. Kohti sosiaalisesti kestävästä Suomesta*. Kalevi Sorsa - säätiön julkaisuja 1(2012).

http://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/sites/807/2012/07/2012-1-Saari-Onnellisuuspolitiikka_web.pdf . Viitattu: 25.5.2017.

Salonen, Arto (2010) *Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Siitonen, Juha (1999) *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulun Yliopisto, opettajain koulutuslaitos.

<http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf> . Viitattu 24.11.2017.

Silvasti, Tiina (2003) Kestävä kehitys – ympäristön, talouden ja sosiaalisen tasapaino. Teoksessa Tuula Helne & Raija Julkunen & Jouko Kajanoja & Sini Laitinen-Kuikka & Tiina Silvasti & Jussi Simpura (toim.) Sosiaalinen politiikka. Helsinki: WSOY, 93–119.

Simpura, Jussi & Uusitalo, Hannu (2011) Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 106–138.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Särkelä, Riitta & Pohjola, Anneli (2011) Sosiaalisen kestävyuden ulottuvuuksia ja merkitys. Teoksessa Anneli Pohjola ja Riitta Särkelä Sosiaalisesti kestävä kehitys (toim.) Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 9–28.

Särkelä, Riitta & Siltaniemi, Aki & Rouvinen-Wilenius, Päivi & Parviainen, Heikki & Ahola, Eija (toim.) (2014) Hyvinvointitalous. SOSTE.

Urponen, Kyösti (2014) Sosiaalityö ”poliittisena taloustieteenä”. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 57–64.

Vertio, Harri & Rouvinen-Wilenius, Päivi (2014) Hyvinvointitalous ja terveyden edistäminen. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 229–237.

Voipio, Timo (2014) Köyhyyspolitiikasta eriarvoisuuden vähentämiseen – hyvinvointitaloutta kaikille, siis kaikille. Teoksessa Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola (toim.) Hyvinvointitalous. SOSTE, 249–258.

AINEISTO

Strategia 2010:

Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2010 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2001.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/73606>

Strategia 2015:

Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2015 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2006.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/73405>

Strategia 2020:

Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020: Sosiaali- ja terveystalouden strategia. Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73418/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223250.pdf?sequence=1>

Katsaus 2006:

Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2006: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 35(2006).

http://vnk.fi/documents/10616/336461/Sosiaali_ja_terveysministerion_tulevaisuuskatsaus_2006_fi.pdf/46a699f5-38dc-4e31-b8aa-c6ff17108bbc

Katsaus 2010:

Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2010: Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 23(2010).

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73394/URN:NBN:fi-fe201504223750.pdf>